﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ﴾

”۽ بيشڪ اسان قرآن کي نصيحت حاصل ڪرڻ لاءِ آسان ڪيو آهي پوءِ آهي ڪو نصيحت حاصل ڪرڻ وارو ؟“

(القمر :17، 22، 32، 40)

آسان قرآني عربي

(سنڌي نوٽس)

قرآن انسٽيٽيوٽ لطيف آباد

بنگلو نمبر 176/B، بلاڪ C، يونٽ نمبر2، لطيف آباد، حيدرآباد

0334-3350910 Fb.com/QuranInstituteLatifabad

انجمن خُدّام القرآن سنڌ ڪراچي رجسٽرڊ

www.QuranAcademy.edu.pk

فهرست

اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سبق نمبر 1: تعارف

حروف تهجّي:

ا،ء	ب	ت	ث	ج	ح	خ
د	ذ	ر	ز	س	ش	ص
ض	ط	ظ	ع	غ	ف	ق
ك	ل	م	ن	و	ه	ى

حرڪتون:

- زبر (ـَ) جنهن کي عربيءَ ۾ "فتحه" چئبو آهي ۽ جنهن اکر تي زبر هجي ان کي "مفتوح" چئبو آهي.
- زير (ـِ) جنهن کي عربيءَ ۾ "ڪسره" چئبو آهي ۽ جنهن اکر تي زير هجي ان کي "مڪسور" چئبو آهي.
- پيش (ـُ) جنهن کي عربيءَ ۾ "ضمّه" چئبو آهي ۽ جنهن اکر تي پيش هجي ان کي "مضموم" چئبو آهي.
- ٻٽي (Double) حرڪتن ......ً ......ٍ ......ٌ کي "تنوين" چئبو آهي.
- ـْ يا ـۡ علامتِ سڪون آهي ۽ جنهن اکر تي علامت سڪون هجي ان کي "ساڪن" چئبو آهي.
- ......ّ علامتِ تشديد آهي ۽ جنهن اکر تي تشديد هجي ان کي "مشدد" چئبو آهي.

الف ۽ همزه ۾ فرق:

- ا = الف ←—— جنهن الف تي حرڪت نه هجي اُن کي "الف" چئبو آهي.
- اَ اِ اُ = همزه ←—— جنهن الف تي حرڪت هجي اُن کي "همزه" چئبو آهي.

حروفِ تهجي ۽ حرڪتن جي ملڻ سان لفظ وجود ۾ ايندا آهن جيڪي بي معنىٰ به هوندا آهن ته بامعنىٰ به هوندا آهن. بامعنىٰ لفظن کي "ڪلمو (كَلِمَة) " چيو ويندو آهي.

ڪلمن جا قِسم "ڳالهائڻ جا لفظ" (Parts Of Speech)

1. اسم 2. فعل 3. حرف

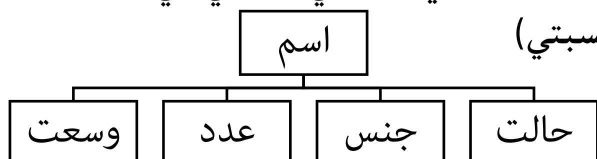
اسم: ڪنهن ماڻهو، شيءِ يا جڳهه جي نالي يا صفت کي اسم چئبو آهي. مثال طور رَجُلٌ (مرد)، حَامِدٌ(خاص نالو)، طَيِّبٌ (سنو) وغيره. ان کان علاوه اهڙو لفظ به اسم آهي جنهن ۾ ڪنهن ڪم جي ٿيڻ جو مفهوم هجي پر ان ۾ ٽنهي زمانن مان ڪو زمانو (ماضي، حال يا مستقبل) موجود نه هجي. جيئن ضَرْبٌ (مارڻ)، ذَهَبٌ (وڃڻ)، شَرْبٌ(پيئڻ) وغيره. اهڙن اسمن کي "مصدر" چيو ويندو آهي.

فعل: فعل اهو لفظ يا ڪلمو آهي جنهن مان ڪنهن ڪم جي ڪرڻ يا ٿيڻ جو مفهوم ظاهر ٿئي ۽ ان ۾ ٽنهي زمانن (ماضي، حال يا مستقبل) مان ڪو به زمانو موجود هجي. مثال طور ضَرَبَ (هُن ماريو)، ذَهَبَ(هو ويو)، يَشْرَبُ (هو پيئي ٿو يا پيئندو) وغيره. [فعل = ڪم + زمانو]

حرف: حرف اهو لفظ يا ڪلمو آهي جيڪو پنهنجي معنىٰ کي واضح ڪرڻ لاء ڪنهن ٻئي لفظ جو محتاج هجي. يعني ڪنهن اسم يا فعل سان ملڻ بغير اُن جي معنىٰ واضح نٿي ٿئي. مثال طور: "مِنْ" جي معنىٰ آهي (کان/ مان) پر ان سان ڪا به ڳالهه واضح نٿي ٿئي. پر جيڪڏهن اسين چئون "مِنَ الْمَسْجِدِ" يعني (مسجد کان) ته هاڻ ڳالهه واضح ٿي وڃي ٿي. اهڙي طرح "عَلٰى" (تي)، عَلَى الْفَرَسِ (گهوڙي تي)،"اِلٰى" (تائين/ جي طرف)، اِلَى السُّوْقِ (بازار تائين يا بازار جي طرف) وغيره.

اسم(Noun)

عربي ٻوليءَ ۾ استعمال ٿيندڙ ڪنهن به اسم جي باري ۾ چئن ڳالهين جي ڄاڻ هجڻ تمام ضروري آهي. ان ڪان بغير نه اُن اسم کي سمجهي سگهجي ٿو ۽ نه ئي ان کي جملي ۾ استعمال ڪري سگهجي ٿو. اُهي هيءَ آهن:

1) اسم جي حالت "اعراب" (فاعلي، مفعولي، اضافي/ نسبتي)
2) اسم جي جنس (مذڪر ۽ مؤنث)
3) اسم جو عدد (واحد، تثنيه، جمع)
4) اسم جي وسعت (اسم عام ۽ اسم خاص) [نڪره ۽ معرفه]

سبق نمبر 2: اسم جي حالت

ڪنهن به ٻوليءَ ۾ جڏهن اسم ڳالهائڻ يا لکڻ ۾ استعمال ٿيندو آهي ته اهو ٽن حالتن مان ڪنهن هڪ حالت ۾ ئي استعمال ٿيندو آهي. اسم يا ته فاعلي حالت ۾ هوندو آهي يا مفعولي حالت ۾ يا وري ڪنهن ٻئي اسم وغيره سان نسبتي حالت ۾ هوندو آهي. عربي ٻوليءَ ۾ اُنهن حالتن کي ترتيب وار: حالتِ رفع، حالتِ نصب ۽ حالتِ جر چيو ويندو آهي:

انگريزي	Nominative Case	Objective Case	Possessive Case
عربي	رَفْعٌ	نَصْبٌ	جَرٌّ
سنڌي	حالتِ فاعلي	حالتِ مفعولي	حالتِ اضافي/نصبتي

مثال طور: "اسلم محمود کي ماري ٿو" هن جملي ۾ اسم "اسلم" فاعلي حالت ۾ آهي جڏهن ته اسم "محمود" مفعولي حالت ۾ آهي. اهڙي طرح "محمود جو ڪتاب" هن جملي ۾ "ڪتاب" جي نسبت محمود جي طرف آهي اُن ڪري "ڪتاب" نسبتي/ اضافي حالت ۾ آهي.— عربي ۾ اسم جي حالت کي سڃاڻڻ لاء ڪجهه علامتون (نشانيون) آهن. 80 کان 85 سيڪڙو لفظ اهڙا آهن جيڪي ٽنهي حالتن (رفع، نصب ۽ جر) ۾ مختلف شڪليون اختيار ڪندا آهن. اهڙن اسمن کي "منصرف" چيو ويندو آهي. حالت جي تبديلي اسم جي آخري حرف جي حرڪت تي تبديليءَ سان ٿيندي آهي:

منصرف (80-85%)	**رفع**	**نصب**	**جر**
	ـٌ	ـًا	ـٍ
	ڪِتَابٌ ، مُحَمَّدٌ	ڪِتَابًا ، مُحَمَّدًا	ڪِتَابٍ ، مُحَمَّدٍ

حالتِ رفع	**معني**	**حالتِ نصب**	**حالتِ جر**
مُحَمَّدٌ	خاص نالو	مُحَمَّدًا	مُحَمَّدٍ
رَسُوْلٌ	رسول	رَسُوْلًا	رَسُوْلٍ
شَيْءٌ	شيء	شَيْئًا	شَيْءٍ

اٰيَةٌ	نشاني	اٰيَةً	اٰيَةٍ
جَنَّةٌ	باغ	جَنَّةً	جَنَّةٍ
شَهْوَةٌ	خواهش	شَهْوَةً	شَهْوَةٍ
بِنْتٌ	ڇوڪري	بِنْتًا	بِنْتٍ
سَمَآءٌ	آسمان	سَمَآءً	سَمَآءٍ
سُوْءٌ	برائي	سُوْءًا	سُوْءٍ

➢ حالتِ نصب ۾ ٻه زبر ـً سان گڏ آخر ۾ الف به ايندو آهي. هن قاعدي جا ٻه استثناء (Exception) آهن:

1) اُهي لفظ جن جي آخر ۾ گول "ة" اچي ته اُنهن تي آخر ۾ ٻه زبر سان گڏ الف نه ايندو آهي. مثال طور اٰيَةٌ جو نصب اٰيَةً آهي اهڙي طرح جَنَّةٌ جو نصب جَنَّتًا لکڻ غلط آهي.

2) جنهن لفظ جي آخر ۾ الف سان گڏ همزه (اء) اچي ته ان جي آخر ۾ به حالت نصب ۾ ٻه زبر سان گڏ الف نه ايندو آهي. مثال طور: سَمَاءٌ جو نصب سَمَاءً آهي. اهڙيءَ طرح شَيْءٌ جو نصب شَيْئًا ٿيندو ڇو ته هي لفظ همزه تي ته ختم ٿي رهيو آهي پر همزه کان پهرين الف نه بلڪ "ی" آهي. ڪجهه وڌيڪ مثال هيٺ ڏجن ٿا:

عَطَاءٌ	عَطَاءً	عَطَاءٍ
جَزَاءٌ	جَزَاءً	جَزَاءٍ
خَطَاءٌ	خَطَاءً	خَطَاءٍ

دِمَاءٌ	دِمَاءً	دِمَاءٍ
سَمَاءٌ	سَمَاءً	سَمَاءٍ
مَاءٌ	مَاءً	مَاءٍ

باقي 15 کان 20 سيڪڙو اهڙا لفظ هوندا آهن جن جو آخري حرف ٽنهي حالتن ۾ تبديل نه ٿيندو آهي بلڪ اُهي صرف ٻه شڪليون اختيار ڪندا آهن يعني حالتِ رفع ۾ انهن جي شڪل الڳ هوندي آهي پر نصب ۽ جر ٻنهي حالتن ۾ انهن جي شڪل هڪ جهڙي هوندي آهي. اهڙن اسمن کي "غير منصرف" چيو ويندو آهي.

غير منصرف	رفع	نصب	جر
(% 20-15)	ـُ	ـَ	ـَ

حالتِ رفع	معني	حالتِ نصب	حالتِ جر
اِبْرَاهِيْمُ	مرد جو نالو	اِبْرَاهِيْمَ	اِبْرَاهِيْمَ
مَكَّةُ	شهر جو نالو	مَكَّةَ	مَكَّةَ
مَرْيَمُ	عورت جو نالو	مَرْيَمَ	مَرْيَمَ
اِسْرَائِيْلُ	يعقوب عليه السلام جو لقب	اِسْرَائِيْلَ	اِسْرَائِيْلَ
اَحْمَرُ	ڳاڙهو	اَحْمَرَ	اَحْمَرَ
اَسْوَدُ	ڪارو	اَسْوَدَ	اَسْوَدَ

غير منصرف اسم جي آخري حرف تي حالتِ رفع ۾ پيش (ـُ) ايندو آهي ۽ نصب ۽ جر ۾ زبر (ـَ) ايندي آهي. نصب ۾ زبر لڳڻ سان اسم جي آخر ۾ الف جو اضافو نه ٿيندو آهي. هي قاعدو صرف ٻه زبر (ـً) جي لاءِ

مخصوص آهي.— ڪجهه اسم اهڙا بہ هوندا آهن جيڪي رفع، نصب ۽ جر ٽنهي حالتن ۾ هڪ جهڙا هوندا آهن. اهڙن اسمن کي "مبني" چيو ويندو آهي.

حالتِ رفع	معني	حالتِ نصب	حالتِ جر
هٰذَا	هي (هڪ مذڪر)	هٰذَا	هٰذَا
اَلَّذِیْ	اُهو جيڪو (هڪ مذڪر)	اَلَّذِیْ	اَلَّذِیْ
تِلْكَ	هُوءَ (هڪ مؤنث)	تِلْكَ	تِلْكَ

اعراب ۽ حرڪتن ۾ فرق:

حرڪت: زبر، زير ۽ پيش وغيره کي حرڪت چئبو آهي.

اعراب: ڪنهن بہ اسم جي آخري حصي جي اهڙي تبديلي جنهن سان اسم جي حالت جي خبر پوي تہ اُن کي اعراب چئبو آهي. مثال: لفظ "مُنَافِقٌ" ۾ "ق" حرف ڪان پهرين جيڪي بہ زبر، زير ۽ پيش آهن اُهي سڀ هن لفظ جون حرڪتون آهن، جڏهن تہ آخري حرف "ق" تي بہ پيش (ـٌ) هن لفظ جو اعراب آهي.

❖ **هيٺ ڏنل لفظن جي گردان ڪريو:** (غ = غير منصرف، س= سماعي، م = مبني)

ثَوَابٌ	اجر، ثواب	مَسَاجِدُ (غ)	مسجد جي جمع
نَفْسٌ	جان	رِجْزٌ	گندگي، آفت
عِمْرَانُ (غ)	مخصوص نالو	هٰؤُلَاءِ (م)	هي ماڻهو
سَيِّئَةٌ	برائي	جِدَارٌ	ڀت
مُسْلِمٌ	مسلمان	يُوْسُفُ (غ)	مخصوص نالو
اَلَّتِیْ (م)	جيڪا (مؤنث)	شَمْسٌ	سج
مَاءٌ	پاڻي	مَدِيْنَةٌ	شهر
بَابٌ	دروازو	صِبْغَةٌ	رنگ
اٰيَةٌ	علامت، نشاني	ثَمَرٌ	فروٽ
شَهْوَةٌ	خواهش	خِزْیٌ	خواري، رسوائي

سبق نمبر 3 : اسم جي جنس

اسم جي حوالي سان ٻيو اهم پهلو "جنس" آهي. هر ٻوليءَ وانگر عربيءَ ۾ بہ اسم جون ٻہ ئي جنسون آهن يعني (1) مذڪر ۽ (2) مونث.

حقيقي جنس: اُهي اسم جن جي جنس جي متعلق ڪنهن بہ ٻوليءَ ۾ اختلاف نہ هجي. مثال طور اِمْرَأَةٌ (عورت) هر ٻوليءَ ۾ مؤنث ئي آهي. ان جي مقابلي ۾ رَجُلٌ (مرد) مذڪر آهي. اهڙي طرح اُمٌّ (امان) جي مقابلي ۾ اَبٌ (بابا) وغيره.

غير حقيقي جنس: اُهي اسم جن جي جنس جي باري ۾ مختلف ٻولين ۾ اختلاف آهي. مثال طور "مسجد" لفظ سنڌيءَ ۾ مؤنث آهي پر عربيءَ ۾ مَسْجِدٌ مذڪر سڏيو ويندو آهي.

حقيقي جنس وارن اسمن جي جنس سڃاڻڻ تہ هر ٻوليءَ وانگر عربيءَ ۾ بہ تمام آسان آهي. پر غير حقيقي جنس وارن اسمن جي سڃاڻپ لاءِ عربي ٻوليءَ ۾ ڪجهه قاعدا آهن. جيڪي هيٺ ڏجن ٿا:

1) عربيءَ ۾ هر غير حقيقي اسم کي مذڪر سمجهيو ويندو آهي جيسيتائين جو ان جو مؤنث هجڻ ثابت نہ ٿئي. (It Is Masculine Till Proved Otherwise)

2) **علامتي مؤنث**: اُهي مؤنث اسم جن جي آخر ۾ مؤنث جي ڪا علامت موجود هجي. هي علامتون ٽي (3) آهن: (i) ة (گول تا/ تاءِ مربوطه) (ii) ـَـاءُ (الف ممدوده) (iii) ـٰی (الف مقصوره). يعني ڪنهن بہ اسم جي آخر ۾ انهن علامتن مان ڪا بہ علامت ايندي تہ ان کي مؤنث سمجهيو ويندو. مثال طور: جَنَّةٌ (باغ) يا صَلٰوةٌ (نماز) وغيره. حَمْرَاءُ (ڳاڙهو)، خَضْرَاءُ (سائو) وغيره. عُظْمٰی (عظيم)، کُبْرٰی (وڏي) وغيره.

3) **سماعي مؤنث**: اُهي مؤنث اسم جن ۾ ظاهري طور ڪا بہ مؤنث جي علامت موجود نہ هجي پر اهلِ زبان ان کي مؤنث طور استعمال ڪندا هجن. ڪجهہ مؤنث سماعي هيٺ ڏجن ٿا:

اَرْضٌ	زمين	سَمَاءٌ	آسمان	شَمْسٌ	سج
حَرْبٌ	جنگ	رِيْحٌ	هوا	دَارٌ	گهر
نَارٌ	باهہ	نَفْسٌ	جان	سَبِيْلٌ	رستو

(1) هوائن جا نالا (رِيْحٌ ، سَرْسَرٌ ، حَاصِبٌ) (2) قبيلن جا نالا (قُرَيْشٌ ، اَوْسٌ ، خَزْرَجٌ)

(3) دوزخ جا نالا (نَارٌ، جَهَنَّمُ ، سَقَرٌ) (4) ملڪن/ شهرن جا نالا (مِصْرُ، اَلشَّامُ ، بَكَّةُ ، مَدِيْنَةٌ)

(5) شرابن جا نالا (خَمْرٌ، رَحِيْقٌ) (6) حروف تهجي (ا ب ت)

(7) جسم جا اهي حصا جيڪي جوڙي (Pairs) جي صورت ۾ آهن [يَدٌ (هٿ) ، رِجْلٌ (پير) ، اُذُنٌ (ڪن)]

4) **سماعي مذڪر**: اُهي اسم جيڪي نہ سماعي مؤنث هجن ۽ نہ ئي علامتي مؤنث هجن تہ اُهي سماعي مذڪر (غير حقيقي مذڪر) سڏبا آهن.

عمومًا جن لفظن جي آخر ۾ گول تا "ة" ايندي آهي انهن کي مؤنث سمجهيو ويندو آهي. مثال طور جَنَّةٌ، صَلٰوةٌ، وغيره. اڪثر لفظن کي مؤنث بنائڻ جو طريقو بہ اهو ئي آهي تہ مذڪر لفظ جي آخري حرف تي زبر لڳائي ان جي اڳيان گول تا "ة" جو اضافو ڪيو ويندو آهي. مثال طور ڪَافِرٌ (ڪافر) مان ڪَافِرَةٌ (ڪافرياڻي)، حَسَنٌ (سنو، سهڻو) مان حَسَنَةٌ (سني، سهڻي) وغيره. هن قاعدي جا ڪجهہ استثناء پڻ آهن. مثلاً خَلِيْفَةٌ (مسلمانن جو حڪمران)، عَلَّامَةٌ (وڏو عالم)، هَمْزَةٌ، اُسَامَةُ وغيره. هنن لفظن جي آخر ۾ گول تا هجڻ جي باوجود هي مذڪر آهن.

پوئين سبق ۾ اسان اسم جي گردان ڪئي هئي تہ حالت جي لحاظ سان اسم جون ٽي (3) شڪليون نهيون هيون ۽ هاڻي مذڪر جون ٽي شڪليون ٿينديون ۽ مؤنث جون بہ ٽي شڪليون ٿينديون. اهڙيءَ طرح هاڻي هڪ لفظ جون ڪُل ڇهہ (6) شڪليون ٿينديون. جڏهن تہ سماعي مؤنث جون ٽي ئي شڪليون ٿينديون ڇو تہ انهن جو مذڪر نہ ٿيندو. انهن جو مثال هيٺ ڏجي ٿو:

	حالتِ رفع	حالتِ نصب	حالتِ جر
مذڪر	ڪَافِرٌ	ڪَافِرًا	ڪَافِرٍ
مؤنث	ڪَافِرَةٌ	ڪَافِرَةً	ڪَافِرَةٍ
مذڪر	حَسَنٌ	حَسَنًا	حَسَنٍ
مؤنث	حَسَنَةٌ	حَسَنَةً	حَسَنَةٍ
مؤنث (سماعي)	نَفْسٌ	نَفْسًا	نَفْسٍ

❖ هيٺ ڏنل لفظن جي گردان ڪريو:

اَخٌ	ڀاءُ	هٰذِهٖ(م)	هيءُ (مؤنث)
اُخْتٌ	ڀيڻ	حُلْوٌ	مِنو
فَاسِقٌ	بدڪار	جَيِّدٌ	نهايت عُمدو
قَبِيْحٌ	خراب، بدصورت	جَهَنَّمُ (غ - س)	دوزخ
دَارٌ(س)	گهر	سُوْقٌ (س)	بازار

سبق نمبر 4 : اسم جو عدد

عدد جي لحاظ کان اسم گهٽو ڪري هر ٻوليءَ ۾ ٻن قسمن جو هوندو آهي. هڪ اڪيلي کي واحد (Singular) ۽ ٻه يا ٻن کان وڌيڪ کي جمع (Plural) چيو ويندو آهي. پر عربيءَ ۾ جمع ٽي ۽ ٽن کان وڌيڪ کي چيو ويندو آهي جڏهن ته ٻن جي لاءِ اسم ۽ فعل ۾ الڳ صيغو استعمال ٿيندو آهي. ٻن جي لاءِ استعمال ٿيندڙ صيغي کي ”تثنيه (تثنيو)“ چئبو آهي. اهڙيءَ طرح عربيءَ ۾ عدد جي لحاظ کان اسم ٽن قسمن جو هوندو آهي. واحد، تثنيه ۽ جمع.

واحد مان تثنيه ناهڻ جو قاعدو: اسم مذڪر هجي يا مؤنث، ٻنهي جو تثنيه ناهڻ جو هڪ ئي قاعدو آهي ته:

1) حالتِ رفع ۾ واحد اسم جي آخري حرف تي زبر (ـَ) لڳائي ان جي اڳيان الف ۽ نونِ مڪسوره (زير وارو نون) يعني (ـَانِ) جو اضافو ڪيو ويندو آهي. مثال طور مُسْلِمٌ ⟵ مُسْلِمَانِ ، مُسْلِمَةٌ ⟵ مُسْلِمَتَانِ.

2) حالتِ نصب ۽ حالتِ جر ۾ واحد اسم جي آخري حرف تي زبر لڳائي ان جي اڳيان يائي ساڪن ۽ نونِ مڪسوره يعني (ـَيْنِ) جو اضافو ڪيو ويندو آهي. جيئن :- مُسْلِمٌ ⟵ مُسْلِمَيْنِ ، مُسْلِمَةٌ ⟵ مُسْلِمَتَيْنِ.

واحد	تثنيه		
	رفع	نصب	جر
	ـَانِ	ـَيْنِ	ـَيْنِ
كِتَابٌ	كِتَابَانِ	كِتَابَيْنِ	كِتَابَيْنِ
جَنَّةٌ	جَنَّتَانِ	جَنَّتَيْنِ	جَنَّتَيْنِ
مُسْلِمٌ	مُسْلِمَانِ	مُسْلِمَيْنِ	مُسْلِمَيْنِ
مُسْلِمَةٌ	مُسْلِمَتَانِ	مُسْلِمَتَيْنِ	مُسْلِمَتَيْنِ

❖ هيٺ ڏنل حديث ۾ تثنيه اسمن جي سڃاڻپ ڪريو ۽ انهن جا واحد اسم لکو:

كَلِمَتَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمٰنِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ، ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ ، سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهٖ ، سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيمِ (صحيح بخاری)

واحد مان جمع ناهڻ جو طريقو: عربي ٻوليءَ ۾ جمع ٻن قسمن جا هوندا آهن (1) جمع سَالِم (2) جمع مُڪسّر

جمع سالم: جمع سالم ۾ واحد جو صيغو برقرار رهندو آهي رڳو ان جي آخر ۾ ڪجهه حرفن جو اضافو ڪري جمع ناهيو ويندو آهي. جهڙي طرح انگريزي ٻوليءَ ۾ لفظ جي آخر ۾ s يا es لڳائي جمع ناهيو ويندو آهي. واحد مان تثنيه ناهڻ جو قاعدو مذڪر ۽ مؤنث ٻنهي لاءِ ساڳيو آهي پر واحد مان جمع سالم ناهڻ جو قاعدو مذڪر جي لاءِ الڳ آهي ۽ مؤنث جي لاءِ الڳ آهي.

جمع مذڪر سالم ناهڻ جو قاعدو: حالتِ رفع ۾ واحد اسم جي آخري حرف تي پيش (ـُ) لڳائي ان جي اڳيان واو ساڪن ۽ نون مفتوحه (زبر وارو نون) يعني (ـُوْنَ) جو اضافو ڪيو ويندو آهي. مثال طور مُسْلِمٌ⟵مُسْلِمُوْنَ.

جڏهن تہ حالتِ نصب ۽ حالتِ جر ۾ واحد اسم جي آخري حرف تي زير (ـِ) لڳائي ان جي اڳيان يائي ساڪن ۽ نونِ مفتوحہ يعني (ـِ يْنَ) جو اضافو ڪيو ويندو آهي. جيئن: مُسْلِمٌ ←مُسْلِمِيْنَ.

واحد	جمع مذڪر سالم		
	رفع	نصب	جر
	ـُ وْنَ	ـِ يْنَ	ـِ يْنَ
مُسْلِمٌ	مُسْلِمُوْنَ	مُسْلِمِيْنَ	مُسْلِمِيْنَ
فَاسِقٌ	فَاسِقُوْنَ	فَاسِقِيْنَ	فَاسِقِيْنَ

جمع مؤنث سالم ناهڻ جو قاعدو: حالتِ رفع ۾ مؤنث اسم جي آخر ۾ گول تا "ة" ڪي هٽائي اڳيان (اتٌ) جو اضافو ڪيو ويندو آهي جڏهن تہ حالتِ نصب ۽ حالتِ جر ۾ آخر ۾ گول تا "ة" ڪي هٽائي (اتٍ) جو اضافو ڪيو ويندو آهي. جيئن: مُسْلِمَةٌ ← مُسْلِمَاتٌ ۽ مُسْلِمَاتٍ.

واحد	جمع مؤنث سالم		
	رفع	نصب	جر
	اتٌ	اتٍ	اتٍ
مُسْلِمَةٌ	مُسْلِمَاتٌ	مُسْلِمَاتٍ	مُسْلِمَاتٍ
فَاسِقَةٌ	فَاسِقَاتٌ	فَاسِقَاتٍ	فَاسِقَاتٍ

جمع مڪسّر: هي اهو جمع آهي جنهن ۾ واحد جي صيغي جو اصل وزن يا تہ پڇي پوندو آهي يا وري پوري طرح تبديل ٿي ويندو آهي. جمع مڪسّر ناهڻ جو ڪو اصول يا قاعدو نہ آهي. مثال طور انگريزيءَ ۾ His جو جمع Their ۽ Tooth جو جمع Teeth آهي. اهڙي طرح عربيءَ ۾ عَبْدٌ (بندو، غلام) جو جمع عِبَادٌ ۽ اِمْرَأَةٌ (عورت) جو جمع نِسَاءٌ ايندو آهي. [اَقْلَامٌ ، اَمْرَاضٌ ، جِبَالٌ ، عِبَادٌ ، قُلُوْبٌ ، نُفُوْسٌ ، كُتُبٌ ، رُسُلٌ ، غُرَبَاءُ ، شُعَرَاءُ ، وُزَرَاءُ ، اَنْبِيَاءُ ، مَسَاجِدُ ، مَدَارِسُ]

پوئين سبق ۾ اسان اسم جي گردان ڪئي هئي تہ ان جون ڇهہ شڪليون نهيون هيون. هاڻي اسان واحد، تثنيہ ۽ جمع بہ ناهينداسين تہ هاڻي هڪ لفظ جون ارڙهن (18) شڪليون ٿينديون. البت غير حقيقي مذڪر ۽ غير حقيقي مؤنث جون نو (9) شڪليون ئي نهنديون.

	اعراب جي صورت			کهڙي قسم جا اسم هن صورت ۾ ايندا آهن
	رفع	نصب	جر	
1	ـٌ	ـً	ـٍ	منصرف، واحد ۽ جمع مڪسر
2	ـُ	ـَ	ـَ	غير منصرف
3	ـَانِ	ـَيْنِ	ـَيْنِ	تثنيہ
4	ـُوْنَ	ـِيْنَ	ـِيْنَ	جمع مذڪر سالم
5	ـَاتٌ	ـَاتٍ	ـَاتٍ	جمع مؤنث سالم

اسم جي گردان

		حالتِ رفع	حالتِ نصب	حالتِ جر
مذکر	واحد	مُسْلِمٌ	مُسْلِمًا	مُسْلِمٍ
	تثنيه	مُسْلِمَانِ	مُسْلِمَيْنِ	مُسْلِمَيْنِ
	جمع	مُسْلِمُوْنَ	مُسْلِمِيْنَ	مُسْلِمِيْنَ
مؤنث	واحد	مُسْلِمَةٌ	مُسْلِمَةً	مُسْلِمَةٍ
	تثنيه	مُسْلِمَتَانِ	مُسْلِمَتَيْنِ	مُسْلِمَتَيْنِ
	جمع	مُسْلِمَاتٌ	مُسْلِمَاتٍ	مُسْلِمَاتٍ
مذکر غيرحقيقي	واحد	كِتَابٌ	كِتَابًا	كِتَابٍ
	تثنيه	كِتَابَانِ	كِتَابَيْنِ	كِتَابَيْنِ
	جمع	كُتُبٌ	كُتُبًا	كُتُبٍ
مؤنث غيرحقيقي	واحد	جَنَّةٌ	جَنَّةً	جَنَّةٍ
	تثنيه	جَنَّتَانِ	جَنَّتَيْنِ	جَنَّتَيْنِ
	جمع	جَنَّاتٌ	جَنَّاتٍ	جَنَّاتٍ

❖ **هيٺ ڏنل لفظن جي گردان ڪريو:**

- مُؤْمِنٌ ، مُشْرِكٌ، عَالِمٌ (ج عُلَمَاءُ)   (ج = جمع)
- **سماعي مذڪر:** مَسْجِدٌ (ج مَسَاجِدُ) ، دَرْسٌ (ج دُرُوْسٌ)
- **سماعي مؤنث:** اُذُنٌ (ج اٰذَانٌ) [ڪن] ، رِجْلٌ (ج اَرْجُلٌ) [پير]
- **علامتي مؤنث:** اٰيَةٌ [نشاني] ، بَيِّنَةٌ [واضح دليل، واضح نشاني]

سبق نمبر 5 : اسم جي وسعت

وسعت (Kind) جي لحاظ کان اسم ٻن قسمن جو هوندو آهي. (1) اسم نڪره [اسم عام— Common Noun] ۽ (2) اسم معرفه [اسم خاص — Proper Noun].

اسم نڪره: اُن کي چيو ويندو آهي جيڪو ڪنهن عام شيءِ جي لاءِ ڳالهايو وڃي. يعني اهو ڪنهن خاص شيءِ، جاءِ يا ماڻهو جو نالو نہ هجي. مثال طور: كِتَابٌ (ڪو بہ ڪتاب)، غُرْفَةٌ (ڪو بہ ڪمرو)، رَجُلٌ (ڪو بہ ماڻهو) وغيره. اسم نڪره جي علامت اها آهي تہ ان جي آخري حرف تي عمومًا ٻٽي حرڪت يعني تنوين (ــٌ ،ــً ،ــٍ) ايندي آهي.

اسم معرفہ: اهو اسم جيڪو ڪنهن خاص شيءِ، جاءِ يا ماڻهو جو نالو هجي تہ ان کي اسم معرفه چيو ويندو آهي. مثال طور: اَلْكِتَابُ (خاص ڪتاب)، مَكَّةُ (خاص شهر جو نالو)، مُحَمَّدٌ (خاص ماڻهو جو نالو).

اسم معرفہ جا قِسم:

1. **اسمِ علم:** ڪنهن شيءِ، جاءِ يا ماڻهوءَ جو ذاتي نالو. جيئن حَامِدٌ ، مُحَمَّدٌ ، بَغْدَادُ ، بَاكِسْتَانُ
2. **اسم ضمير (Pronoun):** اهي لفظ جيڪي ڪنهن نالي جي جڳهہ تي (بدران) استعمال ٿين. مثلاً: هُوَ (هو)، اَنْتَ (تون)، اَنَا (آئون) وغيره.
3. **اسم اشارو:** اهي لفظ جيڪي ڪنهن شيءِ ڏانهن اشارو ڪن. مثلاً هٰذَا (هي- مذڪر) ، ذٰلِكَ (هو- مذڪر)

4. **اسم موصول** (Conjunction)**:** اهي لفظ جيڪي ٻن جملن کي ملائڻ لاءِ استعمال ٿين ٿا. مثلاً: اَلَّذِىْ (اُهو جيڪو- مذکر) ، اَلَّتِىْ (اُها جيڪا- مؤنث)
5. **اسم معرف باللام:** اهو نڪره اسم جنهن کي ”اَلْ“ لڳائي معرفه بڻايو ويو هجي. جيئن رَجُلٌ (ڪو ٻہ ماڻهو) مان اَلرَّجُلُ (مخصوص ماڻهو)

معرف باللام ٺاهڻ جا قاعدا: جيڪڏهن لفظ كِتَابٌ لکبو تہ ان جي معنىٰ ٿيندي ”ڪو ٻہ ڪتاب“، پر جيڪڏهن اَلْكِتَابُ لکبو تہ ان جي معنىٰ ٿيندي ”ڪو خاص ڪتاب“. جيئن انگريزيءَ ۾ ڪنهن اسم جي آڏو " The " لڳائڻ سان خصوصيت جي معني پيدا ٿيندي آهي:”A Book“ ”ڪو عام ڪتاب“ ۽ ”The Book“ ”خاص ڪتاب“. ائين ئي عربي ٻوليءَ ۾ ڪنهن نڪره اسم (اسم عام) کي اسم معرفه (اسم خاص) ۾ تبديل ڪرڻ لاءِ ڪجھ قاعدا آهن جيڪي هيٺ ڏجن ٿا:

1. نڪره اسم جي اڳيان " اَلْ " لڳائي آخري حرف تي ٻٽي حرکت يعني تنوين کي ختم ڪري اڪيلي حرکت لڳائي ويندي آهي: فَرَسٌ (ڪو ٻہ گهوڙو) ⟵ اَلْفَرَسُ (مخصوص گهوڙو)، كِتَابٌ (ڪو ٻہ ڪتاب) ⟵ اَلْكِتَابُ (خاص ڪتاب).
2. غير منصرف اسم حالتِ جر ۾ زير قبول ڪندا آهن. جيئن: اَلْمَسَاجِدُ — اَلْمَسَاجِدَ — اَلْمَسَاجِدِ۔
3. پڙهڻ مهل حروفِ شمسي ۽ حروف قمري جو خيال رکيو ويندو آهي.

حروفِ قمري: ب ج ح خ ع غ ف ق ك م و ه ء ى **(لام پڙهيو ويندو آهي)** (حق کا خوف عجب غم ہے)

اَلْقَمَرُ اَلْاِنْسَانُ اَلْعِزَّةُ اَلْقَوْمُ اَلْعَابِدُ اَلْجَاهِلُ اَلْمَلِكُ اَلْحُكْمُ اَلْجَبَّارُ اَلْخَادِمُ

حروفِ شمسي: ت ث د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ل ن **(لام نہ پڙهيو ويندو آهي)**

اَلشَّمْسُ اَلرَّسُوْلُ اَلظَّالِمُ اَلصَّابِرُ اَلطِّفْلُ اَلشَّيْطَانُ

		حالتِ رفع	حالتِ نصب	حالتِ جر
مذکر	واحد	اَلْمُسْلِمُ	اَلْمُسْلِمَ	اَلْمُسْلِمِ
	تثنيہ	اَلْمُسْلِمَانِ	اَلْمُسْلِمَيْنِ	اَلْمُسْلِمَيْنِ
	جمع	اَلْمُسْلِمُوْنَ	اَلْمُسْلِمِيْنَ	اَلْمُسْلِمِيْنَ
مؤنث	واحد	اَلْمُسْلِمَةُ	اَلْمُسْلِمَةَ	اَلْمُسْلِمَةِ
	تثنيہ	اَلْمُسْلِمَتَانِ	اَلْمُسْلِمَتَيْنِ	اَلْمُسْلِمَتَيْنِ
	جمع	اَلْمُسْلِمَاتُ	اَلْمُسْلِمَاتِ	اَلْمُسْلِمَاتِ

❖ **هيٺ ڏنل لفظن جي گردان ڪريو:**

- **(36) صيغا ٺاهيو:** صَادِقٌ كَاذِبٌ جَاهِلٌ (ج جُهَلَاءُ)
- **سماعي مذکر (18) صيغا ٺاهيو:** ذَنْبٌ (ج ذُنُوْبٌ) [گناھ] ، وَلِيٌّ (ج اَوْلِيَاءُ) [دوست]
- **سماعي مؤنث (18) صيغا ٺاهيو:** سُوْقٌ (ج اَسْوَاقٌ) [بازار] ، نَفْسٌ (ج اَنْفُسٌ) [جان]
- **علامتي مؤنث (18) صيغا ٺاهيو:** سَيِّئَةٌ [برائي] ، سَيَّارَةٌ [ڪار، موٽر]

﴿اِنَّ اللّٰهَ يَرْفَعُ بِهٰذَا الْكِتٰبِ اَقْوَامًا وَيَضَعُ بِهٖ آخَرِيْنَ﴾ (مسلم)

الله تعالىٰ هن ڪتاب (قرآن پاڪ) ذريعي ڪِن قومن کي عروج بخشيندو آهي ۽ ڪِن کي اُن سان ذليل ۽ رسوا (خوار) ڪندو آهي.

مرکب [Compounds]

ٻن يا ٻن کان وڌيڪ لفظن جي پاڻ ۾ تعلق کي ”ترڪيب“ ۽ انهن جي مجموعي کي ”مرکب“ چئبو آهي. مرکب ٻن قسمن جا ٿيندا آهن: (1) مرکب ناقص Incomplete Sentence (2) مرکب تام Complete Sentence

مرکب ناقص: اهڙو مرکب جنهن سان ڳالهه پوري نه ٿئي. يعني هي اڻپورو جملو يا جملي جو حصو هوندو آهي مثلاً: ”زيد جي پين“ ۽ ”مسجد جو دروازو“ وغيره. مرکب ناقص جا ڪئي قسم آهن، جيئن: مرکب عطفي، مرکب توصيفي، مرکب اضافي، مرکب جاري، مرکب اشاري وغيره.

مرکب تام/ جملو: اهو مرکب جنهن سان ڳالهه مکمل ٿي وڃي. مثلاً: ”زيد جي پين مهنگي آهي“ ۽ ”مسجد جو دروازو ويڪرو آهي“ وغيره. مرکب تام کي جملو به چيو ويندو آهي. جملا ٻن قسمن جا هوندا آهن:

(1) جملہ اسميہ (جيڪو اسم سان شروع ٿئي) (2) جملہ فعليہ (جيڪو فعل سان شروع ٿئي)

سبق نمبر 6 : مرکب عطفي

اهڙو مرکب جنهن ۾ ٻن اسمن جي وچ ۾ حرفِ عطف اچي.

حروفِ عطف

وَ – ۽	اَوْ – يا	ثُمَّ – پوءِ
اَمْ – يا	فَ – تہ پوءِ	لٰكِنْ – پر

هن سبق ۾ اسين بہ ٽي حرف عطف پڙهنداسين. يعني (1) وَ – ۽ (2) اَوْ – يا

مرکب عطفي جي متعلق ڪجهہ قاعدا:

(1) **يرملون جو قاعدو:** (i) اِبْرَاهِيْمُ وَ اِسْمَاعِيْلُ (ابراهيم ۽ اسماعيل) (ii) شَاكِرٌ وَّ عَادِلٌ (شکر ڪرڻ وارو ۽ عدل ڪرڻ وارو). جيڪي لفظ ی، ر، م، ل، و، ن (يرملون) سان شروع ٿين، انهن کي ماقبل (پاڻ کان اڳئين) لفظ سان ملائي پڙهيو ويندو آهي جيڪڏهن ماقبل نون ساڪن يا تنوين هجي.

(2) **همزة الوصل جو قاعدو:** اَلصَّادِقُ وَالْحَسَنُ (سچو ۽ خوبصورت). جنهن لفظ تي لامِ تعريف لڳل هجي تہ اهو پاڻ کان اڳئين لفظ سان ملائي پڙهيو ويندو آهي. ۽ هن صورت ۾ لام تعريف جو همزه تہ موجود هوندو آهي پر پڙهيو نہ ويندو آهي. وَاَلْحَسَنُ لکڻ ۽ پڙهڻ غلط آهي جڏهن تہ وَالْحَسَنُ لکڻ ۽ پڙهڻ درست آهي. اهو همزه جيڪو پهرين لفظ سان ملائڻ جي ڪري پڙهڻ ۾ نہ ايندو آهي ان کي ”همزة الوصل“ چيو ويندو آهي. لام تعريف جي همزه کان علاوه اِبْنٌ (پٽ)، اِمْرَأَةٌ (عورت) ۽ اِسْمٌ (نالو) جو همزه بہ همزة الوصل آهي.

(3) **ساڪن لفظ کي اڳيان ملائڻ جو قاعدو:** صَادِقٌ اَوْ كَاذِبٌ (هڪ سچو يا هڪ ڪوڙو)، اَلصَّادِقُ اَوِ الْكَاذِبُ (سچو يا ڪوڙو). همزة الوصل کان پهريون لفظ جيڪڏهن ساڪن هجي تہ ان کي عمومًا زير ڏئي اڳيان ملايو ويندو آهي. لفظ مِنْ (کان) هن قاعدي جو استثناء آهي. جيئن مِنَ الْمَسْجِدِ (مسجد کان).

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:**

اَلْمُسْلِمِيْنَ وَ الْمُسْلِمٰتِ وَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَ الْمُؤْمِنٰتِ وَ الْقٰنِتِيْنَ وَ الْقٰنِتٰتِ وَ الصّٰدِقِيْنَ وَ الصّٰدِقٰتِ وَ الصّٰبِرِيْنَ وَ الصّٰبِرٰتِ وَ الْخٰشِعِيْنَ وَ الْخٰشِعٰتِ وَ الْمُتَصَدِّقِيْنَ وَ الْمُتَصَدِّقٰتِ وَ الصَّآئِمِيْنَ وَ الصّٰٓئِمٰتِ (الاحزاب : 35) اَلْاَوَّلُ وَ الْاٰخِرُ وَ الظَّاهِرُ وَ الْبَاطِنُ (الحديد : 3)

اَلنَّاسُ وَ الْحِجَارَةُ (البقرة : 24) اَلذِّلَّةُ وَ الْمَسْكَنَةُ (البقرة : 61) هُوْدًا اَوْ نَصٰرٰى (البقرة : 111)

صِيَامٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍ (البقرة : 196) صَغِيْرًا اَوْ كَبِيْرًا (البقرة : 282) ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى (آل عمران : 195)

غَنِيًّا اَوْ فَقِيْرًا (النسآء : 135) لَعِبٌ وَّ لَهْوٌ وَّ زِيْنَةٌ (الحديد : 20)

سبق نمبر 7 : مرڪب توصيفي

مرڪب توصيفي اهڙو مرڪب آهي جنهن ۾ هڪڙو اسم ٻئي اسم جي صفت بيان ڪندو آهي. مثال طور: "نيڪ ماڻهو". هن ۾ اسم "نيڪ"، اسم "ماڻهو" جي صفت بيان ڪري رهيو آهي. مرڪب توصيفي جا ٻه جُز هوندا آهن موصوف ۽ صفت.

- **موصوف** : جنهن اسم جي صفت بيان ڪئي وڃي ان کي موصوف چئبو آهي.
- **صفت** : جيڪو اسم "صفت" بيان ڪري ان کي صفت چئبو آهي.

مرڪب توصيفي جا گرامري قاعدا:

1) عربيءَ ۾ پهرين موصوف ايندو آهي ۽ پوءِ صفت ايندي آهي. [مرڪب توصيفي = موصوف + صفت]

⇦ اَلْوَلَدُ الْحَسَنُ — نيڪ ڇوڪرو

2) سنڌيءَ ۾ ترجمو ترتيب جي اُبتڙ ڪيو ويندو آهي. سنڌيءَ ۾ صفت پهرين ۽ موصوف بعد ۾ ايندو آهي.

3) مرڪب توصيفي جو هڪ اهم قاعدو هيءُ آهي تہ صفت اسم جي چئني پهلوئن (حالت، جنس، عدد، وسعت) جي لحاظ کان موصوف جي مطابق ٿيندي. يعني (1) موصوف جيڪڏهن حالتِ رفع ۾ آهي تہ صفت بہ حالتِ رفع ۾ هوندي. (2) موصوف جيڪڏهن مذڪر آهي تہ صفت بہ مذڪر ٿيندي. (3) موصوف جيڪڏهن واحد آهي تہ صفت بہ واحد ٿيندي ۽ (4) جيڪڏهن موصوف معرفه آهي تہ صفت بہ معرفه ٿيندي.

4) ترجمو ڪرڻ مهل نڪره ۽ معرفه جو خيال رکيو ويندو آهي.

⇦ مُسْلِمُوْنَ صَالِحُوْنَ — ڪجهہ نيڪ مسلمان

⇦ اَلْمُسْلِمُوْنَ الصَّالِحُوْنَ — نيڪ مسلمان

5) يرملون جو قاعدو مرڪب توصيفي ۾ بہ لڳندو آهي جڏهن موصوف ۽ صفت نڪره هجن. جيڪڏهن صفت جو پهريون حرف يرملون مان هجي تہ پوءِ موصوف ۽ صفت جي وچ ۾ ادغام ٿيندو. جيئن: رَجُلٌ رَّحِيْمٌ (هڪ رحمدل ماڻهو) ۽ مَسْجِدٌ وَّاسِعٌ (هڪ ڪشادي مسجد).

❖ **لفظ خَادِمٌ (خادم) جي 36 شڪلين سان هر هڪ سان صفت صَالِحٌ (نيڪ) لڳائي 36 مرڪب توصيفي ٺاهيو ۽ هر هڪ جو ترجمو پڻ لکو.**

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:** رِجَالٌ مُّؤْمِنُوْنَ وَ نِسَآءٌ مُّؤْمِنٰتٌ (الفتح : 25)

فَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ (النسآء : 19) صَعِيْدًا طَيِّبًا (النسآء : 43) اِثْمًا عَظِيْمًا (النسآء : 48) ضَلٰلًا بَعِيْدًا (النسآء : 60)

شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ (النسآء : 92) فَسَادٌ كَبِيْرٌ (الأنفال : 73) اَلْحَجِّ الْاَكْبَرِ (التوبة : 3) شَجَرَةٍ مُّبٰرَكَةٍ (النور : 35)

اَلْعَمَلُ الصَّالِحُ (فاطر : 10) اَلدِّيْنُ الْخَالِصُ (الزمر : 3) نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ (العلق : 16) لَيْلًا طَوِيْلًا (الدهر: 26)

اَلْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ (قٓ : 1) فَتْحٌ قَرِيْبٌ (الصف : 13) مُلْكًا كَبِيْرًا (الدهر: 20) اَلنَّجْمُ الثَّاقِبُ (الطارق : 3)

جَنَّةٍ عَالِيَةٍ (الغاشية: 10) عَيْنٌ جَارِيَةٌ (الغاشية : 12) عِيْشَةٍ رَّاضِيَةٍ (القارعة : 7)

مرڪب توصيفي جا ڪجهہ وڌيڪ گرامري قاعدا:

6) موصوف جيڪڏهن غير عاقل جي جمع مڪسّر هوندو تہ صفت واحد مؤنث ايندي.

⇦ [عاقل = انسان، جن، فرشتا] اَلْاَقْلَامُ الطَّوِيْلَةُ — (ڊگها قلمَ)

7) جيڪڏهن صفت معرف باللام هجي ۽ ان جي ماقبل لفظ جي آخري حرف تي تنوين هجي تہ اُن تنوين جي نون (نونِ قطني) کي ظاهر ڪري اڳيان ملائي پڙهيو ويندو آهي.

⇦ زَيْدٌ اَلْعَالِمُ ⟵ زَيْدُنْ اَلْعَالِمُ ⟵ زَيْدُنِ الْعَالِمُ [عالم زيد]

❖ قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:

مَغَانِمَ كَثِيْرَةً (الفتح : 19) مَسٰكِنَ طَيِّبَةً (الصف : 12) اَلْاَيَّامِ الْخَالِيَةِ (الحاقة : 24)

حُمُرٌ مُّسْتَنْفِرَةٌ (المدثر : 50) سُرُرٌ مَّرْفُوْعَةٌ (الغاشية: 13) اَكْوَابٌ مَّوْضُوْعَةٌ (الغاشية: 14)

نَمَارِقُ مَصْفُوْفَةٌ (الغاشية: 15) زَرَابِيُّ مَبْثُوْثَةٌ (الغاشية: 16) صُحُفًا مُّطَهَّرَةً (البينة: 2) كُتُبٌ قَيِّمَةٌ (البينة: 3)

سبق نمبر 8 : جمله اسميه

اهڙو مرڪب جيڪو اسم سان شروع ٿئي ۽ ان ۾ ڳالھ پوري ٿي وڃي تہ ان کي جملہ اسميہ چئبو آهي. مثال طور "مسجد ڪشادي آهي". هن جملي جي شروعات اسم سان ٿي آهي ۽ ڳالھ بہ پوري ٿي رهي آهي. هن جملي ۾ ٻہ جُز آهن. هڪ آهي "مسجد" جنهن متعلق ڳالھ ڪئي پئي وڃي ۽ ٻيو جز آهي "ڪشادي آهي" يعني ھي اها ڳالھ آهي جيڪا پهرين جز جي متعلق ڪئي پئي وڃي. عربي ۾ بہ جملہ اسميہ جا اهم جز ٻہ ئي آهن. پهرين جز کي "مبتدا" (Subject) ۽ ٻئي جز کي "خبر" (Predicate) چيو ويندو آهي. [جملہ اسميہ = مبتدا + خبر]

جملہ اسميہ جا قاعدا:

1. پهرين مبتدا ايندي آهي ۽ ان کان پوءِ خبر ايندي آهي.
2. مبتدا عمومًا معرفه ۽ خبر عمومًا نکره هوندي آهي. اَلْمَسْجِدُ وَسِيْعٌ
3. سنڌيءَ ۾ ترجمو سڌو ئي ٿيندو. مثلاً: اَلْمَسْجِدُ وَسِيْعٌ ⟵ "مسجد ڪشادي آهي"
4. جنس ۽ عدد جي لحاظ کان خبر مبتدا جي مطابق هوندي آهي. (مرڪب توصيفي، ۽ اسميہ جملي ۾ فرق)
5. مبتدا جيڪڏهن غير عاقل جي جمع مکسر هوندي تہ ان جي خبر واحد مؤنث ايندي. اَلْمَسَاجِدُ وَسِيْعَةٌ
6. ترجمو ڪرڻ مهل آخر ۾ " آهي" يا " آهن" جو اضافو ڪيو ويندو آهي

❖ **جملن جو ترجمو ڪريو:** اَلْعَذَابُ شَدِيْدٌ اَللّٰهُ عَلِيْمٌ اَلْاَقْلَامُ طَوِيْلَةٌ اَلْقُلُوْبُ مُطْمَئِنَّةٌ

❖ قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:

اَللّٰهُ بَصِيْرٌ (البقرة : 96) اَلرِّجَالُ قَوّٰمُوْنَ (النسآء : 34) اَلصُّلْحُ خَيْرٌ (النسآء : 128)

اَلْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَةٌ (الحجرات : 10) اَللّٰهُ قَدِيْرٌ (الممتحنة : 7) اَللّٰهُ اَحَدٌ (الإخلاص : 1)

جملہ اسميہ نافيہ:

1. جملہ اسميہ جي شروع ۾ لفظ "مَا" يا "لَيْسَ" جو اضافو ڪرڻ سان جملي ۾ نفي (Negative) جو مفهوم پيدا ٿئي ٿو.
2. " مَا " يا " لَيْسَ " جي لڳڻ سان جملي ۾ معنوي تبديليءَ سان گڏوگڏ اعرابي تبديلي پڻ ايندي آهي. يعني اهي جملي ۾ نفي جو مفهوم پيدا ڪندا آهن ۽ گڏوگڏ خبر کي حالت نصب ۾ تبديل ڪري ڇڏيندا آهن. مثلاً: اَلدَّرْسُ طَوِيْلٌ ⟵ لَيْسَ الدَّرْسُ طَوِيْلًا (سبق ڊگھو نہ آهي)، مَا زَيْدٌ قَبِيْحًا (زيد بدصورت نہ آهي)
3. يا وري "مَا" يا "لَيْسَ" خبر تي حرفِ جر "ب" جو اضافو ڪري خبر کي حالت جر ۾ تبديل ڪري ڇڏيندا آهن. مثلاً: لَيْسَ الدَّرْسُ بِطَوِيْلٍ (سبق ڊگھو نہ آهي)، مَا زَيْدٌ بِقَبِيْحٍ (زيد بدصورت نہ آهي).
4. "لَيْسَ" صرف مذڪر مبتدا سان گڏ استعمال ٿيندو آهي. جڏهن مبتدا مؤنث هوندو تہ ان لاءِ "لَيْسَتْ" استعمال ٿيندو. لَيْسَتِ الْبِنْتُ كَاذِبَةً (ڇوڪري ڪوڙي نہ آهي).

❖ **جملن جو ترجمو ڪريو:** اَلْفِئَةُ كَثِيْرَةٌ مَا الْفِئَةُ قَلِيْلَةً مَا الْفِئَةُ بِكَثِيْرَةٍ

اَللّٰهُ مُحِيْطٌ مَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ اَلْمُعَلِّمَتَانِ كَسْلَانَتَانِ مَا الْمُعَلِّمَتَانِ مُجْتَهِدَتَيْنِ مَا الْمُعَلِّمَتَانِ بِمُجْتَهِدَتَيْنِ

لَيْسَ الْمُعَلِّمُ بِكَسْلَانٍ   لَيْسَ الْمُعَلِّمُ كَسْلَانًا   مَا الْمُعَلِّمُوْنَ كَسْلَانِيْنَ   مَا الْمُعَلِّمُوْنَ بِكَسْلَانِيْنَ   مَا الطَّالِبَاتُ حَاضِرَاتٍ

مَا الطَّالِبَاتُ بِحَاضِرَاتٍ   اَلْاَوْلَادُ قَائِمُوْنَ   مَا الْاَوْلَادُ قَائِمِيْنَ

جملہ اسميہ تاڪيديہ:

جملي جي شروع ۾ " اِنَّ " (بيشڪ، يقينًا) لڳائڻ سان جملي ۾ تاڪيد جو مفهوم پيدا ٿي ويندو آهي. مثلاً: اَلدَّرْسُ طَوِيْلٌ ← اِنَّ الدَّرْسَ طَوِيْلٌ (يقينًا سبق ڊگهو آهي)، اِنَّ زَيْدًا صَالِحٌ (بيشڪ زيد نيڪ آهي).

1. "اِنَّ" معنوي تبديلي سان گڏ اعرابي تبديلي پڻ آڻيندو آهي يعني اِنَّ جي لڳڻ سان مبتدا نصب ۾ اچي ويندو آهي. (خبر تي ڪو بہ اثر نہ ٿيندو آهي).

جملہ اسميہ سواليہ:

1. جملہ اسميہ جي شروع ۾ " اَ " (ڇا) يا " هَلْ " (ڇا) لڳائڻ سان جملي ۾ سواليہ مفهوم پيدا ٿيندو آهي. ۽ ڪا اعرابي تبديلي نہ ايندي آهي. أَزَيْدٌ صَالِحٌ (ڇا زيد نيڪ آهي؟)، هَلِ الدَّرْسُ طَوِيْلٌ (ڇا سبق ڊگهو آهي؟).

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:**

اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ (البقرة : 220)   اَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيْبٍ (هود : 81)   بَلٰى اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ (النحل : 28)

اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ (طٰهٰ : 15)   اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ (الزمر : 36)   اَلَيْسَ اللّٰهُ بِعَزِيْزٍ (الزمر : 37)

فَاِنَّ الْاِنْسَانَ كَفُوْرٌ (الشورى : 48)   اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَكٰذِبُوْنَ (المنافقون : 1)

جملہ اسميہ ۾ ناقص مرڪبن جو استعمال:

1. مبتدا ۽ خبر مفرد يا مرڪب، ٻنهي صورتن ۾ ايندا آهن:

i) مبتدا مرڪب ۽ خبر مفرد   اَلرَّجُلُ الطَّيِّبُ حَاضِرٌ   (سٺو ماڻهو حاضر آهي)

ii) مبتدا مفرد ۽ خبر مرڪب   زَيْدٌ رَجُلٌ طَيِّبٌ   (زيد هڪ سٺو ماڻهو آهي)

iii) مبتدا ۽ خبر ٻئي مرڪب   اَلصَّبْرُ الْجَمِيْلُ فَوْزٌ كَبِيْرٌ   (صبر جميل وڏي ڪاميابي آهي)

2. مبتدا جيڪڏهن هڪ کان وڌيڪ هجن ۽ مختلف الجنس هجن تہ خبر مذڪر ايندي.

اَلْمُعَلِّمُ وَالْمُعَلِّمَةُ صَادِقَانِ   (استاد ۽ استاداڻي ٻئي سچا آهن)

❖ **جملن جو ترجمو ڪريو:** اَلشَّيْطٰنُ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ   اِنَّ الشَّيْطٰنَ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ   لَيْسَ الشَّيْطٰنُ وَلِيًّا حَمِيْمًا

اَلشِّرْكُ ضَلٰلٌ مُّبِيْنٌ   اِنَّ الشِّرْكَ ظُلْمٌ عَظِيْمٌ   هَلِ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ مُفْلِحٌ   نَعَمْ! اِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ مُفْلِحٌ

اَلْفِئَةُ الْكَثِيْرَةُ وَالْفِئَةُ الْقَلِيْلَةُ حَاضِرَتَانِ   اَلصَّبْرُ الْجَمِيْلُ فَوْزٌ كَبِيْرٌ   هَلِ الْمُعَلِّمَاتُ الْمُجْتَهِدَاتُ قَاعِدَاتٌ

مَا الْمُعَلِّمَاتُ الْمُجْتَهِدَاتُ قَاعِدَاتٍ   اِنَّ الْمُعَلِّمَاتِ الْمُجْتَهِدَاتِ قَائِمَاتٌ

سبق نمبر 9 : ضمير (جمله اسميه)

اهو لفظ جيڪو ڪنهن اسم جي بدران ڪم اچي ان کي ضمير چئبو آهي. جڏهن بہ ڪنهن جي باري ۾ ڪا ڳالهہ ٿيندي آهي تہ ان جا ٽي امڪان آهن:

i. جنهن جي متعلق ڳالهہ ٿئي اهو "غائب" يعني غير حاضر هجي. جيئن: هُو ڊاڪٽر آهي. (هو، اُهو، اُها، اُهي)

ii. جنهن جي متعلق ڳالهہ ٿئي اهو "مخاطب" يعني سامهون حاضر هجي. جيئن: ڇا تون استاد آهين. (تون، توهان)

iii. خود پنهنجي متعلق ڳالهہ ڪندو هجي يعني "متڪلم" هجي. جيئن: آئون استاد آهيان. (آئون، اسان، اسين)

عربيءَ جي ضميرن ۾ نہ صرف غائب، مخاطب ۽ متڪلم جو فرق هوندو آهي بلڪ جنس ۽ عدد جو فرق بہ واضح هوندو آهي

ضمائر مرفوعه منفصله

		واحد	تثنيه	جمع
غائب	مذکر	هُوَ (He) هو (هڪ مذڪر)	هُمَا (They) أهي (ٻہ مذڪر)	هُمْ (They) أهي (سڀ مذڪر)
	مؤنث	هِيَ (She) هو (هڪ مؤنث)	هُمَا (They) أهي (ٻہ مؤنث)	هُنَّ (They) أهي (سڀ مؤنث)
مخاطب/ حاضر	مذکر	اَنْتَ (You) تون (هڪ مذڪر)	اَنْتُمَا (You) توهان (ٻہ مذڪر)	اَنْتُمْ (You) توهان (سڀ مذڪر)
	مؤنث	اَنْتِ(You) تون (هڪ مؤنث)	اَنْتُمَا (You) توهان (ٻہ مؤنث)	اَنْتُنَّ (You) توهان (سڀ مؤنث)
متکلم	مذکر و مؤنث	اَنَا (I) آئون	نَحْنُ (We) اسان ٻہ	نَحْنُ (We) اسان سڀ

ضمائر مرفوع منفصل جي متعلق ڪجھ اهم ڳالهيون نوٽ ڪريو:

1. هي ضمير معرفه هوندا آهن ۽ جملن ۾ اڪثر مبتدا ٿي ايندا آهن. جيئن: هُوَ رَجُلٌ صَالِحٌ (هو هڪ نيڪ ماڻهو آهي).
2. هي ضمير ڪنهن لفظ سان ملائي نہ لکبا آهن بلڪ اِنهن کي ڌار ڌار لکيو ۽ پڙهيو ويندو آهي.
3. ضمير " اَنَا " کي پڙهڻ مهل الف کان بغير يعني " اَنَ " پڙهيو ويندو آهي.
4. خبر عمومًا نڪره ايندي آهي پر ان جا ٻہ استثناء آهن:
   - i. جيڪڏهن خبر اسمِ عَلم هجي. مثلاً: اَنَا يُوْسُفُ (آئون يوسف آهيان).
   - ii. جملي ۾ "حصر جو اسلوب" (تاڪيدي مفهوم) پيدا ڪرڻ لاء مبتدا ۽ خبر جي وچ ۾ لاڳاپيل ضمير وجهي خبر کي معرفه ڪيو ويندو آهي. اَلْمُؤْمِنُوْنَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ (مؤمن ئي ڪامياب ٿيڻ وارا آهن).

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:**

وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِيْنَ (البقرة : 8)   وَالْكٰفِرُوْنَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ (البقرة : 254)   وَاللهُ هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ (المائدة : 76)

وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ (الأنعام : 134)   بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُوْرُوْنَ (الحجر : 15)   هُوَ شِفَآءٌ وَّرَحْمَةٌ (بنی اسرائيل: 82)

فَهَلْ اَنْتُمْ شٰكِرُوْنَ (الأنبياء : 80)   وَاَنَّ اللهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ (الحج : 62)   اِنَّ اللهَ لَغَنِيٌّ (العنكبوت : 6)

وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ (العنكبوت : 64)   اَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِيْنَ (الصافات : 58)

اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ (النحل : 51)   بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُوْنَ (الذاريات : 53)

﴿اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْاٰنَ رَبِيْعَ قَلْبِيْ وَنُوْرَ صَدْرِيْ وَجِلَآءَ حُزْنِيْ وَذَهَابَ هَمِّيْ وَغَمِّيْ﴾

اي الله! قرآن کي منهنجي دل جي بهار ۽ سيني جو نور ٺاهہ ۽ منهنجي مصيبت دور ڪرڻ ۽ منهنجو رنج ۽ غم ختم ڪرڻ جو ذريعو بڻاءِ (مسند احمد)

﴿اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْاَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا وَرِزْقًا طَيِّبًا وَعَمَلًا مُتَقَبَّلًا﴾

اي الله! آئون توهان کان فائدو ڏيڻ واري علم ، پاڪ رزق ۽ قبول ٿيڻ واري عمل جو سوال ڪريان ٿو

(سنن ابن ماجه)

سبق نمبر 10 : مرڪب اضافي

اهڙو مرڪب جنهن ۾ هڪڙي اسم جي نسبت ٻئي اسم ڏانهن ڪئي وئي هجي. جنهن جي نسبت ڪئي ويندي آهي اُن کي "مُضَافٌ" ۽ جنهن ڏانهن نسبت ڪئي ويندي آهي اُن کي "مُضَافٌ اِلَيْهِ" چيو ويندو آهي. عربيءَ ۾ پهرين "مضاف" ۽ پوءِ "مضاف اليه" ايندو آهي جڏهن ته سنڌيءَ ۾ ان جي ترتيب اُبتڙ هوندي آهي.

مرڪب اضافي = مضاف + مضاف اليه [كِتَابُ زَيْدٍ ⟵ زيد جو ڪتاب]

مرڪب اضافي جا قاعدا:

1. "مضاف" تي نه لامِ تعريف "اَلْ" ايندو آهي ۽ نه ئي تنوين ايندي آهي. مضاف جو اعراب هميشه خفيف هوندو آهي. مضاف ٽنهي حالتن (رفع، نصب ۽ جر) ۾ ايندو آهي.
2. "مضاف اليه" هميشه حالت جر ۾ هوندو آهي.
3. مرڪب جي حالت جو اندازو مضاف جي حالت سان ٿيندو آهي.
4. مرڪب جي وسعت جو اندازو مضاف اليه جي وسعت سان ٿيندو آهي. مضاف اليه تي "اَلْ" يا تنوين ٻئي ايندا آهن. جيئن: غُلَامُ الرَّجُلِ ۽ غُلَامُ رَجُلٍ
5. تثنيه جي صيغن (ـَانِ) ۽ (ـَيْنِ) ۽ جمع سالم جي صيغن (ـُوْنَ) ۽ (ـِيْنَ) جي آخر ۾ جيڪو نون ايندو آهي اُن کي "نونِ اعرابي" چيو ويندو آهي. جڏهن ڪو اسم تثنيه ۽ جمع سالم جي صيغن ۾ مضاف ٿي ايندو آهي ته ان جو نونِ اعرابي ڪري پوندو آهي. مثلاً:

بَابَانِ الْبَيْتِ نَظِيْفَانِ ⟵ بَابَا الْبَيْتِ نَظِيْفَانِ (گهر جا ٻئي دروازا صاف آهن)

مُسْلِمُوْنَ الْمَسَاجِدِ صَادِقُوْنَ ⟵ مُسْلِمُو الْمَسَاجِدِ صَادِقُوْنَ (مسجدن جا مسلمان سچا آهن)

❖ قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ (الجمعة: 08) رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ (الرحمٰن: 17) كَلٰمَ اللّٰهِ (التوبه: 6)

فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ (النسآء : 92) اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْكٰفِرِيْنَ (النسآء : 140) رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ (الأعراف : 54)

اِنَّ اللّٰهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى (الأنعام : 95) اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ (النور : 35) عِبَادُ الرَّحْمٰنِ (الفرقان : 63)

بُيُوْتَ النَّبِيِّ (الأحزاب : 53) حَرْثَ الْاٰخِرَةِ (الشورى : 20) وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِيْنَ (الجاثية : 19) دِيْنِ اللّٰهِ (النصر : 2)

مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ (الفتح : 29) نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ (الصف : 14) مَلِكِ النَّاسِ (الناس : 2) يَدَآ اَبِيْ لَهَبٍ (اللهب: 01)

پيچيده مرڪب اضافي:

ڪجهه مرڪب اضافي سادا نه هوندا آهن بلڪ پيچيده هوندا آهن. انهن ۾ هڪ کان وڌيڪ مضاف ۽ مضاف اليه هوندا آهن. مثال طور: "الله جي گهر جو دروازو"، هن جملي ۾ "دروازو" مضاف آهي جنهن جو مضاف اليه " گهر" آهي ۽ وري لفظ " گهر" خود مضاف آهي ۽ ان جو مضاف اليه "الله" آهي. پيچيده مرڪب اضافي جا ڪجهه قاعدا هيٺ ڏجن ٿا:

1. جيڪڏهن ڪو اسم مضاف ۽ مضاف اليه ٻئي هجي ته ان تي ٻنهي جا قاعدا لاڳو ٿيندا.
2. غير منصرف اسم جيڪڏهن مضاف ۽ مضاف اليه تي اچن ته حالت جر ۾ زير قبول ڪندا آهن.

مثلاً: اَبْوَابُ مَسَاجِدِ اللّٰهِ

3. جملہ اسميه ۾ مرڪب اضافي مبتدا ۽ خبر ٻئي ٿي ايندو آهي.

I. مَحْمُوْدٌ وَلَدُ الْمُعَلِّمِ (محمود استاد جو پٽ آهي)

II. طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ (علم حاصل ڪرڻ فرض آهي)

III. اِطَاعَةُ الرَّسُوْلِ اِطَاعَةُ اللهِ (رسول ﷺ جي اطاعت الله جي اطاعت آهي)

❖ هيٺين جملن جو ترجمو ڪريو:

مٰلِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ بَابُ بَيْتِ غُلَامِ الْوَزِيْرِ طَالِبَاتُ مَدْرَسَةِ الْبَلَدِ لَحْمُ صَيْدِ الْبَرِّ حَجُّ بَيْتِ اللهِ

رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ اللهِ (ح) مُعَلِّمَاتُ مَدْرَسَةِ الْبَلَدِ نِسَاءٌ مُّسْلِمَاتٌ اَلْمُسْلِمُ مِرْاٰةُ الْمُسْلِمِ (ح)

اِنَّ السُّلْطَانَ الْعَادِلَ ظِلُّ اللهِ (ح) نَصْرُ اللهِ قَرِيْبٌ طَعَامُ فُقَرَاءِ الْمَسَاجِدِ طَيِّبٌ

مرڪبِ اضافي ۾ صفت جو استعمال:

عمومًا مضاف ۽ مضاف اليه جي وچ ۾ ڪو بہ لفظ نہ ايندو آهي. صفت چاهي مضاف جي هجي يا مضاف اليه جي، اها مرڪبِ اضافي جي آخر ۾ ايندي. (صفت اسم جي چئني پهلوئن سان موصوف جي مطابق هوندي آهي.)

1) مضاف جي صفت: وَلَدُ اَلْمُعَلِّمِ الصَّالِحُ (استاد جو نيڪ پُٽ)

2) مضاف اليه جي صفت: وَلَدُ اَلْمُعَلِّمِ الصَّالِحِ (نيڪ استاد جو پُٽ)

3) مضاف ۽ مضاف اليه ٻنهي جي صفت: وَلَدُ اَلْمُعَلِّمِ الصَّالِحِ الصَّالِحُ (نيڪ استاد جو نيڪ پُٽ)
(پهرين مضاف اليه جي صفت ايندي، پوءِ مضاف جي صفت ايندي)

❖ قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:

اِنَّ اللهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ (المائدة : 4) اِنَّ وَعْدَ اللهِ حَقٌّ (يونس : 55) اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيْمٌ (الحج : 1)

اَلْمَالُ وَ الْبَنُوْنَ زِيْنَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا (الكهف : 46) اِنَّ اَنْكَرَ الْاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيْرِ (لقمان : 19)

اِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّوْمِ ○ طَعَامُ الْاَثِيْمِ (الدخان : 43 ، 44) حَدِيْثُ ضَيْفِ اِبْرٰهِيْمَ الْمُكْرَمِيْنَ (الذاريات : 24)

ظرف: وقت ۽ جڳهہ ڪي بيان ڪندا آهن ۽ مضاف ٿي ايندا آهن:

فَوْقَ	مٿي	خَلْفَ	پويان	بَعْدَ	پوءِ، بعد ۾	عِنْدَ	وٽ
تَحْتَ	هيٺ	وَرَاءَ	پويان	بَيْنَ	وچ ۾، درميان	مَعَ	سان گڏ
اَمَامَ	سامهون	قَبْلَ	اڳي، پهريان	حَوْلَ	اردگرد	تِلْقَاءَ	طرف

لَقَدْ رَضِيَ اللهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ يُبَايِعُوْنَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ (الفتح: 18) اِنَّ اللهَ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ (البقرة: 153)

سبق نمبر 11 : ضمير (مرڪب اضافي)

اسلم جو ڪتاب — هن جو ڪتاب ، زيد جو قلم— منهنجو قلم ، الله جو رسول ۽ ان جو ڪتاب

ضمائر مجروره متّصله

		واحد	تثنيہ	جمع
غائب	مذڪر	هٗ ـ هٖ (His, Him) هُن (هڪ مذڪر) جو	هُمَا ـ هِمَا (Their, Them) اُنهن (ٻن مذڪرن) جو	هُمْ ـ هِمْ (Their, Them) اُنهن (سيني مذڪرن) جو
	مؤنث	هَا (Her) هُن (هڪ مؤنث) جو	هُمَا ـ هِمَا (Their, Them) انهن (ٻن مؤنثن) جو	هُنَّ ـ هِنَّ (Their, Them) انهن (سيني مؤنثن) جو

		كُمْ (Your, You) توهان (سڀني مؤنث) جو	كُمَا (Your, You) توهان (ٻنهي مذڪر) جو	كَ (Your, You) تنهنجو (هڪ مذڪر)	مذڪر	مخاطب/ حاضر
كُنَّ (Your, You) توهان (سڀني مؤنث) جو	كُمَا (Your, You) توهان (ٻنهي مؤنث) جو	كِ (Your, You) تنهنجو (هڪ مؤنث)	مؤنث	
نَا (Ours, Us) اسان سڀني جو	نَا (Ours, Us) اسان ٻنهي جو	یَ - یْ (My, Me) منهنجو	مذڪرو مؤنث	متڪلم

ضمائر مجروره متصل جا قاعدا:

1. هي ضمير اسم سان ملي ايندا آهن. تنهن ڪري انهن کي "متصله" (ڳنڍيل) چيو ويندو آهي.
2. هي سڀئي ضمير مرڪب اضافي ۾ مضاف اليه جي جڳهه تي ايندا آهن تنهنڪري مضاف اليه تي ايندا آهن. ۽ جيئن تہ مضاف اليه حالت جر ۾ هوندو آهي تہ هنن کي بہ حالتِ جر ۾ مڃيو ويندو آهي. انهيءَ ڪري انهن کي "مجروره" چيو ويندو آهي. مثلاً: رَبُّهٗ ،رَبُّكَ ،رَبِّیْ ،رَبُّنَا .

"اسماءِ ستہ مكبره" : هي ڪجهه اهڙا لفظ هوندا آهن جيڪي جڏهن مضاف تي ايندا آهن تہ مختلف اعرابي حالتن ۾ انهن جون شڪليون مختلف هونديون آهن. جيئن هيٺ ڏجي ٿو:

مثال	جر	نصب	رفع	لفظ
اَبُوْهُ عَالِمٌ اِنَّ اَبَاهُ عَالِمٌ كِتَابُ اَخِيْكَ جَدِيْدٌ	اَبِیْ	اَبَا	اَبُوْ	اَبٌ
	اَخِیْ	اَخَا	اَخُوْ	اَخٌ
	فِیْ	فَا	فُوْ	فَمٌ
	ذِیْ	ذَا	ذُوْ	ذُوْ

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:**

اِنَّا مَعَكُمْ اِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِءُوْنَ (البقرة : 14) وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا (آل عمران : 122) اِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيْمٌ (يوسف : 28)

اِنِّيْۤ اَنَا اَخُوْكَ (يوسف : 69) اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِيْمُ (الحجر : 86) رَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ (الأنبياء : 112)

وَاَبُوْنَا شَيْخٌ كَبِيْرٌ (القصص : 23) اِنَّ اَرْضِیْ وَاسِعَةٌ (العنكبوت : 56) وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ (الجمعة : 4)

اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى (النازعات : 24)

سبق نمبر 12 : حروفِ ندا

هر ٻوليءَ ۾ ڪنهن کي سڏڻ لاءِ ڪجهه مخصوص لفظ هوندا آهن. انهن کي حروف ندا چيو ويندو آهي. ۽ جنهن کي سڏيو ويندو آهي ان کي منادي چيو ويندو آهي. عربي ۾ زياده تر " يَا " حرفِ ندا استعمال ٿيندو آهي جڏهن تہ منادين جا مختلف قسم آهن جن جا قاعدا هيٺ ڏجن ٿا:

1. جيڪڏهن منادي اسم مفرد هجي ۽ ان تي لامِ تعريف نہ لڳل هجي جيئن: زَيْدٌ يا رَجُلٌ تہ ان تي حرفِ ندا يَا لڳڻ سان ان جي تنوين خفيف ٿي ويندي. يَازَيْدُ (اي زيد) يَارَجُلُ (اي مرد).

2. منادي اسم جيڪڏهن معرف باللام هجي جيئن: اَلرَّجُلُ يا اَلطِّفْلَةُ تہ ان تي منذكر جي لاءِ حرف ندا يَا سان گڏ "اَيُّهَا" ۽ مؤنث جي لاءِ "اَيَّتُهَا" جو اضافو ڪيو ويندو آهي. جيئن: يَا اَيُّهَا الرَّجُلُ ، يَا اَيَّتُهَا الطِّفْلَةُ

3. جيڪڏهن حرفِ ندا "يَا" مرڪبِ اضافي تي لڳندو تہ ان سان مضاف کي منصوب ڪري ڇڏيندو آهي جيئن: عَبْدُ الرَّحْمٰنِ ← يَا عَبْدَ الرَّحْمٰنِ. ڪڏهن ڪڏهن "يَا" حذف ٿي ويندو آهي ۽ مضاف نصب ۾ هوندو آهي تہ ان ۾ بہ سڏڻ جو مفهوم هوندو آهي. جيئن رَبُّنَا ← رَبَّنَا (اي اسان جا رب).

4. عربيءَ ۾ ميم مشدد (مّ) بہ حرف ندا آهي. ميم مشدد منادي کان پهرين ايندو آهي ۽ هي صرف الله جي لاءِ استعمال ٿيندو آهي. اَللّٰهُ مَّ ← اَللّٰهُمَّ (اي الله!)

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:**

يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ (الرحمٰن : 33) — يٰاَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ (الفجر : 27) — فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ (الزمر : 46)

اَللّٰهُمَّ مٰلِكَ الْمُلْكِ (آل عمران : 26) — يٰاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللهِ (الأعراف : 158) — يَا اَيُّهَا النَّاسُ (البقرة: 21)

اَيَّتُهَا الْعِيْرُ اِنَّكُمْ لَسٰرِقُوْنَ (يوسف : 70) — عٰلِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ (الزمر : 46)

سبق نمبر 13 : مرڪب جاري

➢ **حروفِ جار**: اهي حروف جيڪي اسم کي حالتِ جر ۾ وٺي ويندا آهن.

➢ **مجرور**: اهو اسم جيڪو حالت جر ۾ هجي.

حروف جار

باؤ — تاؤ — ڪافو — لامو — واو — مُنذُ — مُذْ — خَلا

رُبَّ — حَاشَا — مِنْ — عَدَا — فِی — عَنْ — علٰی — حَتّٰی — اِلٰی

حروف	معني	مثال
بِ	۾، سان، کي، سان گڏ	بِرَجُلٍ (هڪ مرد سان گڏ)، بِالْقَلَمِ (قلم سان)
تَ	قسم	تَاللّٰهِ (الله جو قسم)
كَ	جهڙو، وانگر	كَرَجُلٍ (ڪنهن مرد وانگر)، كَالْاَسَدِ (شينهن جهڙو)
لِ	جي لاءِ ، واسطي	لِزَيْدٍ (زيد جي لاءِ، زيد واسطي)
وَ	قسم	وَالْعَصْرِ (قسم آهي زماني جو)
مِنْ	کان، مان	مِنْ زَيْدٍ (زيد کان)، مِنَ الْمَسْجِدِ (مسجد کان)
فِيْ	۾	فِيْ بَيْتٍ (ڪنهن گهر ۾)، فِي الْبُسْتَانِ (باغ ۾)
عَنْ	جي طرف کان	عَنْ زَيْدٍ (زيد جي طرف کان)
عَلٰى	تي	عَلٰى جَبَلٍ (ڪنهن جبل تي)، عَلَى الْعَرْشِ (عرش تي)
حَتّٰى	ايسيتائين جو	حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ (فجر جي طلوع ٿيڻ تائين)
اِلٰى	جي طرف، ڏانهن، تائين	اِلٰى بَلَدٍ (ڪنهن شهر ڏانهن)، اِلَى الْمَدْرَسَةِ (مدرسي تائين)

مرڪب جاري جا قاعدا:

1. ٻہ جُز هوندا آهن: [مرڪب جاري = حروف جار + مجرور] (فِيْ + اَلْمَسْجِدُ = فِي الْمَسْجِدِ). پھرين حرف جار ۽ پوءِ مجرور ايندو آهي.
2. " لِ "هي حرف جڏهن ڪنهن معرف باللام سان لڳندو آهي تہ ان جو همزة الوصل پڙهڻ ۽ لکڻ ٻنهي ۾ ڪِري پوندو آهي.

لِاَلْمُتَّقِيْنَ لکڻ غلط آهي، لِلْمُتَّقِيْنَ لکڻ صحيح آهي.

❖ **هيٺين مرڪبن جو ترجمو ڪريو:**

فِيْ حَدِيْقَةٍ فِي الْحَدِيْقَةِ مِنْ تُرَابٍ مِنَ التُّرَابِ بِالْوَالِدَيْنِ عَلٰى صِرَاطٍ اِلَى الْمَسْجِدِ

كَشَجَرَةٍ كَظُلُمٰتٍ لَكَ لِيْ مِنِّيْ اِلَيَّ عَلَيْنَا بِيْ عَلَى الْبَرِّ

❖ **هيٺين جملن جو ترجمو ڪريو:**

بِسْمِ اللهِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ اَلْمُحْسِنُ قَرِيْبٌ مِّنَ الْخَيْرِ وَبَعِيْدٌ مِّنَ الشَّرِّ

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلٰى كُلِّ مُسْلِمٍ وَّمُسْلِمَةٍ (ح) لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَّلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ

هُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:** فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ (البقرة : 10) عَلٰى قَلْبِكَ (البقرة : 97)

بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ (البقرة : 153) اِثْمُهُمَآ اَكْبَرُ مِنْ نَّفْعِهِمَا (البقرة : 219) لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ (الأنفال : 74)

اِنَّ رَحْمَتَ اللهِ قَرِيْبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِيْنَ (الأعراف : 56) هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَاَنْتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ (البقرة : 187)

عَلَيْكَ الْبَلٰغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ (الرعد : 40) عَنِ الْيَمِيْنِ وَعَنِ الشِّمَالِ (قٓ : 17) فِيْهِمَا عَيْنٰنِ (الرحمٰن : 50)

سبق نمبر 14 : مرڪب اشاري

اُهو لفظ جنهن سان ڪنهن شيءِ ڏانهن اشارو ڪيو وڃي تہ ان کي اسم اشارو چيو ويندو آهي. اسم شارو ٻن قسمن جو هوندو آهي: (1) اسم اشارو قريب (2) اسم اشارو بعيد

اسم اشارو قريب

		رفع	نصب	جر	ترجمو
مذڪر	واحد	هٰذَا	هٰذَا	هٰذَا	هي هڪ مذڪر
	تثنيہ	هٰذَانِ	هٰذَيْنِ	هٰذَيْنِ	هي ٻہ مذڪر
	جمع	هٰٓؤُلَآءِ	هٰٓؤُلَآءِ	هٰٓؤُلَآءِ	هي سڀ مذڪر
مؤنث	واحد	هٰذِهٖ	هٰذِهٖ	هٰذِهٖ	هي هڪ مذڪر
	تثنيہ	هَاتَانِ	هَاتَيْنِ	هَاتَيْنِ	هي ٻہ مؤنث
	جمع	هٰٓؤُلَآءِ	هٰٓؤُلَآءِ	هٰٓؤُلَآءِ	هي سڀ مؤنث

اسم اشارو بعيد

		رفع	نصب	جر	ترجمو
مذڪر	واحد	ذٰلِكَ	ذٰلِكَ	ذٰلِكَ	هو هڪ مذڪر
	تثنيہ	ذٰنِكَ	ذَيْنِكَ	ذَيْنِكَ	هو ٻہ مذڪر

	جمع	أُولٰٓئِكَ	أُولٰٓئِكَ	أُولٰٓئِكَ	هو سڀ مذڪر
مؤنث	واحد	تِلْكَ	تِلْكَ	تِلْكَ	هو هڪ مؤنث
	تثنيہ	تَانِكَ	تَيْنِكَ	تَيْنِكَ	هو ٻہ مؤنث
	جمع	أُولٰٓئِكَ	أُولٰٓئِكَ	أُولٰٓئِكَ	هو سڀ مؤنث

مرکب اشاري جي متعلق ڪجهہ قاعدا:

1. اسم اشاره جي ذريعي جنهن شيءِ ڏانهن اشارو ڪيو ويندو آهي ان کي " مُشَارٌ اِلَيْهِ " چيو ويندو آهي.
[مرکب اشاري = اسمِ اشاره + مشار اليه] ← هٰذَا الْكِتَابُ ← "هي ڪتاب"
2. سيئي اسماءِ اشاره معرفه هوندا آهن. مشار اليه بہ معرفه هوندو آهي ۽ عمومًا معرف باللام هوندو آهي. جيئن: هٰذَا الْكِتَابُ (هي ڪتاب). اسم اشاره حالت، جنس ۽ عدد جي لحاظ کان مشار اليه جي مطابق هوندو آهي. مثلاً: هٰذَا الْوَلَدُ (هي ڇوڪرو)، هٰذِهِ الْبِنْتُ (هي ڇوڪري)، هٰٓؤُلَآءِ الرِّجَالُ (هي سڀ مرد)، هٰذَانِ الدَّرْسَانِ (هي ٻہ سبق)
3. اسم اشاره کان پوءِ وارو اسم جيڪڏهن نکره هوندو تہ ان کي مرکب اشاري نہ بلڪ جملہ اسميہ سمجهيو ويندو. هٰذَا كِتَابٌ (هي هڪ ڪتاب آهي)، تِلْكَ طِفْلَةٌ (هوءَ هڪ ڇوڪري آهي).
4. جملہ اسميہ ۽ مرکب اشاري جي فرق کي ذهن نشين ڪريو.
5. جيڪڏهن مشار اليه غير عاقل جي جمع مکسر هوندو تہ اسم اشاره عمومًا واحد مؤنث ايندو آهي. مثلاً: تِلْكَ الْكُتُبُ (أهي ڪتاب)

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:**

ذٰلِكَ الْكِتٰبُ (البقرة :2) هٰذَا غُلٰمٌ (يوسف : 19) مَا هٰذَا بَشَرًا (يوسف : 31) هٰذَا حَلٰلٌ وَّهٰذَا حَرَامٌ (النحل : 116)

تِلْكَ الْجَنَّةُ (مريم : 63) هٰذٰنِ خَصْمٰنِ (الحج : 19) فَذٰنِكَ بُرْهَانٰنِ (القصص : 32) هٰذِهٖ جَهَنَّمُ (يٰسٓ : 63)

أُولٰٓئِكَ الْاَحْزَابُ (صٓ : 13) اِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌ (المزمل : 19)

اسماء اشاره سان مرکب توصيفي جو استعمال:

1. اسم اشاره کان پوءِ مشار اليه يا خبر ڪڏهن ڪڏهن مرکب بہ هوندي آهي. هٰذَاالرَّجُلُ الصَّادِقُ (هي سچو مرد) هٰذَا رَجُلٌ صَادِقٌ (هي سچو مرد آهي)
2. ڪڏهن ڪڏهن پورو مرکبِ اشاري مبتدا ٿي ايندو آهي: تِلْكَ الطِّفْلَةُ جَمِيْلَةٌ (هو ٻارڙي خوبصورت آهي)، هٰذَا الرَّجُلُ الصَّادِقُ جَمِيْلٌ (هي سچو مرد خوبصورت آهي)
3. اسم اشارو جيڪڏهن مبتدا هجي ۽ خبر غير عاقل جي جمع مکسر هجي تہ پوءِ اسم اشارو عمومًا واحد مؤنث ايندو آهي. مثلاً: هٰذِهٖ كُتُبٌ (هي ڪتاب آهن)

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:** هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ (مريم: 36) هٰذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ (آل عمران: 138)

هٰذَا بَلٰغٌ لِّلنَّاسِ (ابراهيم: 52) اِنَّ هٰذَا لَسٰحِرٌ عَلِيْمٌ (الأعراف : 109) اِنَّ هٰذَا لَشَیْءٌ عَجِيْبٌ (هود : 72)

هٰذَا لِسَانٌ عَرَبِیٌّ مُّبِيْنٌ (النحل : 103) هٰذَا ذِكْرٌ مُّبٰرَكٌ (الأنبياء : 50) هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيْمٌ (النور : 16)

هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ (النمل : 13) تِلْكَ الْقُرٰى (الكهف : 59) تِلْكَ الْاَمْثَالُ (الحشر : 21) وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِيْنِ (التين : 3)

اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيْلُوْنَ (الشعراء : 54) اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْبَلٰٓؤُا الْمُبِيْنُ (الصّٰفّٰت : 106) هٰذِهِ الْاَنْهٰرُ (الزخرف : 51)

اسماء اشاره سان مرڪب اضافي جو استعمال:

1. اسم اشاره جيڪڏهن مرڪب اضافي کان پهرين ايندو تہ ان کي جملہ اسميہ سمجهيو ويندو آهي. اسم اشاره ”مبتدا“ ۽ مرڪب اضافي ”خبر“ هوندو آهي. جيئن: هٰذَا كِتَابُ الْوَلَدِ (هي ڇوڪري جو ڪتاب آهي)
2. اسم اشاره جيڪڏهن مضاف ۽ مضاف اليه جي وچ ۾ ايندو تہ اهو مضاف اليه ڏانهن اشارو هوندو آهي. مثال طور: كِتَابُ هٰذَا الْوَلَدِ (هن ڇوڪري جو ڪتاب)
3. اسم اشاره جيڪڏهن مرڪب اضافي کان پوءِ ايندو تہ اهو مضاف ڏانهن اشارو هوندو آهي. جيئن: كِتَابُ الْوَلَدِ هٰذَا (ڇوڪري جو هي ڪتاب).
4. مضاف ۽ مضاف اليه ٻنهي ڏانهن اشارو: كِتَابُ هٰذَا الْوَلَدِ هٰذَا (هن ڇوڪري جو هي ڪتاب)

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:**

تِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ (البقرة : 187) هٰذَا رَبِّيْ هٰذَآ اَكْبَرُ (الأنعام : 78) هٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِيْ (هود : 78)

هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ (الأعراف : 73) ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ (الأعراف : 176) تِلْكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْغَيْبِ (هود : 49)

اَنَا يُوْسُفُ وَهٰذَآ اَخِيْ (يوسف : 90) هٰذِهٖ سَبِيْلِيْٓ (يوسف : 108) هٰذَآ اِلٰهُكُمْ وَاِلٰهُ مُوْسٰى (طٰهٰ : 88)

اِنَّ هٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ (طٰهٰ : 117) كَبِيْرُهُمْ هٰذَا (الأنبياء : 63) كِتٰبِيْ هٰذَا (النمل : 28)

تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ (القصص : 83)

سبق نمبر 15 : اسماءِ استفهام

جيڪي لفظ سوال پڇڻ لاءِ استعمال ٿيندا آهن انهن کي اسماءِ استفهام چئبو آهي.

مَا-مَاذَا (غير عاقل لاءِ)	چا (What)	كَمْ	ڪيترو (How much)
مَنْ (عاقل جي لاءِ)	ڪير (Who)	اَيْنَ	ڪٿي (Where)
كَيْفَ (حال پڇڻ جي لاءِ)	ڪيئن (How)	اَنّٰى	ڪٿان کان – ڪهڙي طرح کان (From where)
اَيٌّ (مذڪر)	ڪهڙو (Which)	اَيَّةٌ (مؤنث)	ڪهڙي (Which)
مَتٰى (زماني جي متعلق)	ڪڏهن (When)	اَيَّانَ	ڪڏهن (When)

نوٽ: ” كَمْ “ جي هڪڙي معنىٰ ”ڪيترائي يا گهڻائي“ بہ آهي. كَمْ مِّنْ فِئَةٍ قَلِيْلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيْرَةًۢ بِاِذْنِ اللّٰهِ (البقرة)

اسماءِ استفهام جو استعمال حروفِ جاره سان: اسماءِ استفهام جي اڳيان مختلف حروف جاره لڳايا ويندا آهن جنهن سان انهن جي معنائن ۾ حرف جر جي مناسبت سان تبديلي اچي ويندي آهي.

لِمَا - لِمَاذَا - لِمَ	چا لاءِ ، ڇو	مِمَّا (مِنْ مَا)	چا مان
فِيْمَا - فِيْمَ	ڪهڙي (شيءِ) ۾ / ڪهڙي (خيال) ۾	عَمَّا - عَمَّ (عَنْ مَا)	چا جي باري ۾
لِمَنْ	ڪنهن جو ، ڪنهن جي لاءِ	مِمَّنْ (مِنْ مَنْ)	ڪنهن کان

کيڏانهن	اِلٰی اَیۡنَ	ڪٿان جا	مِنۡ اَیۡنَ
گهڻي جو	بِکَمۡ	ڪيسين تائين	اِلٰی مَتٰی

❖ قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:

مَا لَوۡنُهَا (البقرة : 69) فَاَیُّ الۡفَرِیۡقَیۡنِ اَحَقُّ بِالۡاَمۡنِ (الأنعام : 81) مَتٰی هٰذَا الۡوَعۡدُ (يونس : 48)

مَنۡ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ وَ الۡاَرۡضِ (الرعد : 16) مَتٰی هُوَ (بنی اسرائيل: 51) وَ مَا تِلۡكَ بِیَمِیۡنِكَ یٰمُوۡسٰی (طٰهٰ : 17)

فَمَنۡ رَّبُّكُمَا (طٰهٰ : 49) لِمَنِ الۡاَرۡضُ وَ مَنۡ فِیۡهَاۤ (المؤمنون : 84) اَیۡنَ شُرَكَآءِیَ (القصص : 62)

مَنۡ اَنۡصَارِیۡۤ اِلَی اللّٰهِ (الصف : 14) اَیُّهُمۡ بِذٰلِكَ زَعِیۡمٌ (القلم : 40) اَیۡنَ الۡمَفَرُّ (القيامة : 10)

مَتٰی نَصۡرُ اللّٰهِ؟ اَلَاۤ اِنَّ نَصۡرَ اللّٰهِ قَرِیۡبٌ (البقرة: 214) قَالَ یٰمَرۡیَمُ اَنّٰی لَكِ هٰذَا؟ قَالَتۡ هُوَ مِنۡ عِنۡدِ اللّٰهِ (آل عمران: 37)

لِمَنِ الۡمُلۡكُ الۡیَوۡمَ؟ لِلّٰهِ الۡوَاحِدِ الۡقَهَّارِ (المؤمن: 16) اَنّٰی لَهُ الذِّكۡرٰی (الفجر : 23)

سبق نمبر 16 : اسماءِ موصول

اسماءِ موصول اهي اسم آهن جيڪي جملي جي ٻن ڀاڱن کي ڳنڍڻ جو ڪم ڏيندا آهن ته جيئن ڳالهه جي وضاحت ٿي وڃي. سنڌيءَ ۾ ان جو ترجمو: اُهو جيڪو، اُها جيڪا، اُهي جيڪي، جنهن، جن وغيره ٿيندو آهي

مذڪر جي لاءِ:

رفع	نصب ۽ جر	ترجمو
اَلَّذِیۡ	اَلَّذِیۡ	اُهو جيڪو/ جنهن (هڪ مذڪر)
اَلَّذَانِ	اَلَّذَیۡنِ	اُهي جيڪي (ٻه مذڪر)
اَلَّذِیۡنَ	اَلَّذِیۡنَ	اُهي جيڪي (سڀ مذڪر)

اَلَّذِیۡ جَعَلَ لَكُمُ الۡاَرۡضَ فِرَاشًا (البقرة: 22) وَ الَّذٰنِ یَاۡتِیٰنِهَا مِنۡكُمۡ فَاٰذُوۡهُمَا (النساء:16) اَلَّذِیۡنَ یُؤۡمِنُوۡنَ بِالۡغَیۡبِ (البقرة: 3)

مؤنث جي لاءِ

رفع	نصب ۽ جر	ترجمو
اَلَّتِیۡ	اَلَّتِیۡ	اُها جيڪا/ جنهن (هڪ مؤنث)
اَلَّتَانِ	اَلَّتَیۡنِ	اُهي جيڪي (ٻه مؤنث)
اَللَّاتِیۡ ـ اَللَّآئِیۡ	اَللَّاتِیۡ ـ اَللَّآئِیۡ	اُهي جيڪي (سڀ مؤنث)

هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِیۡ كُنۡتُمۡ تُوۡعَدُوۡنَ (يٰس: 63) وَ الّٰٓـِٔیۡ یَئِسۡنَ مِنَ الۡمَحِیۡضِ (الطلاق:4)

انهن کان علاوه " مَا" (جيڪو) ۽ " مَنۡ " (اُهو جيڪو) به اسماءِ موصول آهن. "مَا" غير عاقل جي لاءِ ۽ "مَنۡ" عاقل لاءِ استعمال ڪيو ويندو آهي.

لِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَ مَا فِی الۡاَرۡضِ (البقرة: 184) اَفَمَنۡ یَّخۡلُقُ كَمَنۡ لَّا یَخۡلُقُ (النحل: 17) قَدۡ اَفۡلَحَ مَنۡ زَكّٰىهَا (الشمس: 9)

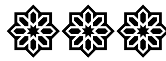
❖ هيٺ ڏنل آيتن جي اسم جي سيني قاعدن جي مطابق ترڪيب ڪريو ۽ انهن جو ترجمو پڻ ڪريو:

قَدۡ اَفۡلَحَ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ ① الَّذِیۡنَ هُمۡ فِیۡ صَلَاتِهِمۡ خٰشِعُوۡنَ ② وَ الَّذِیۡنَ هُمۡ عَنِ اللَّغۡوِ مُعۡرِضُوۡنَ ③ وَ الَّذِیۡنَ هُمۡ لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُوۡنَ ④ وَ

الَّذِیۡنَ هُمۡ لِفُرُوۡجِهِمۡ حٰفِظُوۡنَ ⑤ اِلَّا عَلٰۤی اَزۡوَاجِهِمۡ اَوۡ مَا مَلَكَتۡ اَیۡمَانُهُمۡ فَاِنَّهُمۡ غَیۡرُ مَلُوۡمِیۡنَ ⑥ فَمَنِ ابۡتَغٰی وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ

هُمُ الْعٰدُوْنَ ۝٧ وَ الَّذِيْنَ هُمْ لِاَمٰنٰتِهِمْ وَ عَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ۝٨ وَ الَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَوٰتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ۝٩ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْوٰرِثُوْنَ ۝١٠ الَّذِيْنَ يَرِثُوْنَ الْفِرْدَوْسَ ؕ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ۝١١ (سورة المؤمنون: 1-11)

اِنَّ الْاِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوْعًا ۝١٩ اِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوْعًا ۝٢٠ وَّ اِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوْعًا ۝٢١ اِلَّا الْمُصَلِّيْنَ ۝٢٢ الَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ دَآئِمُوْنَ ۝٢٣ وَ الَّذِيْنَ فِيْٓ اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُوْمٌ ۝٢٤ لِّلسَّآئِلِ وَ الْمَحْرُوْمِ ۝٢٥ وَ الَّذِيْنَ يُصَدِّقُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ۝٢٦ وَ الَّذِيْنَ هُمْ مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُّشْفِقُوْنَ ۝٢٧ اِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَاْمُوْنٍ ۝٢٨ وَ الَّذِيْنَ هُمْ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ۝٢٩ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ۝٣٠ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ۝٣١ وَ الَّذِيْنَ هُمْ لِاَمٰنٰتِهِمْ وَ عَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ۝٣٢ وَ الَّذِيْنَ هُمْ بِشَهٰدٰتِهِمْ قَآئِمُوْنَ ۝٣٣ وَ الَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ۝٣٤ اُولٰٓئِكَ فِيْ جَنّٰتٍ مُّكْرَمُوْنَ ۝٣٥ (المعارج: 19-35)

قرآن مجيد ۾ استعمال ٿيندڙ اسم:

اللہ کی نشانیاں

382	آيَة (آيَات .pl)	آیت ، نشانی
71	بَيِّنَة (بَيِّنَات pl)	کھلی دلیل
70	قُرْآن	قرآن
32	أَنْعَام	مویشی ، گائے بکری وغیرہ
39	جَبَل (جِبَال .pl)	پہاڑ
38	بَحْر	دریا ، سمندر
33	شَمْس	سورج
33	قَمَر	چاند
80	لَيْل	رات
57	نَهَار	دن
461	أَرْض	زمین
310	سَمَاء (سَمَاوَات .pl)	آسمان

رسول، نبی، وغیرہ

332	رَسُول (رُسُل .pl)	بھیجا ہوا
75	نَبِيّ	نبی
	(نَبِيُّون، نَبِيِّين، أَنْبِيَاء .pl)	
137	آدَم نُوح إِبْرَاهِيم	
56	لُوط إِسْمَاعِيل إِسْحَاق	
86	يَعْقُوب (إِسْرَائِيل) يُوسُف	
30	هُود شُعَيْب صَالِح	
195	مُوسَى عِيسَى ابنُ مَرْيَمَ	
88	شَيْطَان (شَيَاطِين .pl)	سرکش ، شریر
74	فِرْعَوْن	مصر کے بادشاہوں کا لقب
24	عَاد	ہود علیہ السلام کی قوم
26	ثَمُود	صالح علیہ السلام کی قوم

آخرت

28	أَبَدًا	ہمیشہ
105	أَجْر (أُجُور .pl)	مزدوری ، ثواب
52	أَجَل	مقررہ مدت
115	الْآخِرَة	آخرت
72	أَلِيم	دردناک ، الم ناک
13	ثَوَاب	ثواب
26	جَحِيم	بھڑکتی آگ
42	جَزَاء	بدلہ
147	جَنَّة (جَنَّات .pl)	جنت ، باغ
77	جَهَنَّم	جہنم
39	حِسَاب	شمار ، گننا
47	سَاعَة	گھڑی ، وقت
94	صَاحِب (أَصْحَاب .pl)	ساتھی
32	عَاقِبَة	انجام
322	عَذَاب	سخت دکھ
20	عِقَاب	عذاب ، جرم کی سزا
70	قِيَامَة	قیامت
24	لِقَاء	پیشی ، ملنا ، سامنے ہونا
21	مُسَمَّى	مقرر
54	نَهَر (أَنْهَار .pl)	نہر
145	نَار	آگ
40	وَيْل	ہلاکت
393	يَوْم (أَيَّام .pl)	دِن
70	يَوْمَئِذٍ	اِس دِن

لوگ

64	أُمَّة	(أُمَم pl.)	جماعت، مدت
383	قَوْم		گروہ، جماعت
65	اِنْسَان		انسان
248	نَاس		لوگ
16	ذَكَر	(ذُكُور pl.)	مرد، نر
30	أُنْثَى	(إِنَاث pl.)	عورت، مادہ
126	عَبْد	(عِبَاد pl.)	بندہ، غلام
44	عَدُوّ	(أَعْدَاء pl.)	دشمن
21	كُفَّار	pl.	کفار
52	مُجْرِم		گنہگار، قصوروار
22	مَلَأ		بڑے لوگوں کی جماعت
86	وَلِيّ	(أَوْلِيَاء pl.)	بچانے والا، دوست، مددگار

دنیا

64	بَيْت	(بُيُوت pl.)	گھر
48	دَار	(دِيَار pl.)	گھر
115	دُنْيَا		دنیا
176	سَبِيل	(سُبُل pl.)	راستہ
46	صِرَاط		راستہ
73	عَالَم	(عَالَمِين pl.)	ساری مخلوقات
34	فِتْنَة		آزمائش، مصیبت، فساد
57	قَرْيَة	(قُرَى pl.)	بستی
86	مَال	(أَمْوَال pl.)	مال
34	مَتَاع		سامان، فائدہ، نفع
28	مَسْجِد	(مَسَاجِد pl.)	مسجد
32	مَكَان		جگہ، مقام

خود (جسم کے حصے)

72	وَجْه	(وُجُوه pl.)	چہرہ
47	عَيْن	(أَعْيُن pl.)	آنکھ، چشمہ
38	أَبْصَار	pl.	نگاہیں
21	أَفْوَاه	pl.	منہ
25	لِسَان	(أَلْسِنَة pl.)	زبان
132	قَلْب	(قُلُوب pl.)	دل
44	صَدْر	(صُدُور pl.)	سینہ
118	يَد	(أَيْدِي pl.)	ہاتھ
15	رِجْل	(أَرْجُل pl.)	پیر
293	نَفْس	(أَنْفُس pl.)	جی، جان
21	رُوح		روح
28	قُوَّة		قوت

رشتہ دار

35	أُمّ	(أُمَّهَات pl.)	ماں
117	أَب، أَبَت	(آبَاء pl.)	باپ
76	زَوْج	(أَزْوَاج pl.)	شوہر، بیوی
57	رَجُل	(رِجَال pl.)	مرد
83	امْرَأَة	(نِسَاء pl.)	عورت
56	وَلَد	(أَوْلَاد pl.)	لڑکا یا لڑکی
20	وَالِد	(وَالِدَيْن dl.)	باپ
32	ذُرِّيَّة		اولاد
41	ابْن		بیٹا
22		(بَنُون، بَنِين، أَبْنَاء pl.)	بیٹے
67	أَخ	(أَخُو، أَخَا، أَخِي)	بھائی
22	إِخْوَان	pl.	بھائی

عقیدہ

85	أَحَد	(إِحْدَى fg.)	اکیلا
34*	إِلٰه	(آلِهَة pl.)	معبود
40	شَرِيك	(شُرَكَاء pl.)	شریک، ساجھی
26	شَهَادَة		گواہی، ظاہر، کھلی
26	عَرْش		شاہی تخت
29	عَهْد		عہد، معاہدہ
49	غَيْب		پوشیدہ، غیر حاضر
261	كِتَاب	(كُتُب pl.)	کتاب
42	كَلِمَة		بات
88	مَلَك	(مَلَائِكَة pl.)	فرشتہ
25	مِيثَاق		عہد
61	وَاحِد	(وَاحِدَة fg.)	ایک

دین

13*	أَمْر	(أُمُور pl.)	کام، معاملہ، حکم، حالت
17	تَقْوَى		ڈرنا، بچنا
247	حَقّ		مطابق، ٹھیک، ثابت
26	[بَاطِل		غلط، ناحق]
20	حِكْمَة		حکمت، دانشمندی
43	حَمْد		تعریف، شکر
92	دِين		دین، شریعت، بدلہ
32	زَكَاة		زکوٰۃ
56	شَهِيد	(شُهَدَاء pl.)	گواہ
83	صَلَاة		نماز
119	مُبِين		ظاہر، بیان کرنے والا
43	نُور		روشنی

کچھ صفات (اللہ کی اور دوسروں کی)

82	أَوَّل	(أُولَى fg.)	پہلا
40	آخِر	(آخِرَة fg.)	آخری
65	[آخَر	(أُخْرَى fg.)	دوسرا]
14	أَمِين		امانت دار، امن والا
53	بَصِير		دیکھنے جاننے والا
25	بَعِيد		دور
11	تَوَّاب		خوب توبہ قبول کرنے والا
26	حَفِيظ		حفاظت کرنے والا
97	حَكِيم		حکمت والا
15	حَلِيم		بردبار، تحمل والا
17	حَمِيد		تعریف کیا ہوا
20	حَمِيم		گہرا دوست، گرم پانی
45	خَبِير		خبردار، دانا
970	رَبّ		پروردگار، مالک، آقا
57	رَحْمٰن		بڑا مہربان
42	سَلَام		سلامتی، امان
47	سَمِيع		سننے والا
24	شَكُور		بڑا شکرگزار، بڑا قدردان
99	عَزِيز		غالب، زبردست
91	غَفُور		خوب معاف کرنے والا
45	قَدِير		قدرت والے
44	نَذِير		ڈرانے والا
24	نَصِير		مدد کرنے والا
24	وَكِيل		کارساز، ذمہ دار، نگہبان، مددگار

کچھ صفات

52	شَدِيد		سخت
11	عَلِيّ		بلند
162	عَلِيم		خوب جاننے والا
26	قَرِيب		قریب
44	كَبِير	(كَبِيرَة fg.)	بڑا
74	كَثِير	(كَثِيرَة fg.)	زیادہ
10	سَرِيع		جلد
182	رَحِيم		نہایت رحم والا
107	عَظِيم		بڑا، بزرگ
71	قَلِيل	(قَلِيلَة fg.)	تھوڑا
27	كَرِيم		عزت والا
7	لَطِيف		باریک بیں، مہربان

اسم تفضیل

31	أَشَدّ	بہت سخت
11	أَعْلَى	بہت بلند
49	أَعْلَم	بہت جاننے والا
19	أَقْرَب	بہت قریب
23	أَكْبَر	بہت بڑا
80	أَكْثَر	بہت زیادہ
36	أَحْسَن	بہت اچھا
10	أَحَقّ	بڑا حق دار
12	أَدْنَى	زیادہ نزدیک، کمتر
16	أَظْلَم	زیادہ ظالم
7	أَهْدَى	زیادہ ہدایت یافتہ
11	أَوْلَى	زیادہ قریب، زیادہ لائق

نعمتیں

34	آلَاء	pl.	نعمتیں
37	سُلْطَان		زور، حجت، سند، حکومت
84	فَضْل		مہربانی
63	مَاء		پانی
48	مُلْك		بادشاہت، غلبہ
37	نِعْمَة		انعام، فضل
26	أَجْمَعُون، أَجْمَعِين		سب کے سب
39	إِذْن		حکم، اجازت
25	بَأْس		سختی، آفت، لڑائی
53	جَمِيع		سب، سارے
27	سَوَاء		برابر
33	فَرِيق		گروہ

اعمال

41	أَعْمَال		اعمال
31	حَسَنَة	(حَسَنَات pl.)	نیکی، بھلائی
68	سَيِّئَة	(سَيِّئَات pl.)	برائی، گناہ
186	خَيْر		بہتر، بھلا، نیکی
29	شَرّ		برائی
35	إِثْم		گناہ
37	ذَنْب	(ذُنُوب pl.)	گناہ
25	جُنَاح		گناہ
26	حَرَام		ممنوع
27	اِسْم		نام
23	حَدِيث		بات
30	طَيِّبَة	(طَيِّبَات pl.)	پاک

سبق نمبر 17 : مادو ۽ وزن (نمونو)
(Root Word and Pattern)

عربي ٻوليءَ ۾ تقريبًا سيئي لفظ (اسم هجن يا فعل) ڪنهن نه ڪنهن ”مادي“ مان ئي ٺهيل هوندا آهن. مادي کي سمجهڻ لاءِ هيٺين لفظن تي غور ڪريو:

1) عِلْمٌ - مَعْلُوْمٌ - عَالِمٌ - تَعْلِيْمٌ - عَلَّامَةٌ - مُعَلِّمٌ - اِعْلَامٌ - عُلُوْمٌ - (ع ل م)

2) قِبْلَةٌ - قَبُوْلٌ - قَابِلٌ - مَقْبُوْلٌ - اِسْتِقْبَالٌ - اِقْبَالٌ - مُقَابَلَةٌ - تَقَابُلٌ - (ق ب ل)

3) ضَرْبٌ - ضَارِبٌ - مَضْرُوْبٌ - مُضَارَبَةٌ - مِضْرَابٌ - اِضْطِرَابٌ - (ض ر ب)

4) كِتَابٌ - كَاتِبٌ - مَكْتُوْبٌ - كِتَابَةٌ - مَكْتَبٌ - مَكْتَبَةٌ - كُتُبَةٌ - (ك ت ب)

5) قَادِرٌ - تَقْدِيْرٌ - مَقْدُوْرٌ - قُدْرَةٌ - قَدِيْرٌ - مِقْدَارٌ - مُقْتَدِرٌ - (ق د ر)

مٿي ڏنل پنجن ئي گروپن جي لفظن تي غور ڪرڻ سان معلوم ٿئي ٿو ته هر گروپ جا لفظ بنيادي طور تي ٽن حرفن مان ٺاهيا ويا آهن جيڪي انهن سيني ۾ مشترڪ (Common) آهن. انهن مشترڪ حرفن کي انهن لفظن جو ”مادو“ چيو ويندو آهي. مادي جي پهرين حرف کي ”ف“، ٻئي حرف کي ”ع“ ۽ ٽئين حرف کي ”ل“ ڪلمو چيو ويندو آهي. ڪنهن مادي مان ڪو لفظ ٺاهڻو هجي ته سڀ کان پهرين ”ف ع ل“ سان ان لفظ جو نمونو ٺاهيو ويندو آهي. پوءِ ”ف“ جي جڳهه تي مادي جو پهريون حرف، ”ع“ جي جڳهه تي مادي جو ٻيو حرف ۽ ”ل“ جي جڳهه تي مادي جو ٽيون حرف رکيو ويندو آهي. باقي حرڪتون ۽ اضافي حروف ”نموني“ جي مطابق ئي لڳايا ويندا آهن. مثال طور فَاعِلٌ ۽ مَفْعُوْلٌ جي نموني تي مختلف مادن مان مختلف لفظ ٺهن ٿا جن جو مثال هيٺ ڏجي ٿو:

مادو	نمونو	
ف ع ل	فَاعِلٌ	مَفْعُوْلٌ
ع ل م	عَالِمٌ	مَعْلُوْمٌ
ق ب ل	قَابِلٌ	مَقْبُوْلٌ
ض ر ب	ضَارِبٌ	مَضْرُوْبٌ
ك ت ب	كَاتِبٌ	مَكْتُوْبٌ
ق د ر	قَادِرٌ	مَقْدُوْرٌ

”ف ع ل“ مان نموني جي طور تي ٺهندڙ لفظ کي گرامر جي ٻوليءَ ۾ ”وزن“ چيو ويندو آهي. يعني فَاعِلٌ هڪ وزن آهي ۽ مَفْعُوْلٌ به هڪ وزن آهي.

❖ **هيٺ ڪجهه مادا ۽ وزن ڏنل آهن. هر مادي مان ان جي وزن مطابق لفظ ٺاهيو.**

	مادو	وزن	لفظ
گروپ نمبر 1	ر ف ع	فَعَلَ	
	ج ر ح	يَفْعَلُ	
	ذ ه ب	فَعَلْتُمْ	
	ج ح د	يَفْعَلُوْنَ	

	ق ط ع	اِفْعَلْ	
گروپ نمبر 2	ش ر ب	فَعِلَ	
	ح م د	فَعِلَتْ	
	ل ب ث	تَفْعَلُ	
	ف ه م	تَفْعَلِيْنَ	
	ض ح ك	اَفْعَلُ	
گروپ نمبر 3	ق ر ب	فَعُلَ	
	ب ع د	فَعُلْنَ	
	ث ق ل	تَفْعُلْنَ	
	ح س ن	تَفْعُلَانِ	
	ع ظ م	اَفْعُلُ	

سبق جي شروع ۾ لفظن جا پنج گروپ ڏنل آهن ۽ انهن سان گڏ انهن جو مادو پڻ ڏنل آهي. انهن مان هر لفظ جو وزن لکو.

مثال طور: مَ كُ تَ بَ ةٌ = مَكْتَبَةٌ ⟵ مَ فْ عَ لَ ةٌ = مَفْعَلَةٌ

فعل (verb)

فعل اهو لفظ يا ڪلمو آهي جنهن مان ڪنهن ڪم جي ڪرڻ يا ٿيڻ جو مفهوم ظاهر ٿئي ۽ ان ۾ ٽنهي زمانن (ماضي، حال، مستقبل) مان ڪو زمانو موجود هجي. اهڙيءَ طرح عربيءَ ۾ به فعل جا ٽي قسم آهن. فعل ماضي، فعل حال ۽ فعل مستقبل. {فعل حال ۽ فعل مستقبل} = فعل مضارع

سبق نمبر 18: فعل ماضي معروف

هر ٻوليءَ ۾ ڪنهن به فعل جي مختلف صيغن جو تعداد اُن ٻوليءَ ۾ استعمال ٿيندڙ ضميرن جي مطابق هوندو آهي. اهڙي طرح عربيءَ ۾ ضميرن جي تعداد 14 آهي ته فعل جي صيغن جو تعداد به 14 ئي آهي. ضميرن جي مطابق فعل جي مختلف صيغن جي ناهڻ ڪي سنڌيءَ ۾ "گردان ڪرڻ" ۽ عربيءَ ۾ "تصريف ڪرڻ" چيو ويندو آهي. فعل ماضي جي گردان مختلف ضميرن جي فاعل هجڻ جي لحاظ کان هيٺ ڏنل آهي:

فعل ماضي معروف جي گردان

		واحد	تثنيه	جمع
غائب	مذڪر	فَعَلَ هُن (هڪ مذڪر) ڪيو	فَعَلَا هُنن (ٻن مذڪرن) ڪيو	فَعَلُوْا هُنن (سيني مذڪرن) ڪيو
	مؤنث	فَعَلَتْ هُن (هڪ مؤنث) ڪيو	فَعَلَتَا هُنن (ٻن مؤنثن) ڪيو	فَعَلْنَ هُنن (سيني مؤنثن) ڪيو
مخاطب/ حاضر	مذڪر	فَعَلْتَ تو (هڪ مذڪر) ڪيو	فَعَلْتُمَا توهان (ٻن مذڪرن) ڪيو	فَعَلْتُمْ توهان (سيني مذڪرن) ڪيو

	مؤنث	فَعَلْتِ تو (هڪ مؤنث) ڪيو	فَعَلْتُمَا توهان (ٻن مؤنثن) ڪيو	فَعَلْتُنَّ توهان (سيني مؤنثن) ڪيو
متڪلم	مذڪر مؤنث	فَعَلْتُ مون ڪيو	فَعَلْنَا اسان ٻن ڪيو	فَعَلْنَا اسان سيني ڪيو

فعل ماضيءَ جا ٽي وزن آهن. فَعَلَ، فَعِلَ ۽ فَعُلَ . هِنن جون گردانون ٻه ساڳيُون نموني ٿينديون صرف "ع " ڪلمي تي زير يا پيش ايندو.

❖ **هيٺ ڏنل فعلن جي ماضيءَ جي گردان لکو ۽ هر صيغي جي معنيٰ به لکو. گردان ڪرڻ مهل عين ڪلمي جي حرڪت جو خيال رکو.**

دَخَلَ	هو داخل ٿيو	فَرِحَ	هو خوش ٿيو
غَلَبَ	هو غالب ٿيو	ضَحِكَ	هو کِليو
قَرُبَ	هو ويجهو ٿيو	بَعُدَ	هو پري ٿيو

سبق نمبر 19: جملہ فعليه

- جنهن جملي جي شروعات فعل سان ٿئي ان کي جملہ فعليہ چيو ويندو آهي. جهڙي طرح جملہ اسميہ ۾ گهٽ ۾ گهٽ ٻہ حصا (مبتدا ۽ خبر) هوندا آهن اهڙي ئي طرح جملہ فعليہ جا ٻہ گهٽ ۾ گهٽ ٻہ حصا هوندا آهن يعني فعل ۽ فاعل. ڪنهن جملي جا ٻن کان وڌيڪ ٻہ حصا ٿي سگهن ٿا پر گهٽ ۾ گهٽ هي ٻہ حصا لازمي آهن. فعل جي گردان جو هر هڪ صيغو مستقل جملہ فعليہ آهي. ان ڪري جو انهن جي هر هڪ صيغي ۾ فعل کان علاوه ضمير جي صورت ۾ فاعل ٻہ موجود هوندو آهي. هر صيغي جو ترجمو ڪرڻ مهل ان جي ضمير جو ترجمو ٻہ گڏ ڪيو ويندو آهي. مثلاً: فَرِحْنَا "اسين خوش ٿياسون"، جَلَسْتَ "تون وينين" وغيره.
- اڪثر فاعل ڪو "اسم ظاهر" هوندو آهي يعني ضمير جي بدران ڪنهن ماڻهو يا ڪنهن شيءِ جو نالو هوندو آهي. اهڙي صورت ۾ فاعل هميشہ حالتِ رفع ۾ استعمال ٿيندو آهي ۽ عمومًا فعل کان پوءِ ايندو آهي. مثلاً: فَرِحَ الْوَلَدُ (ڇوڪرو خوش ٿيو)، سَمِعَ اللّٰهُ (الله ٻُڌو). فاعل جڏهن ٻہ "اسم ظاهر" هوندو تہ جملہ فعليہ ۾ فعل هميشہ واحد غائب جي صيغي ۾ هوندو. جنس ۾ ان جو صيغو فاعل جي جنس جي مطابق هوندو. يعني فاعل جيڪڏهن مذڪر هوندو تہ فعل ٻہ واحد مذڪر غائب ايندو مثلاً: دَخَلَ الْمُعَلِّمُ (استاد داخل ٿيو)، دَخَلَ الْمُعَلِّمَانِ (ٻہ استاد داخل ٿيا) ۽ دَخَلَ الْمُعَلِّمُوْنَ (استادَ داخل ٿيا). هِنن ٽنهي جملن ۾ فعل واحد مذڪر غائب جي صيغي ۾ آيو آهي. ۽ جيڪڏهن فاعل مؤنث هوندو تہ فعل ٻہ واحد مؤنث غائب ايندو. مثلاً: كَتَبَتْ مُعَلِّمَةٌ (هڪ استادياڻي لکيو)، كَتَبَتْ مُعَلِّمَتَانِ (ٻن استادياڻين لکيو) ۽ كَتَبَتْ مُعَلِّمَاتٌ (ڪجھ استادياڻين لکيو).
- ڪجھ فعل اهڙا هوندا آهن جن کي ڳالھ مڪمل ڪرڻ لاءِ مفعول جي ضرورت نہ هوندي آهي. مثلاً: جَلَسَ حَامِدٌ. اهڙن فعلن کي "فعل لازم" چئبو آهي. ڪجھ فعلن کي ڳالھ مڪمل ڪرڻ لاءِ مفعول جي ضرورت هوندي آهي. اهڙن فعلن کي "فعل متعدي" چئبو آهي. مثلاً: ضَرَبَ زَيْدٌ حَامِدًا
- مفعول هميشہ حالت نصب ۾ هوندو آهي. عام طور تي پهرين فعل، ان کان پوءِ فاعل، پوءِ مفعول ۽ ان کان پوءِ متعلقِ فعل ايندو آهي. مثلاً: ضَرَبَ زَيْدٌ حَامِدًا بِالسَّوْطِ [فعل + فاعل + مفعول + متعلق فعل]
- فعل ماضي تي " مَا " لڳائڻ سان ان ۾ نفي جي معنيٰ پيدا ٿيندي آهي. مثلاً: مَا فَرِحَ (هو خوش ڪونہ ٿيو)، مَا كَتَبَتِ الْمُعَلِّمَةُ (استادياڻي ڪونہ لکيو).

❖ **جملن جو ترجمو ڪريو:** دَخَلَ مُعَلِّمٌ فَرِحْتُنَّ ضَحِكْنَا كَتَبَ الْمُعَلِّمُ فَتَحَ الْبَوَّابُ
لِمَ مَا اَكَلُوْا اِلَى الْاٰنَ قَرَاَتْ فَاطِمَةُ فَرِحْتُ الْاٰنَ لِمَ بَعُدْتُّمْ كَتَبْنَ غَلَبْتُمَا اَكَلَتْ طِفْلَةٌ قَرُبَ بَوَّاب
ضَحِكَتِ الْاُمُّ مَاضَحِكَتِ الْمُعَلِّمَةُ لِمَ مَا كَتَبْتُمْ اِلَى الْاٰنَ [اَلْاٰنَ = هاڻي، اِلَى الْاٰنَ = اڃان تائين، اَكَلَ= هن کادو]

جمله فعليه جا ڪجھ وڌيڪ قاعدا:

- **فاعل** (اسم ظاهر) جيڪڏهن غير عاقل جي جمع مڪسر هوندو ته **فعل** عمومًا واحد مؤنث ايندو آهي. ذَهَبَتِ الْجِمَالُ (اُٺ ويا)، ذَهَبَتِ النُّوْقُ (ڏاچيون ويون).
- تي صورتون اهڙيون آهن جن ۾ فعل واحد مذڪر يا واحد مؤنث ٻنهي مان ڪو به لڳائي سگهجي ٿو. اهي صورتون هيٺ ڏجن ٿيون:

1. جيڪڏهن **فاعل** (اسم ظاهر) ڪنهن عاقل جي جمع مڪسر هجي. مثلاً: طَلَبَ الرِّجَالُ يا طَلَبَتِ الرِّجَالُ (مردن طلب ڪيو)، ٻئي جملا صحيح آهن.
2. **فاعل** ”اسم جمع“ هجي. مثلاً: غَلَبَ الْقَوْمُ يا غَلَبَتِ الْقَوْمُ (قوم غالب ٿي)، ٻئي جملا صحيح آهن.
3. **فاعل** غير حقيقي مؤنث هجي. مثلاً: طَلَعَ الشَّمْسُ يا طَلَعَتِ الشَّمْسُ (سج اڀريو)، ٻئي جملا صحيح آهن.

- **فاعل** جيڪڏهن **فعل** کان پهرين ايندو ته پوءِ اهو جملو ”جمله اسميه“ ٿيندو. اهڙي صورت ۾ **فعل** عدد ۽ جنس جي لحاظ کان **فاعل** جي مطابق ايندو. مثلاً: اَلْمُعَلِّمُ ضَرَبَ (استاد ماريو)، اَلْمُعَلِّمَانِ ضَرَبَا (ٻن استادن ماريو)، اَلْمُعَلِّمَاتُ ضَرَبْنَ (استادياڻين ماريو). هنن مثالن ۾ ”اَلْمُعَلِّمُ“ مبتدا آهي ۽ ”ضَرَبَ“ ان جي خبر آهي. **فاعل** چاهي **فعل** کان پهرين اچي يا **فعل** کان پوءِ اچي، ترجمي ۾ ڪو فرق ڪونه پوندو. مثلاً: ضَحِكَ الرَّجُلَانِ ۽ اَلرَّجُلَانِ ضَحِكَا ٻنهي جو هڪ ئي ترجمو ٿيندو يعني ”ٻه ماڻهو کِليا“
- **فاعل** جيڪڏهن هڪ کان وڌيڪ (تثنيه يا جمع) هجن ۽ انهن جي هڪ ڪم کان پوءِ ٻئي ڪم جو به ذڪر هجي ته پهرين ڪم جي لاءِ ته **فعل** جو صيغو واحد ئي رهندو ڇو ته اهو جملي جي شروع ۾ اچي رهيو آهي پر ٻئي ڪم جي لاءِ فاعلن جي مطابق صيغو لڳندو. مثلاً: جَلَسَ الرِّجَالُ وَاَكَلُوْا (مرد ويٺا ۽ انهن کادو) ۽ كَتَبَتِ الْبَنَاتُ ثُمَّ قَرَاْنَ (ڇوڪرين لکيو پوءِ پڙهيو) وغيره.

جَلَسَ	هُو ويٺو
قَدِمَ	هُو آيو
ذَهَبَ	هُو ويو
نَجَحَ	هو ڪامياب ٿيو

❖ **جملن جو ترجمو ڪريو:** قَرُبَ الْاَوْلِيَاءُ اَلْاَوْلِيَاءُ قَرُبُوْا دَخَلَ الْوَلَدَانِ الصَّالِحَانِ
اَلْوَلَدَانِ الصَّالِحَانِ دَخَلَا نَجَحَتِ الْبَنَاتُ فِى الْاِمْتِحَانِ وَفَرِحْنَ جِدًّا قَدِمَتِ الْوُفُوْدُ فِى الْمَدْرَسَةِ
اَلْمُعَلِّمَةُ الْمُجْتَهِدَةُ جَلَسَتْ عَلَى الْكُرْسِيِّ جَلَسَتْ مُعَلِّمَةٌ مُّجْتَهِدَةٌ عَلَى الْكُرْسِيِّ
كَتَبَ الْمُعَلِّمُوْنَ عَلَى الْوَرَقِ ثُمَّ قَرَءُوْا دَخَلَ فَاطِمَةُ وَزَيْنَبُ وَحَامِدٌ فِى الْبَيْتِ وَجَلَسُوْا عَلَى الْفَرْشِ
كَتَبَ مُعَلِّمٌ كِتَابًا بِقَلَمِ الرَّصَاصِ قَرَاَتِ الرِّجَالُ الْقُرْاٰنَ فِى الْمَسَاجِدِ اَلرِّجَالُ قَرَءُوا الْقُرْاٰنَ فِى الْمَسَاجِدِ
ذَهَبَ النِّسَاءُ اِلَى السُّوْقِ اَلنِّسَاءُ ذَهَبْنَ اِلَى السُّوْقِ اَقَرَاْتُنَّ الْقُرْاٰنَ الْيَوْمَ ؟ نَعَمْ ! قَرَاْنَا الْقُرْاٰنَ الْيَوْمَ
اَفَتَحْتِ الْبَابَ؟ لَا ! مَا فَتَحْتُ الْبَابَ اَفَتَحَتِ الْبَابَ؟ نَعَمْ ! فَتَحَتِ الْبَابَ قَدِمَ الْاَوْلَادُ فِى الْمَسْجِدِ ثُمَّ ذَهَبُوْا بَعْدَ الصَّلٰوةِ
دَخَلَتْ فَاطِمَةُ وَزَيْنَبُ فِى الْبَيْتِ وَاَكَلَتَا الطَّعَامَ فَاطِمَةُ وَحَامِدٌ دَخَلَا فِى الْبَيْتِ وَاَكَلَا الطَّعَامَ

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:** خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ (البقر : 7) وَجَدَ اللّٰهَ (النور : 39)
وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيٰطِيْنَ كَفَرُوْا (البقرة : 102) قَتَلَ دَاوٗدُ جَالُوْتَ (البقرة : 251) صَدَقَ اللّٰهُ (آل عمران : 95)
لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ (النسآء : 77) ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا (إبراهيم : 24) فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ (الحجر : 30)

وَجَدَا فِيْهَا جِدَارًا (الكهف : 77) نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا (مريم : 26) خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (العلق : 2)

فعل ماضي ۾ تاڪيدي اسلوب: فعل ماضي جي شروع ۾ "قَدْ" لڳائڻ سان ان ۾ تاڪيدي مفهوم پيدا ٿي ويندو آهي. اجان وڌيڪ تاڪيد جي لاءِ قَدْ سان گڏ لامِ تاڪيد "لَقَدْ" جو اضافو ڪيو ويندو آهي.

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ (آل عمران : 123) لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ (الفتح : 18) وَقَدْ كَفَرُوْا بِهٖ مِنْ قَبْلُ (سبأ : 53)

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِيْٓ اَحْسَنِ تَقْوِيْمٍ (التين: 4) قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا (الطلاق : 3)

جملہ فعليہ ۾ مرڪبن جو استعمال: جملہ فعليہ ۾ فاعل ۽ مفعول ڪڏهن ڪڏهن مرڪب بہ ايندا آهن. جيڪڏهن ڪنهن جملہ فعليہ ۾ مرڪب فاعل يا مفعول تي اچن تہ انهن جي اعرابي حالت بہ اهڙي ئي لحاظ سان تبديل ٿيندي. مثلاً: مرڪب توصيفي:- طَلَبَ الْاُسْتَاذُ الصَّالِحُ وَلَدًا صَالِحًا (نيڪ استاد هڪ نيڪ ڇوڪري کي گهرايو).

مرڪب اضافي جو اعراب صرف مضاف تي ظاهر ٿيندو آهي مثلاً: ضَرَبَ وَلَدُ الْمَدْرَسَةِ وَلَدَ الْحَارَةِ (اسڪول جي ڇوڪري پاڙي جي ڇوڪري کي ماريو). مرڪب اضافي جي عدد جو فيصلو بہ مضاف جي عدد مطابق ڪيو ويندو آهي.— جملہ فعليہ ۾ فاعل ۽ مفعول جي لاءِ ضمير بہ استعمال ٿيندا آهن. فعل جي هر صيغي ۾ فاعل جو ضمير پوشيده هوندو آهي. جڏهن فاعل ظاهر نہ هوندو تہ اسين انهن ضميرن کي ئي فاعل ڪري وٺنداسين. جيڪڏهن جملہ فعليہ ۾ مفعول جي جڳهہ تي ضمير استعمال ڪرڻي هجي تہ "ضمائر مُتصل" استعمال ٿيندا. هي ضميرَ فعل سان گڏ ملي ايندا آهن. هنن ضميرن کي "ضمائر متصلہ منصوبہ" بہ چيو ويندو آهي. مثال طور: ضَرَبَهٗ [هُن (هڪ مذڪر) هُن (هڪ مذڪر) کي ماريو]، ضَرَبَهَا [هُن (هڪ مذڪر) هُن (هڪ مؤنث) کي ماريو]، ضَرَبَكِ (هُن (هڪ مذڪر) تو (هڪ مؤنث) کي ماريو] وغيره. جيڪڏهن جمع مذڪر حاضر جي صيغي سان مفعولي ضمير استعمال ڪرڻو هجي تہ ان صيغي جو ضمير "تُمْ" کان " تُمُوْ" ۾ تبديل ٿي ويندو. مثلاً: نَصَرْتُمْ هُ ← نَصَرْتُمُوْهُ [توهان سيني هُن (هڪ مذڪر) جي مدد ڪئي]. جيڪڏهن مفعول اسم ظاهر هجي تہ فعل جو صيغو پنهنجي اصلي حالت ۾ ئي رهندو مثلاً: نَصَرْتُمْ زَيْدًا. واحد متڪلم جي مفعولي ضمير "ی" جي بدران "نِيْ" لڳايو ويندو آهي. مثال طور: نَصَرَنِيْ [هُن (هڪ مذڪر) منهنجي مدد ڪئي] [نَصَرَ + ی] = نَصَرَنِيْ

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:** وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ (الم نشرح: 4) اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا (المؤمنون: 115)

حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ (البقرة : 217) سَمِعْتُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ (النسآء : 140) خَلَقْتَنِيْ مِنْ نَّارٍ وَّ خَلَقْتَهٗ مِنْ طِيْنٍ (الأعراف : 12)

اَللّٰهُ الَّذِيْ رَفَعَ السَّمٰوٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ (الرعد : 2) دَخَلْتَ جَنَّتَكَ (الكهف : 39)

سبق نمبر 20 : فعل ماضي مجهول

انگريزي ٻوليءَ ۾ فعل معروف کي Active Voice ۽ فعل مجهول کي Passive Voice چيو ويندو آهي. اهڙو فعليہ جملو جنهن ۾ فاعل معلوم نہ هجي يعني مجهول هجي تہ اهڙي فعل کي فعل مجهول چيو ويندو آهي. مثلاً: "خط لکيو ويو". عربي ۾ ماضي مجهول جو هڪڙو ئي وزن " فُعِلَ " آهي. معروف جو ڪهڙو بہ وزن هجي مجهول فُعِلَ جي وزن تي ئي ايندو. مثلاً: نَصَرَ (هن مدد ڪئي)← نُصِرَ (هن جي مدد ڪئي وئي). فعل مجهول ۾ فاعل جو ذڪر نہ هوندو آهي بلڪ مفعول جو ذڪر هوندو آهي. أنهيءَ ڪري عربيءَ ۾ فعل مجهول سان گڏ آيل مفعول کي "نائب الفاعل" چيو ويندو آهي. ان ڪري جو اهو فعل کان پوءِ فاعل جي جڳهہ تي ايندو آهي ۽ حالت رفع ۾ هوندو آهي. مثلاً: كُتِبَ مَكْتُوْبٌ (هڪ خط لکيو ويو). جيڪڏهن ڪنهن جملي ۾ نائب الفاعل موجود نہ هجي تہ مجهول صيغي ۾ موجود ضمير ئي نائب الفاعل جو ڪم ڏيندو. شُرِبَ مَاءٌ (پاڻي پيتو ويو) ← شُرِبَ (هو پيتو ويو). ضُرِبْتَ (تون ماريو وئين). فعل مجهول جي گردان: فُعِلَ، فُعِلَا، فُعِلُوْا، فُعِلَتْ، فُعِلَتَا، فُعِلْنَ .... فُعِلْتُ، فُعِلْنَا.
فعل لازم ۾ جيئن تہ مفعول نہ هوندو آهي تنهن ڪري ان جو مجهول نہ ٿيندو آهي.

❖ فعلن جي ترجمي سميت مجهول جي گردان ڪريو: طَلَبَ حَمِدَ نَصَرَ

❖ قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو: كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ (البقرة : 216) طُبِعَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ (التوبة : 87)

وَاِلَى السَّمَآءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ○ وَاِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ○ وَاِلَى الْاَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ○ (الغاشية : 18 - 20)

وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ (الكهف : 99) يٰاَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ (الحج : 73)

ٻن مفعولن وارا فعل متعدي: ڪجھ اھڙا متعدي فعل ھوندا آھن جن کي ڳالھ مڪمل ڪرڻ لاءِ ٻن مفعولن جي ضرورت پوندي آھي. مثلاً: حَسِبَ حَامِدٌ مَحْمُوْدًا عَالِمًا (حامد محمود کي عالم سمجھيو). ٻن مفعولن واري متعدي فعلن جي لاءِ جڏھن مجھول جو صيغو ايندو آھي تہ پھريون مفعول قاعدي جي مطابق نائب الفاعل تي حالت رفع ۾ ايندو آھي پر ٻيو مفعول حالت نصب ۾ ئي رھندو آھي. مثلاً: حُسِبَ مَحْمُوْدٌ عَالِمًا (محمود کي عالم سمجھيو ويو).

❖ قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو: كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ (البقرة: 183)

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ (البقرة: 61) اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ (الانفال: 2)

وَاِذَا الْمَوْءٗدَةُ سُئِلَتْ بِاَيِّ ذَنْۢبٍ قُتِلَتْ (التكوير: 8)

سبق نمبر21 : فعل مضارع

عربي ٻوليءَ ۾ حال ۽ مستقبل ٻنھي جي لاءِ ھڪ ئي فعل استعمال ٿيندو آھي جنھن کي "فعل مضارع" چيو ويندو آھي. مثلاً: فعل ماضي فَتَحَ (اُن کوليو) جو مضارع ٿيندو يَفْتَحُ جنھن جي معنىٰ آھي (ھو کولي ٿو يا کوليندو). فعل مضارع کي سڃاڻڻ جو طريقو ھيءُ آھي تہ ان جي ھر صيغي جي ابتدا ۾ چئن حرفن (ی-ت-ا-ن) (يَتَانِ) مان ڪو بہ ھڪ ضرور ايندو آھي.

فعل مضارع معروف جي گردان

		واحد	تثنيہ	جمع
غائب	مذڪر	يَفْعَلُ ھُو (ھڪ مذڪر) ڪري ٿو يا ڪندو	يَفْعَلَانِ ھُو (ٻہ مذڪر) ڪن ٿا يا ڪندا	يَفْعَلُوْنَ ھُو (سڀ مذڪر) ڪن ٿا يا ڪندا
	مؤنث	تَفْعَلُ ھُو (ھڪ مؤنث) ڪري ٿي يا ڪندي	تَفْعَلَانِ ھُو (ٻہ مؤنث) ڪن ٿيون يا ڪنديون	يَفْعَلْنَ ھُو (سڀ مؤنث) ڪن ٿيون يا ڪنديون
مخاطب/ حاضر	مذڪر	تَفْعَلُ تون (ھڪ مذڪر) ڪرين ٿو يا ڪندين	تَفْعَلَانِ توھان (ٻہ مذڪر) ڪريو ٿا يا ڪندائو	تَفْعَلُوْنَ توھان (سڀ مذڪر) ڪريو ٿا يا ڪندائو
	مؤنث	تَفْعَلِيْنَ تون (ھڪ مؤنث) ڪرين ٿي يا ڪنديئن	تَفْعَلَانِ توھان (ٻہ مؤنث) ڪريو ٿا يا ڪندائو	تَفْعَلْنَ توھان (سڀ مؤنث) ڪريو ٿا يا ڪندائو

نَفۡعَلُ اسين سڀ ڪريون ٿا يا ڪنداسين/ ڪنديوسين	نَفۡعَلُ اسان ٻئي ڪريون ٿا يا ڪنداسين/ ڪنديوسين	اَفۡعَلُ آئون ڪريان ٿو/ ٿي يا ڪندُس/ ڪندِيَس	مذڪر مؤنث	متڪلم

فعل مضارع جا ٻه ٽي وزن آهن: يَفۡعَلُ، يَفۡعِلُ اور يَفۡعُلُ. هنن جون گردانون ٻه ساڳئي نموني ٿينديون صرف "ع" ڪلمي تي زير يا پيش ايندو.

❖ **لفظن جي معنيٰ سميت مضارع جي گردان ڪريو.** يَبۡعَثُ يَفۡرَحُ يَحۡسِبُ يَغۡلِبُ يَدۡخُلُ يَقۡرُبُ

فعل مضارع ۾ مستقبل جي معنيٰ کي مخصوص ڪرڻ: فعل مضارع ۾ مستقبل جي معنىٰ کي مخصوص ڪرڻ لاءِ (1) مضارع جي شروع ۾ "سَ" لڳايو ويندو آهي. مثلاً: يَفۡتَحُ (هو کولي ٿو يا کوليندو) ⟵ سَيَفۡتَحُ (هو کوليندو). (2) مضارع جي شروع ۾ "سَوۡفَ" جو اضافو ڪيو ويندو آهي جنهن جي معنىٰ آهي "عنقريب / جلدئي". مثلاً: سَوۡفَ تَعۡلَمُوۡنَ (توهان جلد ڄاڻي وٺندؤ)

مضارع ۾ نفي جو مفهوم پيدا ڪرڻ:مضارع ۾ نفي جو مفهوم پيدا ڪرڻ لاءِ "لَا" لڳايو ويندو آهي. مثلاً: لَا تَذۡهَبُ (تون نٿو وڃين يا نہ ويندين). ڪڏهن ڪڏهن "مَا" ٻہ لڳايو ويندو آهي. مَا يَعۡلَمُ (هو نٿو ڄاڻي يا نہ ڄاڻندو)

مضارع مجهول ٺاهڻ جو طريقو: مضارع چاهي ڪهڙي ٻہ وزن تي اچي، ان جو مجهول هڪ ئي آهي يعني "يُفۡعَلُ". مثلاً: يَفۡتَحُ ⟵ يُفۡتَحُ (هو کوليو وڃي ٿو يا کوليو ويندو). يَضۡرِبُ ⟵ يُضۡرَبُ (هو ماريو وڃي ٿو يا ماريو ويندو). يَنۡصُرُ ⟵ يُنۡصَرُ (هو مدد ڪيو وڃي ٿو يا ڪيو ويندو).

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:** يَضۡرِبُ اللّٰهُ الۡاَمۡثَالَ لِلنَّاسِ (ابراهيم : 25) يَكۡفُرُوۡنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ (البقرة : 61)
وَاللّٰهُ يَعۡلَمُ وَاَنۡتُمۡ لَا تَعۡلَمُوۡنَ (البقرة : 216) وَيَعۡلَمُ مَا تَكۡسِبُوۡنَ (الأنعام : 3) وَهُمۡ يَحۡمِلُوۡنَ اَوۡزَارَهُمۡ (الأنعام : 31)
نَحۡنُ نَرۡزُقُكُمۡ وَاِيَّاهُمۡ (الأنعام : 151) اَتَعۡجَبِيۡنَ مِنۡ اَمۡرِ اللّٰهِ (هود : 73) اَنِّيۡۤ اَذۡبَحُكَ (الصّٰفّٰت : 102)
اِنَّ اللّٰهَ يَغۡفِرُ الذُّنُوۡبَ جَمِيۡعًا (الزمر : 53) يَنۡصُرُوۡنَ اللّٰهَ وَرَسُوۡلَهٗ (الحشر : 8) اَلنَّجۡمُ وَالشَّجَرُ يَسۡجُدَانِ (الرحمٰن: 6)
اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظۡلِمُ النَّاسَ شَيۡـًٔا (يونس: 44) قُلۡ يٰۤاَيُّهَا الۡكٰفِرُوۡنَ ○ لَاۤ اَعۡبُدُ مَا تَعۡبُدُوۡنَ ○ (الكافرون: 1-2)
فَسَتَعۡلَمُوۡنَ مَنۡ هُوَ فِيۡ ضَلٰلٍ مُّبِيۡنٍ (الملك: 29) سَيَقُوۡلُ السُّفَهَآءُ مِنَ النَّاسِ (البقرة: 142) مَاذَا تَكۡسِبُ غَدًا (لقمان : 34)
يُعۡرَفُ الۡمُجۡرِمُوۡنَ (الرحمٰن : 41) فَيَقۡتُلُوۡنَ وَيُقۡتَلُوۡنَ (التوبة : 111) وَلَا يُظۡلَمُوۡنَ شَيۡـًٔا (مريم : 60)
وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا شَفَاعَةٌ وَّلَا يُؤۡخَذُ مِنۡهَا عَدۡلٌ وَّلَا هُمۡ يُنۡصَرُوۡنَ (البقرة : 48)

فعل مضارع جو تاڪيدي اسلوب: فعل مضارع ۾ تاڪيد جون چار سطحون (levels) آهن:

1) يَفۡعَلَنۡ (نون خفيفہ): هو ضرور ڪندو.
2) يَفۡعَلَنَّ (نونِ ثقيلہ): هو ضرور بالضرور ڪندو.
3) لَيَفۡعَلَنۡ / لَيَفۡعَلًا (لامِ تاڪيد + نونِ خفيفہ): هو ضرور ئي ڪندو.
4) لَيَفۡعَلَنَّ (لامِ تاڪيد + نونِ ثقيلہ): هو لازمي ڪندو.

(3 ۽ 4:) قرآن ۾ هنن ٻنهي جو گهڻو استعمال آهي

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:** لَيَنۡصُرَنَّ اللّٰهُ مَنۡ يَّنۡصُرُهٗ (الحج: 40) لَاَقۡتُلَنَّكَ (المائدة : 27)
لَتَدۡخُلُنَّ الۡمَسۡجِدَ الۡحَرَامَ اِنۡ شَآءَ اللّٰهُ (الفتح: 17) فَلَيَعۡلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيۡنَ صَدَقُوۡا وَلَيَعۡلَمَنَّ الۡكٰذِبِيۡنَ (العنكبوت: 3)
وَلَيَحۡمِلُنَّ اَثۡقَالَهُمۡ وَاَثۡقَالًا مَّعَ اَثۡقَالِهِمۡ (العنكبوت: 13) لَاَقۡعُدَنَّ لَهُمۡ صِرَاطَكَ الۡمُسۡتَقِيۡمَ (الأعراف:16)
قَالَا رَبَّنَا ظَلَمۡنَاۤ اَنۡفُسَنَا ۚ وَاِنۡ لَّمۡ تَغۡفِرۡ لَنَا وَتَرۡحَمۡنَا لَنَكُوۡنَنَّ مِنَ الۡخٰسِرِيۡنَ (الأعراف : 23)

وَلَئِنۡ سَاَلۡتَهُمۡ مَّنۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ لَيَقُوۡلُنَّ اللّٰهُ (القمان : 25) كَتَبَ اللّٰهُ لَاَغۡلِبَنَّ اَنَا وَرُسُلِيۡ (المجادلة : 21)

ثُمَّ لَتُسۡـَٔلُنَّ يَوۡمَئِذٍ عَنِ النَّعِيۡمِ (التكاثر:8)

سبق نمبر 22 : افعال ناقصه (كَانَ ، يَكُوۡنُ ، لَيۡسَ)

هي اُهي فعل آهن جيڪي فاعل سان ملي مڪمل معنىٰ نٿا ڏين بلڪ انهن کي فاعل جي باري ۾ خبر جي به ضرورت پوندي آهي. مثلاً: كَانَ زَيۡدٌ أَسِيۡراً (زيد قيدي هو). جيڪڏهن صرف كَانَ زَيۡدٌ (زيد هو) هجي ها ته جملو مڪمل نه ٿئي ها. جڏهن فاعل جي باري ۾ خبر به ڏني وئي ته پوءِ جملو مڪمل ٿيو. هي فعل جمله اسميه جي شروع ۾ ايندا آهن ۽ مبتدا کي رفع ۽ خبر کي نصب ۾ ڪري ڇڏيندا آهن. مبتدا کي "فعل ناقص جو اسم" ۽ خبر کي "فعل ناقص جي خبر" چيو ويندو آهي.

فعل ماضي "كَانَ" جي گردان

		واحد	تثنيه	جمع
غائب	مذڪر	كَانَ هُو (هڪ مذڪر) هو	كَانَا هُو (ٻه مذڪر) هئا	كَانُوۡا هُو (سڀ مذڪر) هئا
غائب	مؤنث	كَانَتۡ هُو (هڪ مؤنث) هئي	كَانَتَا هُو (ٻه مؤنث) هيون	كُنَّ هُو (سڀ مؤنث) هيون
حاضر	مذڪر	كُنۡتَ تون (هڪ مذڪر) هئين	كُنۡتُمَا توهان (ٻه مذڪر) هئائو	كُنۡتُمۡ توهان (سڀ مذڪر) هئائو
حاضر	مؤنث	كُنۡتِ تون (هڪ مؤنث) هئينءَ	كُنۡتُمَا توهان (ٻه مؤنث) هئائو	كُنۡتُنَّ توهان (سڀ مؤنث) هئائو
متڪلم	مذڪر / مؤنث	كُنۡتُ آئون هيس	كُنَّا اسان ٻه هئاسين/ هيوسين	كُنَّا اسان سڀ هئاسين/ هيوسين

"كَانَ" ڪائناتي حقيقت (Universal Truth) جي لاءِ حال جي زماني جي معنىٰ ۾ پڻ استعمال ٿيندو آهي. مثلاً:

اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيۡمًا حَكِيۡمًا (النسآء : 11)

فعل مضارع "يَكُوۡنُ" جي گردان

		واحد	تثنيه	جمع
غائب	مذڪر	يَكُوۡنُ هُو (هڪ مذڪر) هوندو	يَكُوۡنَانِ هُو (ٻه مذڪر) هوندا	يَكُوۡنُوۡنَ هُو (سڀ مذڪر) هوندا
غائب	مؤنث	تَكُوۡنُ هُو (هڪ مؤنث) هوندي	تَكُوۡنَانِ هُو (ٻه مؤنث) هونديون	يَكُنَّ هُو (سڀ مؤنث) هونديون
مخاطب	مذڪر	تَكُوۡنُ تون (هڪ مذڪر) هوندين	تَكُوۡنَانِ توهان (ٻه مذڪر) هوندائو	تَكُوۡنُوۡنَ توهان (سڀ مذڪر) هوندائو

	مؤنث	تَكُوْنِيْنَ تون (هڪ مؤنث) هونديئن	تَكُوْنَانِ توهان (ٻہ مؤنث) هونديون	تَكُنَّ توهان (سڀ مؤنث) هونديون
متڪلم	مذڪر / مؤنث	اَكُوْنُ آئون هوندس/ هونديس	نَكُوْنُ اسان ٻہ هونداسون/ هونديوسون	نَكُوْنُ اسين سڀ هونداسون/ هونديوسون

يَكُوْنُ (مضارع) عمومًا صرف مستقبل جي لاءِ استعمال ٿيندو آهي. حال جي لاءِ گهڻو ڪري جملہ اسميہ استعمال ٿيندو آهي. كَانَ زَيْدٌ مَرِيْضًا (زيد بيمار هو)، يَكُوْنُ زَيْدٌ مَرِيْضًا (زيد بيمار ٿي ويندو)، زَيْدٌ مَرِيْضٌ (زيد بيمار آهي).

"لَيْسَ" جي گردان

		واحد	تثنيہ	جمع
غائب	مذڪر	لَيْسَ هُو (هڪ مذڪر) نہ آهي	لَيْسَا هُو (ٻہ مذڪر) نہ آهن	لَيْسُوْا هُو (سڀ مذڪر) نہ آهن
	مؤنث	لَيْسَتْ هُو (هڪ مؤنث) نہ آهي	لَيْسَتَا هُو (ٻہ مؤنث) نہ آهن	لَسْنَ هُو (سڀ مؤنث) نہ آهن
مخاطب	مذڪر	لَسْتَ تون (هڪ مذڪر) نہ آهين	لَسْتُمَا توهان (ٻہ مذڪر) نہ آهيو	لَسْتُمْ توهان (سڀ مذڪر) نہ آهيو
	مؤنث	لَسْتِ تون (هڪ مؤنث) نہ آهين	لَسْتُمَا توهان (ٻہ مؤنث) نہ آهيو	لَسْتُنَّ توهان (سڀ مؤنث) نہ آهيو
متڪلم	مذڪر / مؤنث	لَسْتُ آئون نہ آهيان	لَسْنَا اسان ٻئي نہ آهيون	لَسْنَا اسان سيئي نہ آهيون

لَيْسَ جي گردان هوندي تہ ماضي جي آهي پر اُن جي معنىٰ نفيءَ سان گڏ حال ۾ هوندي آهي ۽ ان جو مضارع استعمال نہ ٿيندو آهي. جيڪڏهن كَانَ يا لَيْسَ جو اسم "اسم ظاهر" آهي تہ انهن جو صيغو واحد مذڪر يا واحد مؤنث ٿي رهندو. جيڪڏهن اسم ظاهر موجود نہ هوندو تہ صيغي جي ضمير کي انهن جو اسم سمجهيو ويندو.

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:** لَيْسَتِ الْيَهُوْدُ عَلٰى شَيْءٍ (البقرة: 113) اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ (الاحقاف: 35)

كَانُوْا عَنْهَا غٰفِلِيْنَ (اعراف: 135) اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا غٰفِلِيْنَ (الاعراف: 172) كَانَ وَعْدُ رَبِّيْ حَقًّا (الكهف: 98)

اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا نَّبِيًّا (مريم: 41) وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ (الشورىٰ : 103) وَكَانَ فَضْلُ اللهِ عَلَيْكَ عَظِيْمًا (النساء: 113)

وَكَانَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ (البقرة : 34) مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّلّٰهِ وَ مَلٰٓئِكَتِهٖ وَ رُسُلِهٖ وَ جِبْرِيْلَ وَ مِيْكٰلَ فَاِنَّ اللهَ عَدُوٌّ لِّلْكٰفِرِيْنَ (البقرة : 98)

كَانَ النَّاسُ اُمَّةً وَّاحِدَةً (البقرة : 213) اَنّٰى يَكُوْنُ لِيْ غُلٰمٌ (آل عمران : 40) اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (الأعراف : 172)

مَا كَانَ اِبْرٰهِيْمُ يَهُوْدِيًّا وَّلَا نَصْرَانِيًّا وَّلٰكِنْ كَانَ حَنِيْفًا مُّسْلِمًا وَّمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ (آل عمران : 67) لَسْتَ مُؤْمِنًا (النسآء : 94)

اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا (النسآء : 11) وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللهِ يَسِيْرًا (النسآء : 30) يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ (المائدة : 68)

وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ (الأنعام : 23) وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ (الأنفال : 51) وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِيْنَ (يونس : 91)

اَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَّشِيْدٌ (هود : 78) مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ (الأحزاب : 40)

وَكَانَتْ مِنَ الْقٰنِتِيْنَ (التحريم : 12) لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ (الغاشية : 22)

كَانَ، يَكُوْنُ جو فعل ماضيءِ مضارع سان گڏ استعمال

1. كَانَ + فعل ماضي = ماضي بعيد كَانَ كَتَبَ (هُن لکيو هو).
2. كَانَ + فعل مضارع = ماضي استمراري كَانَ يَكْتُبُ (هو لکندو هو).
3. يَكُوْنُ + فعل مضارع = ماضي شڪيہ يَكُوْنُ كَتَبَ (هُن لکيو هوندو).

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:**

وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ بِمَا كَانُوْا يَكْذِبُوْنَ (البقرة : 10) وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنْتُمْ تَكْتُمُوْنَ (البقرة : 72)

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ (البقرة : 61) كَانَتْ تَّعْمَلُ الْخَبٰٓئِثَ (الأنبياء : 74)

لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَّا كَسَبْتُمْ ۚ وَلَا تُسْـَٔلُوْنَ عَمَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ (البقرة : 134) اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ (النحل : 28)

سبق نمبر 23 : ابواب ثلاثي مجرد

اسين پڙهي چڪا آهيون تہ عين ڪلمي تي حرڪت جي تبديلي جي ڪري ماضي جا ٽي وزن ٺهندا آهن يعني: فَعَلَ، فَعِلَ ۽ فَعُلَ. اهڙيءَ طرح مضارع جا بہ ٽي وزن ٺهندا آهن يعني: يَفْعَلُ، يَفْعِلُ ۽ يَفْعُلُ. هاڻي سوال ٿو پيدا ٿئي تہ جيڪڏهن اسان کي ڪنهن فعل جو ماضي معلوم هجي تہ ان جو مضارع ڪهڙي وزن تي ٺاهيون؟ جيڪڏهن عين ڪلمي جي حرڪت جي مطابق ئي مضارع ٺهي ها تہ ڏاڍو آسان هجي ها پر صورتحال ائين نہ آهي. مثلاً جيڪي افعال فَعَلَ جي وزن تي اچن ٿا انهن جو مضارع يَفْعَلُ جي وزن تي بہ اچي ٿو تہ وري يَفْعِلُ ۽ يَفْعُلُ جي وزن تي بہ اچي ٿو.— عربيءَ ۾ ماضي ۽ مضارع جا ڪُل ڇهہ (6) گروپ ٿين ٿا جن کي "باب" چيو ويندو آهي. هر باب جو الڳ نالو ۽ نشاني مقرر ڪئي وئي آهي تہ جيئن سڃاڻڻ ۽ ياد ڪرڻ ۾ آساني ٿئي. اهڙيءَ طرح ڊڪشنريءَ ۾ بہ لفظ مادي جي حساب سان هوندا آهن ۽ انهن سان گڏ باب جي علامت يا مضارع جي عين ڪلمي جي حرڪت ڏنل هوندي آهي جنهن جي مدد سان مضارع ٺاهيو ويندو آهي.— فعل ثلاثي مجرد انهن ٽي حرفي مادي وارن فعلن کي چيو ويندو آهي جن جي ماضي جي صيغي ۾ ف ع ل کان علاوه ٻيو ڪو اضافي حرف نہ هجي.

گروپ نمبر	وزن	عين ڪلمي جي حرڪت		باب جو نالو	علامت
		ماضي	مضارع		
1.	فَعَلَ — يَفْعَلُ	ـَ	ـَ	فَتَحَ — يَفْتَحُ	(ف)
2.	فَعَلَ — يَفْعِلُ	ـَ	ـِ	ضَرَبَ — يَضْرِبُ	(ض)
3.	فَعَلَ — يَفْعُلُ	ـَ	ـُ	نَصَرَ — يَنْصُرُ	(ن)
4.	فَعِلَ — يَفْعَلُ	ـِ	ـَ	سَمِعَ — يَسْمَعُ	(س)
5.	فَعِلَ — يَفْعِلُ	ـِ	ـِ	حَسِبَ — يَحْسِبُ	(ح)
6.	فَعُلَ — يَفْعُلُ	ـُ	ـُ	كَرُمَ — يَكْرُمُ	(ڪ)

باب سَمِعَ مان ايندڙ فعلن ۾ زياده تر ڪنهن اهڙي صفت جو بيان هوندو آهي جيڪا وقتي ۽ عارضي هجي. مثلاً: فَرِحَ (خوش ٿيڻ) حَزِنَ (غمگين ٿيڻ) وغيره. باب ڪَرُمَ جا سيئي فعل لازم هوندا آهن.

افعال (مصدري معنٰى سان)

دَخَلَ (ن)	داخل ٿيڻ	فَرِحَ (س)	خوش ٿيڻ	لَبِثَ (س)	ترسڻ، قِيام ڪرڻ
غَلَبَ (ض)	غالب ٿيڻ	ضَحِكَ (س)	کلڻ	صَدَقَ (ن)	سچ چوڻ
قَرُبَ (ڪ)	ويجهو ٿيڻ	بَعُدَ (ڪ)	پري ٿيڻ	هَزَمَ (ض)	شڪست ڏيڻ
قَرَءَ (ف)	پڙهڻ	فَتَحَ (ف)	کولڻ	طَلَعَ (ن)	طلوع ٿيڻ، چڙهڻ
كَتَبَ (ن)	لکڻ	اَكَلَ (ن)	کائڻ	مَنَحَ (ف)	عطا ڪرڻ
جَلَسَ (ض)	ويهڻ	نَجَحَ (ف)	ڪامياب ٿيڻ	عَلِمَ (س)	ڄاڻڻ
قَدِمَ (س)	اچڻ	مَرِضَ (س)	بيمار ٿيڻ،	نَهَضَ (ف)	أٿي وڃڻ
ذَهَبَ (ف)	وڃڻ	ضَرَبَ (ض)	مارڻ	لَعِبَ (س)	راند ڪرڻ
قَعَدَ (ن)	ويهڻ	رَفَعَ (ف)	بلند ڪرڻ	رَزَقَ (ن)	ڏيڻ، عطا ڪرڻ
ذَكَرَ (ن)	ياد ڪرڻ	سَمِعَ (س)	ٻڌڻ	شَكَرَ (ن)	شڪر ڪرڻ
حَمِدَ (س)	تعريف ڪرڻ	حَسِبَ (س)	گمان ڪرڻ	طَلَبَ (ن)	گهرڻ
خَلَقَ (ن)	پيدا ڪرڻ	شَرِبَ (س)	پيئڻ	وَجِلَ (س)	خوف محسوس ڪرڻ
بَعَثَ (ف)	موڪلڻ	ذَبَحَ (ف)	ذبح ڪرڻ	سَئَلَ (ف)	سوال ڪرڻ، گهرڻ

❖ **هيٺ ڏنل جملن ۾ (1) افعال جو مادو ٻڌايو (2) انهن جو زمانو ٻڌايو ۽ معروف/ مجهول جي بہ وضاحت ڪريو (3) انهن جو صيغو ٻڌايو (4) انهن جو ترجمو ڪريو.**

تَفْتَحَانِ نَصْدُقُ يَلْعَبْنَ طَلَبْتُمُوْهُمْ هَزَمْتُمُوْنِيْ تُرْزَقِيْنَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ

رُزِقُوْا طَلَبْنَا طَلَبَنَا طُلِبْنَ دَخَلْتَ سَيَغْلِبُوْنَ ذُكِرَ ثَقُلَتْ

سبق نمبر 24 : فعل مضارع جي اعرابي تبديلي

جهڙي طرح اسم ۾ اعرابي تبديلي ٿيندي آهي يعني رفع نصب ۽ جر، اهڙي ئي طرح فعل ۾ بہ اعرابي تبديلي ٿيندي آهي. انهن کي رفع، نصب ۽ جزم چيو ويندو آهي. فعل ماضي تہ مبني هوندو آهي جڏهن تہ مضارع منصرف آهي يعني ان جي ٽنهي حالتن ۾ شڪل تبديل ٿيندي آهي. فعل مضارع جيڪڏهن حالت رفع ۾ هوندو تہ ان کي ”مضارع مرفوع“ چيو ويندو آهي. حالت نصب ۾ ”مضارع منصوب“ ۽ حالت جزم ۾ ”مضارع مجزوم“ چيو ويندو آهي. مضارع مرفوع اهو ئي آهي جيڪو اسان هيسيتائين فعل مضارع ۾ پڙهي آيا آهيون. مضارع جي حالتِ نصب هڪ تبديلي آهي جيڪا فعل مضارع جي آخري حصي ۾ ٿيندي آهي:

مضارع منصوب جي گردان

		واحد	تثنيه	جمع
غائب	مذڪر	يَفْعَلَ	يَفْعَلَا	يَفْعَلُوْا
	مؤنث	تَفْعَلَ	تَفْعَلَا	يَفْعَلْنَ

حاضر	مذکر	تَفۡعَلَ	تَفۡعَلَا	تَفۡعَلُوۡا
	مؤنث	تَفۡعَلِيۡ	تَفۡعَلَا	تَفۡعَلۡنَ
متکلم	مذکر / مؤنث	اَفۡعَلَ	نَفۡعَلَ	نَفۡعَلَ

مضارع منصوب جي پنجن صيغن ۾ لام ڪلمي تي پيش جي جڳھ تي زبر لڳندي آهي. ان ڪان علاوه جن صيغن جي آخر ۾ نون ايندو آهي، انهن مان ٻن کي ڇڏي باقي ستن صيغن جو نون ڪري پوندو آهي. هِن نون کي ”نونِ اعرابي“ چيو ويندو آهي. باقي ٻہ صيغا جمع مؤنث جا آهن جن جي آخر ۾ نون نہ ڪرندو آهي.

مضارع مجزوم جي گردان

		واحد	تثنيہ	جمع
غائب	مذکر	يَفۡعَلۡ	يَفۡعَلَا	يَفۡعَلُوۡا
	مؤنث	تَفۡعَلۡ	تَفۡعَلَا	يَفۡعَلۡنَ
حاضر	مذکر	تَفۡعَلۡ	تَفۡعَلَا	تَفۡعَلُوۡا
	مؤنث	تَفۡعَلِيۡ	تَفۡعَلَا	تَفۡعَلۡنَ
متکلم	مذکر / مؤنث	اَفۡعَلۡ	نَفۡعَلۡ	نَفۡعَلۡ

مضارع جي حالتِ جزم ۾ ٻہ هڪ تبديلي آهي جيڪا فعل مضارع جي آخري حصي ۾ ٿيندي آهي. جن صيغن ۾ لام ڪلمي تي پيش هوندو آهي، حالتِ جزم ۾ ان جي جڳھ تي علامتِ سڪون (ـۡ) لڳي ويندي آهي. ان ڪان علاوه جن صيغن جي آخر ۾ نون ايندو آهي، انهن مان ٻن کي ڇڏي باقي ستن صيغن جو نون ڪري پوندو آهي. باقي ٻہ صيغا جمع مؤنث جا آهن جن جي آخر ۾ نون نہ ڪرندو آهي. ”جزم“ فعل مضارع جي هڪ حالت جو نالو آهي. جيئن تہ مضارع مجزوم جي پنجن صيغن جي آخر ۾ علامتِ سڪون (ـۡ) ايندي آهي، انهيءَ ڪري علامت سڪون کي غلطيءَ ۾ ”جزم“ چوڻ عام ٿي ويو آهي.

❖ **هيٺ ڏنل فعلن ۾ مرفوع ۽ منصوب کي الڳ الڳ ڪريو.**

يَنۡجَحُوۡنَ نَسۡمَعَ تَكۡتُبِيۡ يَاۡكُلۡنَ تَنۡصُرُ يَضۡحَكَا تَدۡخُلَانِ تَضۡرِبُوۡا اَفۡتَحَ تَشۡرَبُوۡا يَذۡبَحُ تَجۡلِسۡنَ

❖ **هيٺ ڏنل فعلن ۾ مرفوع ۽ مجزوم کي الڳ الڳ ڪريو.**

نَقۡعُدۡ يَشۡرَبۡنَ يَشۡكُرُوۡنَ تَطۡلُبِيۡ تَضۡرِبِيۡنَ اَفۡتَحُ نَعۡلَمُ يَشۡرَبۡ نَفۡتَحُ تَلۡعَبَانِ تَسۡمَعۡنَ يَدۡخُلُوۡا

سبق نمبر 25 : مضارع منصوب

فعل مضارع جي منصوب هجڻ جا ڪيترائي سبب آهن. اسين ڪجھ جو ذڪر هتي ڪنداسين. چار حرف اهڙا آهن جيڪڏهن اُهي فعل مضارع جي شروع ۾ ايندا تہ ان کي منصوب ڪري ڇڏيندا آهن. انهن کي ”ناصب مضارع“ چيو ويندو آهي. اُهي چار حرف هي آهن: (1) لَنۡ (2) اَنۡ (3) اِذَنۡ يا اِذًاءِ (4) کَيۡ.

نواصب مضارع:

(1) لَنۡ: لَنۡ يَّفۡعَلَ (هو هرگز نہ ڪندو) [نصب، زوردار نفي، زمانو مستقبل جي لاءِ مخصوص]

❖ يٰمُوۡسٰى لَنۡ نَّصۡبِرَ عَلٰى طَعَامٍ وَّاحِدٍ (البقرة: 61) فَلَنۡ يَّغۡفِرَ اللّٰهُ لَهُمۡ (التوبة : 80) لَنۡ تُقۡبَلَ تَوۡبَتُهُمۡ (آل عمران : 90)

(2) اَنۡ (تہ): اُمِرۡتُ اَنۡ اَعۡبُدَ اللّٰهَ (الزمر: 11) (مونکي حڪم ڏنو ويو آهي تہ آئون الله جي عبادت ڪريان)

❖ اَعُوۡذُ بِاللّٰهِ اَنۡ اَكُوۡنَ مِنَ الۡجَاهِلِيۡنَ (البقرة: 67) قَالَ مُوۡسٰى لِقَوۡمِهٖۤ اِنَّ اللّٰهَ يَاۡمُرُكُمۡ اَنۡ تَذۡبَحُوۡا بَقَرَةً (البقرة: 68)

اَنۡ لَّنۡ يَّنۡصُرَهُ اللّٰهُ فِي الدُّنۡيَا وَالۡاٰخِرَةِ (الحج : 15)

(3) اِذَنْ (پوءِ تہ) [قرآن مجيد ۾ اِذًا لکيو ويندو آهي]: فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذًا مِّنَ الظّٰلِمِيْنَ (يونس: 106)

❖ وَّ مَاكَانَ مَعَهٗ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَ لَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ (المؤمنون: 91)

(4) كَيْ (تہ جيئن): اَقْرَءُ الْقُرْاٰنَ كَيْ اَفْهَمَهٗ (آئون قرآن پڙهندو آهيان تہ جيئن آئون اُن کي سمجهان)

(5) لِ (تہ جيئن): کي "لامِ کَئي" چيو ويندو آهي. كَيْ ، لِ ، لِكَيْ جي هڪ ئي معنىٰ آهي: (تہ جيئن). اهڙي طرح لِاَنْ جي معنىٰ بہ (تہ جيئن) آهي. هي عمومًا مضارع نفي جي شروع ۾ ايندو آهي ۽ ان صورت ۾ "لِاَنْ لَا" کي "لِئَلَّا" لکيو ۽ پڙهيو ويندو آهي. لِئَلَّا يَكُوْنَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌۢ بَعْدَ الرُّسُلِ (النساء : 165)

❖ لِكَيْ لَا يَكُوْنَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ حَرَجٌ (الأحزاب : 37) وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَ الْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ (الذاريات : 56)

(6) حَتّٰى (ايسيتائين جو): اصل ۾ "حَتّٰى اَنْ" هوندو آهي. اَنْ محذوف هوندو آهي صرف حَتّٰى استعمال ٿيندو آهي.

❖ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلٰمَ اللّٰهِ (التوبة : 6) فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ حَتّٰى يَاْذَنَ لِيْۤ اَبِيْۤ (يوسف : 80)

لَاۤ اَبْرَحُ حَتّٰۤى اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ (الكهف : 60) وَاِنَّا لَنْ نَّدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوْا مِنْهَا (المائدة : 22)

سبق نمبر 26 : مضارع مجزوم

ڪجهہ حروف اهڙا هوندا آهن جيڪڏهن اُهي فعل مضارع جي شروع ۾ ايندا تہ ان کي مجزوم ڪري ڇڏيندا آهن. اهڙن حرفن کي "جوازم مضارع" چيو ويندو آهي. هي ٻن قسمن جا هوندا آهن. هڪ تہ اُهي جيڪي صرف هڪ فعل کي مجزوم ڪندا آهن ۽ ٻيا اُهي جيڪي ٻن فعلن کي مجزوم ڪندا آهن. هڪ فعل کي جزم ڏيڻ وارا چار حرف آهن. (1) لَمْ (2) لَمَّا (3) لِ (جنهنکي لامِ امر چيو ويندو آهي) ۽ (4) لَا (جنهنکي لامِ نهي چيو ويندو آهي). ٻن فعلن کي جزم ڏيڻ وارن ۾ اهم حرفِ جازم "اِنْ" شرطيہ آهي.

هڪڙي فعل مضارع کي مجزوم ڪندڙ جوازم:

(1) لَمْ: لَمْ يَفْعَلْ (هُن ڪيو ئي ڪونهي/ هُن بلڪل ناهي ڪيو) [جزم، زوردار نفي، ماضي] (فعل ماضي ۾ مَا لڳائي نفي ڪيو ويندو آهي پر ان ۾ تاڪيد ڪونہ هوندي آهي. مَا فَعَلَ (هُن ڪونہ ڪيو)

❖ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوْا (الفتح: 27) اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ (المائده: 40)

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ (الم نشرح:1) اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ (البقرة: 106)

(2) لَمَّا (اجان تائين نہ): لَمَّا يَفْعَلْ (هُن هڪ مذڪر اجان تائين ناهي ڪيو) [ماضي، نفي]

❖ وَلَمَّا يَدْخُلِ الْاِيْمَانُ فِيْ قُلُوْبِكُمْ (الحجرات: 14) اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَاْتِكُمْ مَّثَلُ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ (البقرة:214) اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَ لَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ جٰهَدُوْا مِنْكُمْ وَ يَعْلَمَ الصّٰبِرِيْنَ (آل عمران: 142)

نوٽ: لَمَّا جڏهن فعل ماضي سان لڳندو تہ ان وقت ان جي معنىٰ "جڏهن" ٿيندي. وَلَمَّا جَآءَ مُوْسٰى لِمِيْقَاتِنَا (الاعراف:143)

❖ وَلَمَّا بَرَزُوْا لِجَالُوْتَ وَ جُنُوْدِهٖ قَالُوْا رَبَّنَاۤ اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَّ ثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَ انْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ (البقرة: 250)

(3) لِ [لامِ امر]: فعلِ امر غائب و متڪلم (4) لَا [لامِ نهي]: فعل نهي. (ان شاء الله الڳ سان هنن کي پڙهنداسين)

ٻن فعل مضارع کي مجزوم ڪندڙ جوازم:

(1) اِنْ (جيڪڏهن): [شرطيہ= شرط + جواب شرط] اِنْ تَضْرِبْنِيْ اَضْرِبْكَ (جيڪڏهن تون مونکي ماريندين تہ آئون توکي ماريندس)

❖ اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ (محمد: 7) اِنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّكُمْ فُرْقَانًا وَّ يُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَ يَغْفِرْ لَكُمْ (الانفال: 29)

﴿خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهٗ﴾

"توهان مان بهترين ماڻهو اُهي آهن جيڪي قرآن سکن ٿا ۽ (ٻين کي) سيکارين ٿا." (صحيح البخاري)

سبق نمبر 27 : فعل امر ۽ نهي

جازم مضارع: لام امر

امر مان مراد آهي ڪنهن ڪم جو حڪم ڏيڻ. فعل مضارع جي غائب ۽ متڪلم جي صيغن ۾ امر جو مفهوم پيدا ڪرڻ لاءِ انهن جي شروع ۾ "لِ" لامِ امر لڳائي مضارع جو لام ڪلمو مجزوم ڪيو ويندو آهي. جيئن يَنۡصُرُ (هو مدد ڪري ٿو) ⟵ لِيَنۡصُرۡ (هُن کي گهرجي ته مدد ڪري/ هن کي مدد ڪرڻ گهرجي). امر غائب ۽ متڪلم جي مڪمل گردان هيٺ ڏجي ٿي:

لِيَفۡعَلۡ	لِيَفۡعَلَا	لِيَفۡعَلُوۡا
هن (هڪ مذڪر) کي ڪرڻ گهرجي	هُنن (ٻن مذڪرن) کي ڪرڻ گهرجي	هُنن (سيني مذڪرن) کي ڪرڻ گهرجي
لِتَفۡعَلۡ	لِتَفۡعَلَا	لِيَفۡعَلۡنَ
هن (هڪ مؤنث) کي ڪرڻ گهرجي	هُنن (ٻن مؤنثن) کي ڪرڻ گهرجي	هُنن (سيني مؤنثن) کي ڪرڻ گهرجي
لِاَفۡعَلۡ	لِنَفۡعَلۡ	لِنَفۡعَلۡ
مون کي ڪرڻ گهرجي	اسان ٻن کي ڪرڻ گهرجي	اسان سيني کي ڪرڻ گهرجي

نوٽ: لامِ امر ۽ لامِ ڪَئي ۾ اهم فرق هي آهي ته لامِ امر کان پهرين جيڪڏهن حرفِ عطف وَ يا فَ اچي ته لامِ امر ساڪن ٿي ويندو آهي جڏهن ته لامِ ڪَئي ساڪن ڪونه ٿيندو آهي. مثلاً: وَلۡيَكۡتُبُوۡا (۽ انهن کي لکڻ گهرجي) ۽ وَلِيَكۡتُبُوۡا (۽ ته جيئن هو لکن).

❖ **هيٺين فعلن جون امر غائب ۽ متڪلم جي گردان ڪريو ۽ هر صيغي سان معنيٰ به لکو:**

اَكَلَ (ن) ڪائڻ سَبَحَ (ف) ترڻ رَجَعَ (ض) واپس اچڻ (Box)

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:** فَلۡيَعۡمَلۡ عَمَلًا صَالِحًا (الكهف: 110) فَلۡيَضۡحَكُوۡا قَلِيۡلًا وَّلۡيَبۡكُوۡا كَثِيۡرًا (التوبه: 82)

وَلۡيَكۡتُبۡ بَّيۡنَكُمۡ كَاتِبٌۢ بِالۡعَدۡلِ (البقرة : 282) وَمَنۡ كَانَ فَقِيۡرًا فَلۡيَاۡكُلۡ بِالۡمَعۡرُوۡفِ (النساء : 6) فَلۡيَفۡرَحُوۡا (يونس : 58)

وَلِيَعۡلَمُوۡۤا اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ (إبراهيم : 52) لِيَغۡفِرَ لَنَا خَطٰيٰنَا (طٰهٰ : 73) وَلۡيَشۡهَدۡ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ (النور : 2)

لِيَكُوۡنَ الرَّسُوۡلُ شَهِيۡدًا عَلَيۡكُمۡ وَتَكُوۡنُوۡا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ (الحج : 78) وَمَا خَلَقۡتُ الۡجِنَّ وَالۡاِنۡسَ اِلَّا لِيَعۡبُدُوۡنِ (الذاريات : 56)

فَلۡيَنۡظُرِ الۡاِنۡسَانُ مِمَّ خُلِقَ (الطارق : 5) وَلۡيَضۡرِبۡنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوۡبِهِنَّ (النور : 31)

فعل امر حاضر

فعل مضارع جي حاضر جي صيغن ۾ امر جو مفهوم پيدا ڪرڻ جو طريقو ٿورڙو مختلف آهي. امر حاضر ٺاهڻ جو طريقو هيٺ ڏجي ٿو:

1) حاضر جي صيغي جي مضارع جي علامت (ت) هٽايو
2) مضارع جي علامت هٽائڻ کان پوءِ پهريون حرف ساڪن ايندو. ان کي پڙهڻ لاءِ ان کان پهرين "همزة الوصل" لڳايو
3) مضارع جي عين (ع) ڪلمي تي جيڪڏهن پيش (ـُ) آهي تي همزة الوصل تي به پيش لڳايو ۽ جيڪڏهن عين ڪلمي تي زبر (ـَ) يا زير (ـِ) آهي ته همزة الوصل تي زير (ـِ) لڳايو.
4) مضارع جي لام ڪلمي کي مجزوم ڪري ڇڏيو.

متي بيان ڪيل طريقي مطابق تَنْصُرُ جو فعل امر ٿيندو: اُنْصُرْ (تون مدد ڪر)، تَذْهَبُ ← اِذْهَبْ ۽ تَضْرِبُ ← اِضْرِبْ

		واحد	تثنيہ	جمع
حاضر/ مخاطب	مذڪر	اِفْعَلْ	اِفْعَلَا	اِفْعَلُوْا
		تون (هڪ مذڪر) ڪر	توهان (ٻہ مذڪر) ڪريو	توهان (سڀ مذڪر) ڪريو
	مؤنث	اِفْعَلِيْ	اِفْعَلَا	اِفْعَلْنَ
		تون (هڪ مؤنث) ڪر	توهان (ٻہ مؤنث) ڪريو	توهان (سڀ مؤنث) ڪريو

فعل امر جي شروع ۾ جيئن تہ همزة الوصل هوندو آهي تنهنڪري اڳين لفظ سان ملائي پڙهڻ مهل اِهو لکت ۾ تہ هوندو آهي پر تلفظ ۾ نہ ايندو آهي. جيئن: اُنْصُرْ ← وَانْصُرْ

❖ **هيٺين فعلن جون امر حاضر جي گردان ڪريو ۽ هر صيغي سان معنيٰ پڻ لکو:**

عَبَدَ(ن) عبادت ڪرڻ جَعَلَ(ف) ڻاهڻ شَرِبَ(س) پيئڻ

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:** رَبِّ اشْرَحْ لِيْ صَدْرِيْ (طٰهٰ : 25) اِرْكَعُوْا وَاسْجُدُوْا وَاعْبُدُوْا رَبَّكُمْ (الحج : 77)

يٰاَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ (البقرة: 21) اِذْهَبْ بِّكِتٰبِيْ هٰذَا (النمل:28) اِذْهَبَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ (طٰهٰ : 43)

رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَّارْزُقْ اَهْلَهٗ مِنَ الثَّمَرَاتِ (البقرة: 126) يٰٓاَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِيْٓ اِلٰى رَبِّكِ (الفجر)

يٰمَرْيَمُ اقْنُتِيْ لِرَبِّكِ وَاسْجُدِيْ وَارْكَعِيْ مَعَ الرّٰكِعِيْنَ (آل عمران: 43) رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْهُمْ (البقرة : 129)

وَاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ (البقرة : 203) رَبِّ اجْعَلْ لِّيْٓ اٰيَةً (آل عمران : 41) وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ (المائدة : 4)

اِنَّ اللّٰهَ رَبِّيْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ (آل عمران : 51) وَانْصُرُوْٓا اٰلِهَتَكُمْ (الأنبياء : 68)

يٰقَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِيْ كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ (المائدة : 21) فَسْـَٔلُوْهُنَّ مِنْ وَّرَآءِ حِجَابٍ (الأحزاب : 53)

وَاكْتُبْ لَنَا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِي الْاٰخِرَةِ (الأعراف : 156) رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ (المؤمنون : 118)

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيْمٌ ۝ وَّاِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ (الحجر : 34 ، 35)

رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَاَنْتَ خَيْرُ الْفٰتِحِيْنَ (الأعراف : 89)

جازم مضارع: لام نهي (فعل نهي)

”نهي“ مان مراد آهي ڪنهن ڪم ڪان روڪڻ جو حڪم ڏيڻ. عربيءَ ۾ فعلِ نهي جو مفهوم پيدا ڪرڻ جي لاءِ فعل مضارع ڪان پهرين لامِ نهي”لَا“ لڳائي مضارع کي مجزوم ڪيو ويندو آهي. مثال طور: تَكْتُبُ (تون لکين ٿو) ← لَا تَكْتُبْ (تون نہ لک). اهڙي طرح يَكْتُبُ (هُو لکي ٿو) ←لَا يَكْتُبْ (هُن کي گهرجي تہ نہ لکي/ هُو نہ لکي) لامِ نفي ۽ لامِ نهي ۾ اِهو فرق آهي تہ لامِ نفي غير عامل آهي يعني فعل مضارع تي لڳڻ سان ان ۾ ڪا بہ اعرابي تبديلي نٿو ڪري. جڏهن تہ لامِ نهي عامل آهي ۽ فعل مضارع کي مجزوم ڪندو آهي.

نوٽ: فعل امر ۽ فعل نهي ٻئي نونِ ثقيلہ يا نونِ خفيفہ سان تاڪيدي اسلوب ۾ بہ استعمال ٿيندا آهن. مثال طور: اِضْرِبْ (تون مار) ← اِضْرِبَنْ يا اِضْرِبَنَّ (تون ضرور مار). اهڙي طرح لَا تَضْرِبْ (تون نہ مار) ← لَا تَضْرِبَنْ يا لَا تَضْرِبَنَّ (تون هرگز نہ مار) وغيره.

❖ **فعل كَتَبَ (ن) جي فعل نهي جي گردان لکو ۽ هر صيغي جي معنيٰ پڻ لکو:**

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:** لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا (التوبه: 40) وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ (الانعام: 151)

وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ (يونس: 65) وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ قُتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًا ؕ بَلْ اَحْيَآءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُوْنَ (آل عمرن 169)

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظّٰلِمُوْنَ (ابراهيم: 42) وَلَا تَأْكُلُوْا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ (الانعام: 121)

اِنَّمَا الْمُشْرِكُوْنَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا (التوبه: 28) لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ (بنی اسرائیل: 22)

يٰبَنِيَّ لَا تَدْخُلُوْا مِنْ بَابٍ وَّاحِدٍ وَّادْخُلُوْا مِنْ اَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ (يوسف: 67) وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ (البقرة : 42)

فَلَا تَجْعَلُوْا لِلّٰهِ اَنْدَادًا وَّاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ (البقرة : 22) لَا تُسْئَلُ عَنْ اَصْحٰبِ الْجَحِيْمِ (البقرة : 119)

وَاشْكُرُوْا لِيْ وَلَا تَكْفُرُوْنِ (البقرة : 152) تِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ فَلَا تَقْرَبُوْهَا (البقرة :187) وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُوْنَ (البقرة :243)

وَلَا تَنْكِحُوْا مَا نَكَحَ اٰبَآؤُكُمْ مِّنَ النِّسَآءِ (النساء : 22) وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوْا بِهٖ شَيْئًا (النساء : 36)

وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ (الأنعام : 14) وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ قَالُوْا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُوْنَ (الأنفال : 21)

قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُوْا يُوْسُفَ (يوسف : 10) قَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ (حٰم السجدة: 26)

ابواب ثلاثي مجرد جا قرآن مجيد ۾ استعمال ٿيندڙ ڪجهه افعال هيٺ ڏجن ٿا:

فِعل ثلاثي مُجَرَّد **فَتَحَ يَفْتَحُ**

	فَعَلَ	يَفْعَلُ	اِفْعَلْ	فَاعِل	فِعْل	كرنا
105	فَعَلَ	يَفْعَلُ	اِفْعَلْ	فَاعِل	فِعْل	كرنا
29	فَتَحَ *	يَفْتَحُ	اِفْتَحْ	فَاتِح	فَتْح	کھولنا ، فتح کرنا
65	بَعَثَ	يَبْعَثُ	اِبْعَثْ	بَاعِث	بَعْث	بھیجنا، اٹھا کھڑا کرنا
346	جَعَلَ *	يَجْعَلُ	اِجْعَلْ	جَاعِل	جَعْل	بنانا
40	جَمَعَ	يَجْمَعُ	اِجْمَعْ	جَامِع	جَمْع	جمع کرنا
35	ذَهَبَ	يَذْهَبُ	اِذْهَبْ	ذَاهِب	ذَهَاب	جانا
28	رَفَعَ	يَرْفَعُ	اِرْفَعْ	رَافِع	رَفْع	بلند کرنا، اٹھانا
49	سَحَرَ	يَسْحَرُ	اِسْحَرْ	سَاحِر	سِحْر	جادو کرنا
131	صَلَحَ	يَصْلَحُ	اِصْلَحْ	صَالِح	مَصْلَحَة	نیک ہونا
27	لَعَنَ	يَلْعَنُ	اِلْعَنْ	لَاعِن	لَعْن	لعنت کرنا
42	نَفَعَ	يَنْفَعُ	اِنْفَعْ	نَافِع	نَفْع	فائدہ دینا
	فُعِلَ	يُفْعَلُ		مَفْعُول	→	مجهول

فِعْل ثُلاثِي مُجَرَّد **نَصَرَ يَنْصُرُ**

	فَعَلَ	يَفْعُلُ	اُفْعُلْ	فَاعِل	فِعْل	كرنا
92	نَصَرَ *	يَنْصُرُ	اُنْصُرْ	نَاصِر	نَصْر	مدد کرنا
49	بَلَغَ	يَبْلُغُ	اُبْلُغْ	بَالِغ	بُلُوغ	پہنچنا
43	تَرَكَ	يَتْرُكُ	اُتْرُكْ	تَارِك	تَرْك	چھوڑنا
43	حَشَرَ	يَحْشُرُ	اُحْشُرْ	حَاشِر	حَشْر	اکٹھا کرنا، گھیرنا
80	حَكَمَ	يَحْكُمُ	اُحْكُمْ	حَاكِم	حُكْم	فیصلہ کرنا
61	خَرَجَ	يَخْرُجُ	اُخْرُجْ	خَارِج	خُرُوج	نکلنا
83	خَلَدَ	يَخْلُدُ	اُخْلُدْ	خَالِد	خُلُود	ہمیشہ رہنا
248	خَلَقَ	يَخْلُقُ	اُخْلُقْ	خَالِق	خَلْق	پیدا کرنا
78	دَخَلَ	يَدْخُلُ	اُدْخُلْ	دَاخِل	دُخُول	داخل ہونا
163	ذَكَرَ *	يَذْكُرُ	اُذْكُرْ	ذَاكِر	ذِكْر	یاد کرنا
122	رَزَقَ	يَرْزُقُ	اُرْزُقْ	رَازِق	رِزْق	رزق دینا

فِعل ثلاثي مُجَرَّد **نَصَرَ يَنْصُرُ**

	فَعَلَ	يَفْعُلُ	اُفْعُلْ	فَاعِل	فِعْل	معنی
49	سَجَدَ	يَسْجُدُ	اُسْجُدْ	سَاجِد	سُجُود	سجدہ کرنا
29	شَعَرَ	يَشْعُرُ	اُشْعُرْ	شَاعِر	شُعُور	سمجھنا
63	شَكَرَ	يَشْكُرُ	اُشْكُرْ	شَاكِر	شُكْر	شکر کرنا
89	صَدَقَ	يَصْدُقُ	اُصْدُقْ	صَادِق	صِدْق	سچ کہنا
143	عَبَدَ *	يَعْبُدُ	اُعْبُدْ	عَابِد	عِبَادَة	عبادت کرنا
54	فَسَقَ	يَفْسُقُ	اُفْسُقْ	فَاسِق	فِسْق، فُسُوق	نافرمانی کرنا
93	قَتَلَ	يَقْتُلُ	اُقْتُلْ	قَاتِل	قَتْل	قتل کرنا
23	قَعَدَ	يَقْعُدُ	اُقْعُدْ	قَاعِد	قُعُود	بیٹھنا
56	كَتَبَ	يَكْتُبُ	اُكْتُبْ	كَاتِب	كِتَابَة	لکھنا
461	كَفَرَ *	يَكْفُرُ	اُكْفُرْ	كَافِر	كُفْر	انکار کرنا، ناشکری کرنا
43	مَكَرَ	يَمْكُرُ	اُمْكُرْ	مَاكِر	مَكْر	چال چلنا
95	نَظَرَ	يَنْظُرُ	اُنْظُرْ	نَاظِر	نَظَر	دیکھنا

﴿اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنَا بِالْقُرْاٰنِ الْعَظِيْمِ وَاجْعَلْهُ لَنَا اِمَامًا وَّنُوْرًا وَهُدًى وَّرَحْمَةً، اَللّٰهُمَّ ذَكِّرْنَا مِنْهُ مَا نَسِيْنَا وَعَلِّمْنَا مِنْهُ مَا جَهِلْنَا وَارْزُقْنَا تِلَاوَتَهٗ اٰنَاءَ اللَّيْلِ وَاَطْرَافَ النَّهَارِ وَاجْعَلْهُ لَنَا حُجَّةً يَّا رَبَّ الْعَالَمِيْنَ﴾ (آمين)

” اي الله! اسان تي قرآن جي بدولت رحم فرما ۽ ان کي اسان جي لاءِ رهنما، نور ۽ هدايت ۽ رحمت جو ذريعو بڻاءِ. پالڻهار! ان منجهان جيڪي اسان کان وسري ويو آهي، سو اسان کي ياد ڪراءِ ۽ جيڪي نتا ڄاڻون سو سيکار ۽ اسان کي توفيق عطا ڪر ته اسان ان جي تلاوت ڪريون رات ۽ ڏينهن جي وقتن ۾، ۽ بڻاءِ ان کي رهبر اسان لاءِ اي سيني جهانن جا پالڻهار! “ (آمين)

فِعل ثلاثی مُجَرَّد **ضَرَبَ يَضْرِبُ**

	فَعَلَ	يَفْعِلُ	اِفْعِلْ	فَاعِل	فِعْل	كرنا
58	ضَرَبَ*	يَضْرِبُ	اِضْرِبْ	ضَارِب	ضَرْب	مارنا، مثال دینا
50	حَمَلَ	يَحْمِلُ	اِحْمِلْ	حَامِل	حَمْل	اُٹھانا
94	صَبَرَ	يَصْبِرُ	اِصْبِرْ	صَابِر	صَبْر	صبر کرنا
266	ظَلَمَ*	يَظْلِمُ	اِظْلِمْ	ظَالِم	ظُلْم	ظلم کرنا
59	عَرَفَ	يَعْرِفُ	اِعْرِفْ	عَارِف	مَعْرِفَة	پہچاننا
49	عَقَلَ	يَعْقِلُ	اِعْقِلْ	عَاقِل	عَقْل	سمجھنا
95	غَفَرَ	يَغْفِرُ	اِغْفِرْ	غَافِر	مَغْفِرَة	بخشش کرنا
47	قَدَرَ	يَقْدِرُ	اِقْدِرْ	قَادِر	قَدْر	قادر ہونا، کرسکنا
76	كَذَبَ	يَكْذِبُ	اِكْذِبْ	كَاذِب	كَذِب	جھوٹ بولنا
62	كَسَبَ	يَكْسِبُ	اِكْسِبْ	كَاسِب	كَسْب	کمانا
49	مَلَكَ	يَمْلِكُ	اِمْلِكْ	مَالِك	مِلْك	مالک ہونا

فِعل ثلاثي مُجَرَّد **سَمِعَ يَسْمَعُ**

	فَعِلَ	يَفْعَلُ	اِفْعَلْ	فَاعِل	فِعْل (فُعِلَ، يُفْعَلُ)	
100	سَمِعَ*	يَسْمَعُ	اِسْمَعْ	سَامِع	سَمَاعَة	سننا
30	حَزِنَ	يَحْزَنُ	اِحْزَنْ	حَازِن	حُزْن	غمگین ہونا
46	حَسِبَ	يَحْسَبُ	اِحْسَبْ	حَاسِب	حَسْب	گمان کرنا
27	حَفِظَ	يَحْفَظُ	اِحْفَظْ	حَافِظ	حِفْظ	حفاظت کرنا، نگرانی کرنا
51	خَسِرَ	يَخْسَرُ	اِخْسَرْ	خَاسِر	خُسْر	نقصان اٹھانا
148	رَحِمَ	يَرْحَمُ	اِرْحَمْ	رَاحِم	رَحْمَة	رحم کرنا
66	شَهِدَ	يَشْهَدُ	اِشْهَدْ	شَاهِد	شُهُود	گواہی دینا
518	عَلِمَ*	يَعْلَمُ	اِعْلَمْ	عَالِم	عِلْم	جاننا
318	عَمِلَ*	يَعْمَلُ	اِعْمَلْ	عَامِل	عَمَل	عمل کرنا
25	كَرِهَ	يَكْرَهُ	اِكْرَهْ	كَارِه	كُرْه	کراہت کرنا
13	بَصُرَ	يَبْصُرُ	اُبْصُرْ	بَاصِر	بَصَر	دیکھنا

سبق نمبر 28 : ابواب ثلاثي مزيد فيه (تعارف، خصوصيات ۽ گردانون)

فعل ثلاثي مزيد فيہ مان مراد ٽي حرفي مادي وارا اهڙا فعل آهن جن جي ٽن اصلي حرفن سان گڏ ڪنهن حرف يا ڪجهہ حرفن جو اضافو ڪيو ويندو آهي. هي اضافو فعل ماضي جي پهرين صيغي مان معلوم ٿيندو آهي. فعل ثلاثي مزيد فيہ جي ماضي جي پهرين صيغي ۾ حرفن جو اضافو يا تہ ”ف“ ڪلمي ڪان پهرين ٿيندو آهي يا وري ”ف“ ۽ ”ع“ ڪلمي جي وچ ۾ ٿيندو آهي. ۽ هي اضافو ڪڏهن هڪ حرف جو ٿيندو آهي، ڪڏهن ٻن حرفن جو تہ ڪڏهن وري ٽن حرفن جو بہ ٿيندو آهي. انهن تبديلين سان ثلاثي مزيد فيہ جا ڪيترائي نوان باب ٺهندا آهن پر اٺ (8) باب گهڻا استعمال ٿيندا آهن جيڪي هيٺ ڏجن ٿا:

نمبر	ماضي	مضارع	مصدر (باب جو نالو)
1	اَفْعَلَ	يُفْعِلُ	اِفْعَالًا
2	فَعَّلَ	يُفَعِّلُ	تَفْعِيْلًا / تَفْعِلَةً
3	فَاعَلَ	يُفَاعِلُ	مُفَاعَلَةً / فِعَالًا
4	تَفَعَّلَ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعُّلًا
5	تَفَاعَلَ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعُلًا
6	اِفْتَعَلَ	يَفْتَعِلُ	اِفْتِعَالًا
7	اِنْفَعَلَ	يَنْفَعِلُ	اِنْفِعَالًا
8	اِسْتَفْعَلَ	يَسْتَفْعِلُ	اِسْتِفْعَالًا

ثلاثي مجرد ۾ ڪو فعل پلي کهڙي بہ باب مان اچي، ان جي عين ڪلمي تي پلي کهڙي بہ حرڪت هجي اُهو جڏهن ثلاثي مزيد فيہ ۾ ايندو تہ اهو متعلق باب جي صيغي جي مطابق ٿي ايندو. جڏهن ڪو مادو ثلاثي مجرد مان

ثلاثي مزيد فيہ ۾ ايندو آهي تہ ان ۾ صيغي سان گڏ معنوي تبديلي بہ ايندي آهي. هنن تبديلين کي "**خصوصيات ابواب**" چيو ويندو آهي جن جو بيان هيٺ ڏجي ٿو:

باب جو نالو	خصوصيت	مثال
اِفْعَالًا	لازم مان متعدي کندو آهي، کنهن کم جو هک پيري ۾ ٿي وڃڻ جو مفهوم. ڪجهه افعال لازم بہ آهن مثلاً: (اَفْلَحَ)	دَخَلَ (ن): داخل ٿيڻ اَدْخَلَ يُدْخِلُ: داخل ڪرڻ، نَزَلَ (ض)—اَنْزَلَ
تَفْعِيْلًا / تَفْعِلَةً	لازم مان متعدي کندو آهي، کنهن کم جو تدريجًا ٿيڻ جو مفهوم	عَلِمَ (س) : ڄاڻڻ ، اَعْلَمَ يُعْلِمُ: ٻڌائڻ/ خبر ڏيڻ عَلَّمَ يُعَلِّمُ : سلسليوار تعليم ڏيڻ
مُفَاعَلَةً / فِعَالًا	هک کان وڌيک کم کرڻ وارن ۾ مقابلي جو مفهوم	جَاهَدَ يُجَاهِدُ: ڪجهہ ماڻهن جو هک ٻئي جي خلاف کوشش کرڻ
تَفَعُّلًا	لازم، تکلف سان (يعني تکليف کٽي) کنهن کم کي پاڻ کرڻ جي کوشش کرڻ جو مفهوم	تَعَلَّمَ يَتَعَلَّمُ : تکليف کٽي کوشش کري علم حاصل کرڻ يا سکڻ.
تَفَاعُلًا	باب مفاعله وانگر هن ۾ بہ هک کان وڌيک کم کرڻ وارن جو مفهوم هوندو آهي پر هتي پاڻ ۾ تعاون جو مفهوم هوندو آهي. هي زياده تر لازم هوندا آهن.	تَعَاوَنَ يَتَعَاوَنُ : هک ٻئي جي مدد کرڻ، تَکَاثُرًا، تَفَاخُرًا
اِفْتِعَالًا	کنهن کم کي اهتمام سان کرڻ جو مفهوم	اِسْتَمَعَ يَسْتَمِعُ : غور سان کن لڳائي ٻڌڻ. اِکْتِسَابًا
اِنْفِعَالًا	متعدي کي لازم کندو آهي	اِنْهَدَمَ يَنْهَدِمُ : خود ڪِري پوڻ
اِسْتِفْعَالًا	طلب کرڻ جو مفهوم يا سمجهڻ جو مفهوم	اِسْتَغْفَرَ يَسْتَغْفِرُ : بخشش طلب کرڻ اِسْتَحْسَنَ يَسْتَحْسِنُ : سٺو سمجهڻ

ثلاثي مجرد ۽ ثلاثي مزيد فيه جو فرق

ثلاثي مجرد		ثلاثي مزيد فيہ	
رَشَدَ	هدايت حاصل کرڻ	اَرْشَدَ	هدايت ڏيڻ
		اِسْتَرْشَدَ	هدايت طلب کرڻ
قَرُبَ	ويجهو ٿيڻ	قَرَّبَ	ويجهو کرڻ
		قَارَبَ	هک ٻئي کي ويجهو کرڻ
		تَقَرَّبَ	قرب ڳولهڻ
کَذَبَ	کوڙ ڳالهائڻ	کَذَّبَ	کوڙو کرڻ، انکار کرڻ
		تَکَاذَبَ	هک ٻئي کي کوڙو چوڻ

مادو	معنيٰ	باب	معنيٰ
عَلِمَ	ڄاڻڻ	عَلَّمَ	سيکارڻ
		تَعَلَّمَ	سِکڻ
		اِسْتَعْلَمَ	دريافت ڪرڻ
كَسَبَ	ڪمائڻ	اِكْتَسَبَ	اهتمام سان ڪمائڻ
		تَكَسَّبَ	ڪمائڻ جي ڪوشش ڪرڻ
نَصَرَ	مدد ڪرڻ	نَاصَرَ	هڪ ٻئي جي مدد ڪرڻ
		اِسْتَنْصَرَ	مدد طلب ڪرڻ
صَرَفَ	ڦيرڻ، واپس ڪرڻ	اِنْصَرَفَ	ڦِرڻ
غَسَلَ	ڌوئڻ، گندگي دور ڪرڻ	اِغْتَسَلَ	وهنجڻ
ضَرَبَ	مارڻ	ضَارَبَ	هڪ ٻئي کي مارڻ
خَبَرَ	حقيقت کان واقف ٿيڻ	اَخْبَرَ	حقيقت کان آگاهه ڪرڻ، خبر ڏيڻ
نَفَقَ	خرچ ٿيڻ	اَنْفَقَ	خرچ ڪرڻ
		نَافَقَ	منافقت
فَخَرَ	فخر ڪرڻ	تَفَاخَرَ	هڪ ٻئي تي فخر جتائڻ
جَهَدَ	ڪوشش ڪرڻ	جَاهَدَ	ڪنهن جي خلاف ڪوشش ڪرڻ
		اِجْتَهَدَ	اهتمام سان ڪوشش ڪرڻ
صَلَحَ	درست ٿيڻ	اَصْلَحَ	اصلاح ڪرڻ، درست ڪرڻ
		صَالَحَ	صلح ڪرائڻ
نَزَلَ	نازل ٿيڻ، لهڻ	اَنْزَلَ	نازل ڪرڻ، لاهڻ (هڪ ڀيري ۾)
		نَزَّلَ	نازل ڪرڻ (تدريجًا)
		تَنَزَّلَ	نازل ٿيڻ، لهڻ
بَلَغَ (ن)	پهچڻ	اَبْلَغَ، بَلَّغَ	پهچائڻ
بَلُغَ (ک)	فصيح ۽ بليغ هجڻ		
بَتَرَ (ن)	ڪٽڻ	❁❁❁	
بَتِرَ (س)	ڪٽجي وڃڻ		

❖ هيٺ ڏنل مادن جو ڏنل باب تحت ماضي ۽ مضارع جو پهريون صيغو لکو:

خ ر ج	ب ع د	ر ش د	(اِفْعَالٌ)
ق ر ب	ك ذ ب	ص د ق	(تَفْعِيلٌ)
ط ل ب	ق ت ل	خ ل ف	(مُفَاعَلَةٌ)
ق ر ب	ق د س	ك ل م	(تَفَعُّلٌ)

ف خ ر	ع ق ب	ك ث ر	(تَفَاعُلٌ)
ن ش ر	ع ر ف	م ح ن	(اِفْتِعَالٌ)
ش ر ح	ق ل ب	ك ش ف	(اِنْفِعَالٌ)
خ ر ج	ح ق ر	ب د ل	(اِسْتِفْعَالٌ)

❖ هيٺ ڏنل لفظن جو مادو ۽ وزن ٻڌايو ۽ اِهو بہ ٻڌايو تہ اهو ماضي آهي يا مضارع آهي يا مصدر آهي:

اَرْسَلَ　يُقَرِّبُ　اِرْسَالٌ　تَقْرِيْبٌ　اِرْتِكَابٌ　يَسْتَكْبِرُ　اِنْقِلَابٌ

تَبَارَکَ　تَبَسُّمٌ　اِسْتِصْوَابٌ　اِنْحِرَافٌ　اِسْتَقْبَلَ　يُخْبِلُ　يُخَرِّبُ

يُقَاتِلُ　تَغَيَّرَ　يَتَغَيَّرُ　عَجَّلَ　يَشْتَرِکُ　اِسْتَغْفَرَ

ابواب ثلاثي مزيد فيه جاگردان

باب افعال

ماضي		
اَفْعَلَ	اَفْعَلَا	اَفْعَلُوْا
اَفْعَلَتْ	اَفْعَلَتَا	اَفْعَلْنَ
اَفْعَلْتَ	اَفْعَلْتُمَا	اَفْعَلْتُمْ
اَفْعَلْتِ	اَفْعَلْتُمَا	اَفْعَلْتُنَّ
اَفْعَلْتُ	اَفْعَلْنَا	اَفْعَلْنَا

مضارع		
يُفْعِلُ	يُفْعِلَانِ	يُفْعِلُوْنَ
تُفْعِلُ	تُفْعِلَانِ	يُفْعِلْنَ
تُفْعِلُ	تُفْعِلَانِ	تُفْعِلُوْنَ
تُفْعِلِيْنَ	تُفْعِلَانِ	تُفْعِلْنَ
اُفْعِلُ	نُفْعِلُ	نُفْعِلُ

باب تفعيل

ماضي		
فَعَّلَ	فَعَّلَا	فَعَّلُوْا
فَعَّلَتْ	فَعَّلَتَا	فَعَّلْنَ
فَعَّلْتَ	فَعَّلْتُمَا	فَعَّلْتُمْ
فَعَّلْتِ	فَعَّلْتُمَا	فَعَّلْتُنَّ
فَعَّلْتُ	فَعَّلْنَا	فَعَّلْنَا

مضارع		
يُفَعِّلُ	يُفَعِّلَانِ	يُفَعِّلُوْنَ
تُفَعِّلُ	تُفَعِّلَانِ	يُفَعِّلْنَ
تُفَعِّلُ	تُفَعِّلَانِ	تُفَعِّلُوْنَ
تُفَعِّلِيْنَ	تُفَعِّلَانِ	تُفَعِّلْنَ
اُفَعِّلُ	نُفَعِّلُ	نُفَعِّلُ

باب مفاعله

ماضي		
فَاعَلَ	فَاعَلَا	فَاعَلُوْا
فَاعَلَتْ	فَاعَلَتَا	فَاعَلْنَ
فَاعَلْتَ	فَاعَلْتُمَا	فَاعَلْتُمْ
فَاعَلْتِ	فَاعَلْتُمَا	فَاعَلْتُنَّ
فَاعَلْتُ	فَاعَلْنَا	فَاعَلْنَا

مضارع		
يُفَاعِلُ	يُفَاعِلَانِ	يُفَاعِلُوْنَ
تُفَاعِلُ	تُفَاعِلَانِ	يُفَاعِلْنَ
تُفَاعِلُ	تُفَاعِلَانِ	تُفَاعِلُوْنَ
تُفَاعِلِيْنَ	تُفَاعِلَانِ	تُفَاعِلْنَ
اُفَاعِلُ	نُفَاعِلُ	نُفَاعِلُ

باب تفعّل

ماضي		
تَفَعَّلَ	تَفَعَّلَا	تَفَعَّلُوْا
تَفَعَّلَتْ	تَفَعَّلَتَا	تَفَعَّلْنَ
تَفَعَّلْتَ	تَفَعَّلْتُمَا	تَفَعَّلْتُمْ
تَفَعَّلْتِ	تَفَعَّلْتُمَا	تَفَعَّلْتُنَّ
تَفَعَّلْتُ	تَفَعَّلْنَا	تَفَعَّلْنَا

مضارع		
يَتَفَعَّلُ	يَتَفَعَّلَانِ	يَتَفَعَّلُوْنَ
تَتَفَعَّلُ	تَتَفَعَّلَانِ	يَتَفَعَّلْنَ
تَتَفَعَّلُ	تَتَفَعَّلَانِ	تَتَفَعَّلُوْنَ
تَتَفَعَّلِيْنَ	تَتَفَعَّلَانِ	تَتَفَعَّلْنَ
اَتَفَعَّلُ	نَتَفَعَّلُ	نَتَفَعَّلُ

باب تفاعل

ماضي		
تَفَاعَلَ	تَفَاعَلَا	تَفَاعَلُوْا
تَفَاعَلَتْ	تَفَاعَلَتَا	تَفَاعَلْنَ
تَفَاعَلْتَ	تَفَاعَلْتُمَا	تَفَاعَلْتُمْ
تَفَاعَلْتِ	تَفَاعَلْتُمَا	تَفَاعَلْتُنَّ
تَفَاعَلْتُ	تَفَاعَلْنَا	تَفَاعَلْنَا

مضارع		
يَتَفَاعَلُ	يَتَفَاعَلَانِ	يَتَفَاعَلُوْنَ
تَتَفَاعَلُ	تَتَفَاعَلَانِ	يَتَفَاعَلْنَ
تَتَفَاعَلُ	تَتَفَاعَلَانِ	تَتَفَاعَلُوْنَ
تَتَفَاعَلِيْنَ	تَتَفَاعَلَانِ	تَتَفَاعَلْنَ
اَتَفَاعَلُ	نَتَفَاعَلُ	نَتَفَاعَلُ

باب افتعال

ماضي		
اِفْتَعَلَ	اِفْتَعَلَا	اِفْتَعَلُوْا
اِفْتَعَلَتْ	اِفْتَعَلَتَا	اِفْتَعَلْنَ
اِفْتَعَلْتَ	اِفْتَعَلْتُمَا	اِفْتَعَلْتُمْ
اِفْتَعَلْتِ	اِفْتَعَلْتُمَا	اِفْتَعَلْتُنَّ
اِفْتَعَلْتُ	اِفْتَعَلْنَا	اِفْتَعَلْنَا

مضارع		
يَفْتَعِلُ	يَفْتَعِلَانِ	يَفْتَعِلُوْنَ
تَفْتَعِلُ	تَفْتَعِلَانِ	يَفْتَعِلْنَ
تَفْتَعِلُ	تَفْتَعِلَانِ	تَفْتَعِلُوْنَ
تَفْتَعِلِيْنَ	تَفْتَعِلَانِ	تَفْتَعِلْنَ
اَفْتَعِلُ	نَفْتَعِلُ	نَفْتَعِلُ

باب انفعال

ماضي		
اِنْفَعَلَ	اِنْفَعَلَا	اِنْفَعَلُوْا
اِنْفَعَلَتْ	اِنْفَعَلَتَا	اِنْفَعَلْنَ
اِنْفَعَلْتَ	اِنْفَعَلْتُمَا	اِنْفَعَلْتُمْ
اِنْفَعَلْتِ	اِنْفَعَلْتُمَا	اِنْفَعَلْتُنَّ
اِنْفَعَلْتُ	اِنْفَعَلْنَا	اِنْفَعَلْنَا

مضارع		
يَنْفَعِلُ	يَنْفَعِلَانِ	يَنْفَعِلُوْنَ
تَنْفَعِلُ	تَنْفَعِلَانِ	يَنْفَعِلْنَ
تَنْفَعِلُ	تَنْفَعِلَانِ	تَنْفَعِلُوْنَ
تَنْفَعِلِيْنَ	تَنْفَعِلَانِ	تَنْفَعِلْنَ
اَنْفَعِلُ	نَنْفَعِلُ	نَنْفَعِلُ

باب استفعال

ماضي		
اِسْتَفْعَلَ	اِسْتَفْعَلَا	اِسْتَفْعَلُوْا
اِسْتَفْعَلَتْ	اِسْتَفْعَلَتَا	اِسْتَفْعَلْنَ
اِسْتَفْعَلْتَ	اِسْتَفْعَلْتُمَا	اِسْتَفْعَلْتُمْ
اِسْتَفْعَلْتِ	اِسْتَفْعَلْتُمَا	اِسْتَفْعَلْتُنَّ
اِسْتَفْعَلْتُ	اِسْتَفْعَلْنَا	اِسْتَفْعَلْنَا

مضارع		
يَسْتَفْعِلُ	يَسْتَفْعِلَانِ	يَسْتَفْعِلُوْنَ
تَسْتَفْعِلُ	تَسْتَفْعِلَانِ	يَسْتَفْعِلْنَ
تَسْتَفْعِلُ	تَسْتَفْعِلَانِ	تَسْتَفْعِلُوْنَ
تَسْتَفْعِلِيْنَ	تَسْتَفْعِلَانِ	تَسْتَفْعِلْنَ
اَسْتَفْعِلُ	نَسْتَفْعِلُ	نَسْتَفْعِلُ

❖ **(ع ل م) مادي مان باب تفعيل ۽ باب تفعّل ۽** (ن ص ر) **مان باب استفعال جون ماضي ۽ مضارع جون گردانون لکو ۽ هر صيغي جي معنيٰ پڻ لکو**

❖ **حديث جو ترجمو ڪريو:** خَيْرُكُمْ مَّنْ تَعَلَّمَ الْقُرْاٰنَ وَعَلَّمَهٗ (بخاری)

سبق نمبر 29 : ثلاثي مزيد فيه ۾ امر ، نهي ۽ مجهول

فعل امر حاضر: ثلاثي مزيد فيہ ۾ **فعل امر حاضر** ٺاهڻ جو طريقو هيٺ ڏجي ٿو:

1) ثلاثي مجرّد وانگر مزيد فيہ جي **فعل مضارع** جي علامت مضارع (ت) هٽايو.

2) ثلاثي مجرّد ۾ علامتِ مضارع هٽائڻ کان پوءِ مضارع جو پهريون حرف ساڪن ايندو هو پر مزيد فيہ ۾ توهان کي ڏسڻو پوندو تہ علامتِ مضارع کي هٽائڻ کان پوءِ پهريون حرف ساڪن آهي يا متحرڪ.

3) جيڪڏهن پهريون حرف متحرڪ هوندو تہ همزة الوصل لڳائڻ جي ضرورت ڪونهي. اها صورت حال چئن بابن ۾ ملي ٿي يعني باب تفعيل، باب مفاعله، باب تفعّل ۽ باب تفاعل ۾.

4) جيڪڏهن پهريون حرف ساڪن هوندو تہ اُن کي همزة الوصل لڳايو ۽ اُن کي زير (ـِــ) ڏيو.

5) باب افعال ۾ همزة القطع لڳايو ويندو آهي ۽ اُن کي زبر(ـَ) ڏني ويندي آهي تہ جيئن باب ضرب (ض) جي فعل امر سان مشابهت نہ ٿئي.

6) ثلاثي مجرد وانگر ثلاثي مزيد فيہ جي مضارع جي ”ل“ لام ڪلمي کي مجزوم ڪيو ويندو آهي.

باب	فعل مضارع	فعل امر
افعال	تُفْعِلُ	اَفْعِلْ
تفعيل	تُفَعِّلُ	فَعِّلْ
مفاعله	تُفَاعِلُ	فَاعِلْ
تفعّل	تَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلْ
تفاعل	تَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلْ
افتعال	تَفْتَعِلُ	اِفْتَعِلْ
انفعال	تَنْفَعِلُ	اِنْفَعِلْ
استفعال	تَسْتَفْعِلُ	اِسْتَفْعِلْ

فعل امر غائب ۽ متڪلم: ثلاثي مجرد وانگر ثلاثي مزيد ۾ بہ غائب ۽ متڪلم جي صيغن کي امر ٺاهڻ لاءِ صيغي جي شروع ۾ لامِ امر (لِ) لڳائي مضارع کي مجزوم ڪيو ويندو آهي. مثلاً: باب افعال جي فعل يُكْرِمُ جو

امر ٽيندو: لِيُكْرِمْ

فعل نهي: ثلاثي مزيد فيه ۾ بہ ثلاثي مجرّد وانگر فعل نهي ناهڻ لاءِ مضارع جي شروع ۾ لامِ نهي (لَا) لڳائي مضارع کي مجزوم ڪيو ويندو آهي. مثلاً: باب مفاعله جي فعل يُجَاهِدُ جو فعل نهي ٿيندو: لَايُجَاهِدْ

ثلاثي مزيد فيه جو مجهول

ثلاثي مزيد فيه ماضي مجهول:

ماضي معروف	ماضي مجهول	مثال
اَفْعَلَ	اُفْعِلَ	اَكْرَمَ ← اُكْرِمَ
فَعَّلَ	فُعِّلَ	عَلَّمَ ← عُلِّمَ
فَاعَلَ	فُوْعِلَ	قَاتَلَ ← قُوْتِلَ
تَفَعَّلَ	تُفُعِّلَ	تَقَبَّلَ ← تُقُبِّلَ
تَفَاعَلَ	تُفُوْعِلَ	تَعَاقَبَ ← تُعُوْقِبَ
اِفْتَعَلَ	اُفْتُعِلَ	اِمتَحَنَ ← اُمْتُحِنَ
اِنْفَعَلَ	هي استعمال ڪونہ ٿيندو آهي	
اِسْتَفْعَلَ	اُسْتُفْعِلَ	اِسْتَحْكَمَ ← اُسْتُحْكِمَ

ثلاثي مزيد فيه مضارع مجهول:

مضارع معروف	مضارع مجهول	مثال
يُفْعِلُ	يُفْعَلُ	يُكْرِمُ ← يُكْرَمُ
يُفَعِّلُ	يُفَعَّلُ	يُعَلِّمُ ← يُعَلَّمُ
يُفَاعِلُ	يُفَاعَلُ	يُقَاتِلُ ← يُقَاتَلُ
يَتَفَعَّلُ	يُتَفَعَّلُ	يَتَقَبَّلُ ← يُتَقَبَّلُ
يَتَفَاعَلُ	يُتَفَاعَلُ	يَتَفَاخَرُ ← يُتَفَاخَرُ
يَفْتَعِلُ	يُفْتَعَلُ	يَمْتَحِنُ ← يُمْتَحَنُ
يَنْفَعِلُ	هي استعمال ڪونہ ٿيندو آهي	
يَسْتَفْعِلُ	يُسْتَفْعَلُ	يَسْتَهْزِءُ ← يُسْتَهْزَءُ

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:** وَاجْتَنِبُوْا قَوْلَ الزُّوْرِ (الحج: 30) يٰاَيُّهَا النَّبِيُّ جٰهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ (التحريم: 9) وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَاءً مُّبٰرَكًا فَاَنْبَتْنَا بِهٖ جَنّٰتٍ (ق:9) وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ الثَّمَرٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ (البقرة: 22)

اَلَّذِيۡنَ يُنۡفِقُوۡنَ اَمۡوَالَهُمۡ بِالَّيۡلِ وَ النَّهَارِ سِرًّا وَّ عَلَانِيَةً فَلَهُمۡ اَجۡرُهُمۡ عِنۡدَ رَبِّهِمۡ (البقرة: 274)

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفۡسًا اِلَّا وُسۡعَهَا (البقرة: 286) لِلرِّجَالِ نَصِيۡبٌ مِّمَّا اكۡتَسَبُوۡا ؕ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيۡبٌ مِّمَّا اكۡتَسَبۡنَ (النساء: 32)

اَلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا يُقَاتِلُوۡنَ فِىۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ ۚ وَالَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا يُقَاتِلُوۡنَ فِىۡ سَبِيۡلِ الطَّاغُوۡتِ (النساء:76)

وَالَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا وَكَذَّبُوۡا بِاٰيٰتِنَاۤ اُولٰۤـئِكَ اَصۡحٰبُ الۡجَحِيۡمِ (المائدة: 10) يٰۤاَيُّهَا الرَّسُوۡلُ بَلِّغۡ مَاۤ اُنۡزِلَ اِلَيۡكَ مِنۡ رَّبِّكَ (المائدة: 67)

وَاِذَا قُرِئَ الۡقُرۡاٰنُ فَاسۡتَمِعُوۡا لَهٗ وَاَنۡصِتُوۡا لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُوۡنَ (الأعراف: 204) يُقَاتِلُوۡنَ فِىۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ فَيَقۡتُلُوۡنَ وَيُقۡتَلُوۡنَ (التوبة : 111)

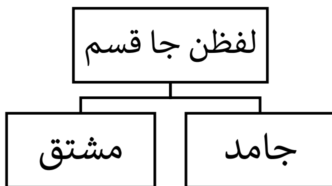
ثُمَّ انۡصَرَفُوۡا ؕ صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوۡبَهُمۡ (التوبة: 127) وَاَنۡزَلۡنَاۤ اِلَيۡكَ الذِّكۡرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيۡهِمۡ وَلَعَلَّهُمۡ يَتَفَكَّرُوۡنَ (النحل: 44)

وَلَقَدۡ كَرَّمۡنَا بَنِىۡۤ اٰدَمَ (بنى اسرائيل: 70) يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيۡلَ وَالنَّهَارَ (النور: 44) كَذَّبَتۡ قَوۡمُ نُوۡحِ اۨلۡمُرۡسَلِيۡنَ (الشعراء: 105)

تَبٰرَكَ الَّذِىۡ نَزَّلَ الۡفُرۡقَانَ عَلٰى عَبۡدِهٖ لِيَكُوۡنَ لِلۡعٰلَمِيۡنَ نَذِيۡرَا (الفرقان: 1) فَاسۡتَغۡفَرَ رَبَّهٗ (صٓ : 24)

وَمَنۡ جَاهَدَ فَاِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفۡسِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَغَنِىٌّ عَنِ الۡعٰلَمِيۡنَ (العنكبوت: 6) عَلَّمَ الۡاِنۡسَانَ مَا لَمۡ يَعۡلَمۡ (العلق: 5)

سبق نمبر 30 : اسم مشتق

أهي لفظ جيڪي ڪنهن قاعدي يا اصول تحت ٺهيا هجن يعني أهي سيني مادن مان هڪ ئي طريقي تي يا هڪ مقرر وزن تي ٺاهي سگهجن ته اهڙن لفظن کي "مُشْتَقَّات" چيو ويندو آهي. سيئي فعل مشتق هوندا آهن جو ته أهي خاص مقرر وزن مطابق ٺهيل هوندا آهن. اهڙي طرح أهي اسم جيڪي سيني مادن مان هڪ ئي طريقي يا وزن تي ٺاهيا ويندا آهن يعني جيئن ڪنهن فعل مان ڪو خاص مفهوم ڏيڻ وارو اسم جنهن طريقي يا وزن تي ٺهندو آهي، ائين ئي سيني مادن مان أهو خاص مفهوم ڏيڻ وارو اسم انهيءَ طريقي تي ٺاهي سگهجي ته اهڙن اسمن کي "اسماءِ مشتقات" چيو ويندو آهي.— ۽ أهي لفظ جيڪي ڪنهن قاعدي يا اصول تحت نه ٺهندا هجن بلڪ جهڙيءَ طرح اهلِ زبان انهن کي استعمال ڪندا هجن، اهڙيءَ طرح ئي أهي مستعمل هجن ته اهڙن لفظن کي "جامد" چيو ويندو آهي.

اسماءِ مشتقه جون بنيادي صورتون

اسم الفاعل	أهي اسم جيڪي ڪنهن ڪم ڪرڻ واري جو مفهوم ڏين
اسم المفعول	أهي اسم جن ۾ ڪنهن تي ڪم جي ٿيڻ جو مفهوم هجي
اسم الظرف	أهي اسم مشتق جيڪي ڪنهن ڪم جي ٿيڻ يا ڪرڻ جو وقت يا ان جي جڳهه جو مفهوم رکندا هجن. (زمان ۽ مڪان)
اسم الصفه	أهي اسم جيڪي بطورِ صفت استعمال ٿيندا هجن. (اسم المبالغه أن ۾ ئي شامل آهن)
اسم التفضيل	ڪنهن موصوف جي صفت کي ٻين جي مقابلي ۾ وڌيڪ ظاهر ڪرڻ جي لاءِ جيڪو اسم استعمال ٿيندو آهي ان کي "اسم التفضيل" چيو ويندو آهي.
اسم الآله	أن شيءِ جو اسم جيڪو ڪنهن ڪم ڪرڻ جو ذريعو يا اوزار يا هٿيار هجي.

اسم الفاعل جو وزن: ثلاثي مجرد ۾ " فَاعِلٌ " جو وزن استعمال ٿيندو آهي. مثال: ضَارِبٌ ، قَاتِلٌ ، غَافِلٌ ، كَاذِبٌ وغيره. مزيد فيه ۾ اسم الفاعل ٺاهڻ جو طريقو هيءُ آهي ته: (1) علامت مضارع (ى) هٽائي پيش وارو ميم (مُ) لڳايو (2) عين ڪلمي تي جيڪڏهن زبر (ـَ) آهي ته ان کي زير (ـِ) ۾ بدلائي ڇڏيو. (3) لام ڪلمي تي رفع تنوين ـٌ لڳايو جيڪا مختلف اعرابي حالتن ۾ تبديل ٿيندي رهندي. مثال طور: مُسْلِمٌ ، مُعَلِّمٌ ، مُجَاهِدٌ ، مُمْتَحِنٌ ، مُسْتَعِيْنٌ، مُخْلِصٌ

اسم المفعول جو وزن: ثلاثي مجرد ۾ "مَفْعُوْلٌ" جو وزن استعمال ٿيندو آهي مثلاً: مَقْتُوْلٌ، مَجْبُوْرٌ، مَبْعُوْثٌ وغيره. مزيد فيہ ۾ اسم المفعول ناهڻ جو طريقو هي آهي تہ: (1) علامت مضارع (ی) هٽائي پيش وارو ميم (مُ) لڳايو (2) عين كلمي تي زبر (ـَ) لڳايو (3) لام كلمي تي رفع تنوين ـٌ لڳايو جيكا مختلف اعرابي حالتن ۾ تبديل ٿيندي رهندي. مثال طور: مُرْسَلٌ، مُنَزَّلٌ، مُبْعَثٌ، مُنْظَرٌ، مُخْلَصٌ وغيره.

❖ **قرآني آيتن ۾ اسم الفاعل ۽ اسم المفعول جي سڃاڻپ كريو ۽ پوري آيت جو ترجمو پڻ كريو:**

وَمَا اللهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ (البقرة: 74) رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَآ اُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ (البقرة: 128)

فَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوْبُهُمْ مُّنْكِرَةٌ وَّهُمْ مُّسْتَكْبِرُوْنَ (النحل: 22) اَلَآ اِنَّ حِزْبَ اللهِ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ (المجادلة: 22)

وَلَيَعْلَمَنَّ اللهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ (العنكبوت: 11) كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ (المؤمن: 35)

اَلَآ اِنَّ حِزْبَ اللهِ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ (المجادلة: 22) وَاللهُ يَشْهَدُ اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَكٰذِبُوْنَ (المنافقون: 1)

وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ (المنافقون: 9) اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ (البقرة: 252)

يَعْلَمُوْنَ اَنَّهٗ مُنَزَّلٌ مِّنْ رَّبِّكَ بِالْحَقِّ (الأنعام: 114) قَالَ اَنْظِرْنِيْٓ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ○قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِيْنَ (الأعراف: 14، 15)

وَمَا هُمْ مِّنْهَا بِمُخْرَجِيْنَ (الحجر: 48) وَالنُّجُوْمُ مُسَخَّرٰتٌ بِاَمْرِهٖ (النحل: 12) فَاُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُوْنَ (الروم: 16)

هٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُوْنَ (يٰسٓ: 52) اُولٰٓئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُوْمٌ ۝ فَوَاكِهُ ۚ وَهُمْ مُّكْرَمُوْنَ (الصافات: 42،41)

اسم الظرف جو وزن: ثلاثي مجرد ۾ اسم الظرف ناهڻ جا بہ وزن آهن. "مَفْعَلٌ" ۽ "مَفْعِلٌ". مثلاً: مَخْرَجٌ، مَطْبَخٌ، مَكْتَبٌ مَشْرِقٌ، مَسْجِدٌ ،وغيره. كنهن كثرت سان استعمال ٿيندڙ جڳهہ جي لاءِ "مَفْعَلَةٌ" جو وزن پڻ استعمال ٿيندو آهي. مثلاً: مَدْرَسَةٌ. ثلاثي مجرد جي اسم الظرف جو جمع "مَفَاعِلُ" جي وزن تي ايندو آهي. مثلاً: مَسَاجِدُ، مَدَارِسُ وغيره. — مزيد فيہ ۾ اسم المفعول كي ئي اسم الظرف طور استعمال كيو ويندو آهي. اسم المفعول ۽ اسم الظرف جو وزن مزيد فيہ ۾ ساڳيو آهي. مثلاً: مُمْتَحِنٌ جي معنىٰ آهي "جنهن جو امتحان ورتو ويو" ۽ ان جي هيءَ بہ معنىٰ آهي تہ "امتحان جي جڳهہ يا وقت".— كجهہ لفظ اهڙا هوندا آهن جن ۾ وقت يا جڳهہ جو تصور تہ هوندو آهي پر اُن وقت يا جڳهہ تي كنهن كم جي ٿيڻ يا كرڻ جو مفهوم كونہ هوندو آهن. اهڙن لفظن كي "ظرف" چيو ويندو آهي. مثلاً: عِنْدَ، لَيْلَةٌ، شَهْرٌ، خَلْفَ، اَمَامَ وغيره. هي عمومًا مضاف تي ايندا آهن.

❖ **قرآني آيتن ۾ اسم الظرف ۽ ظرف جي سڃاڻپ كريو ۽ پوري آيت جو ترجمو پڻ كريو:**

قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ (البقرة: 60) اِلَى اللهِ مَرْجِعُكُمْ (المائدة: 48) وَاقْعُدُوْا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ (التوبة: 5)

لَآ اَبْرَحُ حَتّٰٓى اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ (الكهف: 60) رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا (الشعراء: 28) هٰذَا مُغْتَسَلٌۢ بَارِدٌ (ص : 42)

قَالَتْ نَمْلَةٌ يّٰٓاَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوْا مَسٰكِنَكُمْ (النمل: 18) لَقَدْ كَانَ لِسَبَاٍ فِيْ مَسْكَنِهِمْ اٰيَةٌ (سبأ: 15) مَنْۢ بَعَثَنَا مِنْ مَّرْقَدِنَا (يٰسٓ: 52)

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ (الصافات: 5) اِذَا قِيْلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوْا فِي الْمَجٰلِسِ فَافْسَحُوْا (المجادلة: 11)

سَلٰمٌ ۛ هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ (القدر: 5) كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ (البقرة: 183)

وَلَا تُقٰتِلُوْهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتّٰى يُقٰتِلُوْكُمْ فِيْهِ (البقرة: 191) لَاَكَلُوْا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ (المائدة: 66)

تَحْبِسُوْنَهُمَا مِنْۢ بَعْدِ الصَّلٰوةِ (المائدة: 106) هُوَ عِنْدَ اللهِ عَظِيْمٌ (النور: 15) لَا تَرْفَعُوْٓا اَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ (الحجرات: 2)

يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْئًا (الانفطار: 19)

اسم التفضيل جو وزن: اسم التفضيل هميشہ ثلاثي مجرد مان ئي نهندو آهي. ان جي لاءِ واحد مذكر جو وزن "اَفْعَلُ" ۽ واحد مؤنث جو وزن "فُعْلٰى" آهي. بہ اسم التفضيل اهڙا آهن جيكي هن وزن كان علاوه ايندا آهن. أهي

آهن: خَيْرٌ (گهڻو سنو/ بهترين) ۽ شَرٌّ (گهڻو خراب).

اسم التفضيل ٻن مقصدن لاءِ استعمال ٿيندو آهي. هڪ هيءُ ته: ٻن ماڻهن يا شين جي وچ ۾ ڀيٽ ڪرڻ لاءِ يعني انهن مان ڪنهن هڪ جي صفت کي ٻئي جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ (سنو يا خراب) ٻڌائڻ لاءِ استعمال ٿيندو آهي. ان کي "تفضيل بعض" (Comparative Degree) چيو ويندو آهي. ٻيو هيءُ ته: ڪنهن ماڻهو يا شيءِ جي صفت کي باقي سڀني شين يا ماڻهن جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ ٻڌائڻ لاءِ استعمال ٿيندو آهي. ان کي "تفضيل ڪُل" (Superlative Degree) چيو ويندو آهي.

تفضيل بعض ۾ اسم التفضل کان پوءِ "مِنْ" لڳائي اُن ماڻهو يا شيءِ جو ذڪر ڪيو ويندو آهي جنهن جي ڀيٽ ۾ موصوف جي صفت کي زياده ٻڌائڻ مقصود هجي. مثلاً: زَيْدٌ اَجْمَلُ مِنْ عُمَرَ (زيد عمر کان وڌيڪ خوبصورت آهي). اسم التفضيل کي تفضيل ڪُل جي مفهوم ۾ استعمال ڪرڻ جا ٻه طريقا آهن. پهريون طريقو هي آهي ته اسم التفضيل کي معرف باللام ڪري مرڪب توصيفي ناهيو ويندو آهي. مثلاً: اَلرَّجُلُ الْاَفْضَلُ (سڀني کان وڌيڪ افضل ماڻهو). ٻيو طريقو هي آهي ته اسم التفضيل کي مضاف بنايو ويندو آهي ۽ مضاف اليه ۾ انهن جو ذڪر هوندو آهي جن تي موصوف جي برتري ظاهر ڪرڻي هوندي آهي. مثلاً: زَيْدٌ اَعْلَمُ النَّاسِ (زيد سڀني ماڻهن کان وڌيڪ علم وارو آهي)، اَلْاَنْبِيَاءُ اَفْضَلُ النَّاسِ.

خَيْرٌ ۽ شَرٌّ تفضيل بعض ۽ ڪُل ٻنهي صورتن ۾ استعمال ٿيندا آهن. تفضيل بعض ۾ مثلاً: اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ (آئون بهتر آهيان هُن کان) (الاعراف: 12) ۽ تفضيل ڪُل جي مفهوم ۾ مثلاً: بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰىكُمْ ۚ وَ هُوَ خَيْرُ النّٰصِرِيْنَ (بلڪ الله توهان جو ساٿي آهي ۽ هو بهترين مدد ڪرڻ وارو آهي) (آل عمران: 15). اُولٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ (اهي ئي ماڻهو بدترين مخلوق آهن) (البينة: 6).

❖ **قرآني آيتن جو ترجمو ڪريو:**

وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ (البقرة: 217) وَاِثْمُهُمَآ اَكْبَرُ مِنْ نَّفْعِهِمَا (البقرة: 219) اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا (النساء: 11)

وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيْلًا (النساء: 122) فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ (الأنعام: 157) اَنَا اَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا (الكهف: 34)

وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ (الأعراف: 151) اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَّ نِفَاقًا (التوبة: 97) وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ (العنكبوت: 45)

وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجٰتٍ وَّاَكْبَرُ تَفْضِيْلًا (بنی اسرائیل: 21) وَاَخِيْ هٰرُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّيْ لِسَانًا (القصص: 34)

لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ (المؤمن: 57) سَيَعْلَمُوْنَ مَنْ اَضْعَفُ نَاصِرًا وَّاَقَلُّ عَدَدًا (الجن: 24)

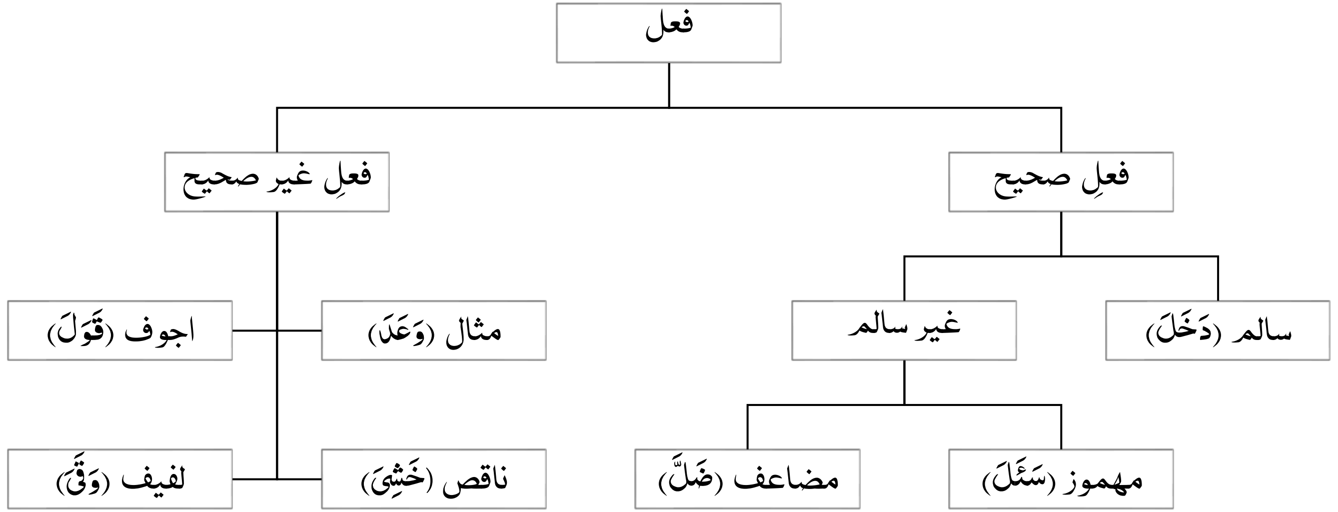
فَيُعَذِّبُهُ اللّٰهُ الْعَذَابَ الْاَكْبَرَ (الغاشية: 24)

﴿يَا اَهْلَ الْقُرْاٰنِ لَا تَتَوَسَّدُوا الْقُرْاٰنَ وَاتْلُوْهُ حَقَّ تِلَاوَتِهٖ مِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَافْشُوْهُ وَتَغَنَّوْهُ وَتَدَبَّرُوْا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ﴾

"اي قرآن وارو! قرآن کي بس (ٽيڪ لڳائڻ وارو) وهاڻو ئي نه بڻايو بلڪ ڏينهن رات جي وقتن ۾ اُن جي تلاوت ڪندا رهو جيئن ان جي تلاوت جو حق آهي ۽ ان کي (دنيا ۾) پکيڙيو ۽ ڪيس مٺي آواز ۾ پڙهندا رهو ۽ اُن تي غور و فڪر ڪندا رهو ته جيئن توهان ڪامياب ٿيو".

(شعب الا للبيهقي، بحواله معارف الحديث، جلد پنجم)

سبق نمبر 31 : غير صحيح افعال

1) **صحيح‌سالم**: أهو فعل جنهن جي مادي ۾ نہ همزه هجي، نہ هڪ حرف جي تڪرار هجي ۽ نہ ئي ان جي مادي ۾ ڪو حرفِ علت موجود هجي. حروف علت بہ آهن ”و“ ۽ ”ی“.

2) **مهموز**: أهو فعل جنهن جي مادي ۾ ”ف ع ل“مان ڪنهن بہ جڳهہ تي همزه اچي.

3) **مضاعف**: جنهن مادي ۾ ڪنهن حرف جي تڪرار ٿئي

4) **مثال**: جنهن مادي ۾ ”ف“ ڪلمي جي جڳهہ تي حرف علت اچي.

5) **اجوف**: جنهن مادي ۾”ع“ ڪلمي جي جڳهہ تي حرف علت اچي.

6) **ناقص**: جنهن مادي ۾ ”ل“ ڪلمي جي جڳهہ تي حرف علت اچي.

7) **لفيف**: جنهن مادي ۾ حرف علت بہ پيرا اچي.

جڏهن بہ ڪنهن مادي ۾ ڪو حرفِ علت يا همزه موجود هوندو آهي يا ڪنهن حرف جي تڪرار هوندي آهي تہ فعل جي شڪل تبديل ٿي ويندي آهي تہ جيئن ان کي پڙهڻ ۾ آساني ٿئي. قرآن مجيد ۾ استعمال ٿيندڙ ڪجهہ اهڙا فعل هيٺ ڏجن ٿا:

24

فعل ثلاثي مُجَرَّد	مَهْمُوز	(مادّے کا کوئی ایک حرف همزه یعنی أ یا ء ہو)				
119	سَأَلَ	يَسْأَلُ	سَلْ اِسْئَلْ	سَائِل	سُؤَال	سوال کرنا
17	قَرَأَ	يَقْرَأُ	اِقْرَأْ	قَارِئ	قِرَاءَة	پڑھنا
142	أَخَذَ	يَأْخُذُ	خُذْ	آخِذ	أَخْذ	پکڑنا ، لینا
101	أَكَلَ	يَأْكُلُ	كُلْ	آكِل	أَكْل	کھانا
232	أَمَرَ *	يَأْمُرُ	مُرْ	آمِر	أَمْر	حکم دینا
25	أَمِنَ	يَأْمَنُ	اِئْمَنْ	آمِن	أَمْن	امن میں ہونا، اعتبار کرنا
13	أَبَى	يَأْبَى	اِئْبَ	آبٍ	اِبَاء	سخت انکار کرنا
269	رَأَى *	يَرَى	رَ	رَاءٍ	رَأْيٌ	دیکھنا
263	أَتَى *	يَأْتِي	اِئْتِ	آتٍ	اِتْيَان	آنا
277	شَاءَ *	يَشَاءُ	شَأْ	شَاءٍ	مَشِيئَة	چاہنا، ارادہ کرنا
39	سَاءَ	يَسُوءُ	سُؤْ	سَاوِئ	سَوْء	بُرا ہونا
236	جَاءَ	يَجِيءُ	جِئْ	جَاءٍ	مَجِيء	آنا

20

فعل ثلاثي مُجَرَّد	مُضَاعَف	(مادّے کے آخری دو حرف یکساں ہوں)				
	فَلَّ	يَفَلُ، يَفِلُ	اِفْلُلْ	فَالّ	فَلّ..	(فُلَّ، يُفَلُّ)
83	حَيَّ	يَحْيَا	اِحْيَ	حَيّ	حَيَاة	جینا، زندہ رہنا
45	رَدَّ	يَرُدُّ	اُرْدُدْ	رَادّ	رَدّ	لوٹانا، واپس کرنا
39	صَدَّ	يَصُدُّ	اُصْدُدْ	صَادّ	صَدّ	روکنا ، رکنا
31	ضَرَّ	يَضُرُّ	اُضْرُرْ	ضَارّ	ضَرّ	نقصان پہنچانا
113	ضَلَّ *	يَضِلُّ	اِضْلِلْ	ضَالّ	ضَلَالَة، ضَلَال	گمراہ ہونا
68	ظَنَّ *	يَظُنُّ	اُظْنُنْ	ظَانّ	ظَنّ	گمان کرنا؛ یقین کرنا
17	عَدَّ	يَعُدُّ	اُعْدُدْ	عَادّ	عَدّ	شمار کرنا، گننا
24	غَرَّ	يَغُرُّ	اُغْرُرْ	غَارّ	غُرُور	دھوکہ دینا
17	مَدَّ	يَمُدُّ	اُمْدُدْ	مَادّ	مَدّ	پھیلانا؛ مہلت دینا
58	مَسَّ	يَمَسُّ	اِمْسَسْ	مَاسّ	مَسّ	چھونا
18	وَدَّ	يَوَدُّ	اِوْدَدْ	وَادّ	وُدّ	چاہنا

	فِعل ثلاثي مُجَرَّد **مِثَال** (مادّے کا پہلا حرف و یا ی ہو)					
	وَعَلَ	يَعَلُ، يَعِلُ..	عَلْ، عِلْ..	وَاعِل	وَعْل..(وُعِلَ، يُوعَلُ.)	
45	وَذَرَ	يَذَرُ	ذَرْ	وَاذِر	وَذْر	چھوڑ دینا
22	وَضَعَ	يَضَعُ	ضَعْ	وَاضِع	وُضْع	رکھنا، بنانا، اتارنا
20	وَقَعَ	يَقَعُ	قَعْ	وَاقِع	وَقُوع	واقع ہونا، لازم ہونا
23	وَهَبَ	يَهَبُ	هَبْ	وَاهِب	وَهْب	بخشنا، دینا
107	وَجَدَ *	يَجِدُ	جِدْ	وَاجِد	وُجُود	پانا
19	وَرِثَ	يَرِثُ	رِثْ	وَارِث	وِرَاثَة	وارث ہونا
19	وَزَرَ	يَزِرُ	زِرْ	وَازِر	وِزْر	بوجھ اٹھانا
14	وَصَفَ	يَصِفُ	صِفْ	وَاصِف	وَصْف	بیان کرنا
124	وَعَدَ *	يَعِدُ	عِدْ	وَاعِد	وَعْد	وعدہ کرنا
19	وَقَى *	يَقِي	قِ	وَاقٍ	وِقَايَة	بچانا
25	وَسِعَ	يَوْسَعُ	اِيْسَعْ	وَاسِع	سَعَة	سما لینا، وسیع ہونا

	فعل ثلاثي مُجَرَّد **أجْوَف** (مادّے کا دوسرا حرف و یا ی ہو)					
	فَالَ	يُفُولُ، يَفِيلُ	فُلْ، فِلْ..	فَائِل	فَوْل.. (فِيلَ، يُفَالُ)	
72	تَابَ	يَتُوبُ	تُبْ	تَائِب	تَوْبَة	توبہ کرنا، توبہ قبول ہونا
42	ذَاقَ	يَذُوقُ	ذُقْ	ذَائِق	ذَوْق	چکھنا
26	فَازَ	يَفُوزُ	فُزْ	فَائِز	فَوْز	کامیاب ہونا، فتح پانا
1719	قَالَ *	يَقُولُ	قُلْ	قَائِل	قَوْل	کہنا
55	قَامَ	يَقُومُ	قُمْ	قَائِم	قِيَام، قَوْمَة	کھڑا ہونا
1361	كَانَ *	يَكُونُ	كُنْ	كَائِن	كَوْن	ہونا، تھا، ہے
93	مَاتَ	يَمُوتُ	مُتْ	مَائِت	مَوْت	مرنا، بے جان ہونا
112	خَافَ	يَخَافُ	خَفْ	خَائِف	خَوْف	ڈرنا
24	كَادَ	يَكَادُ	كَدْ	كَائِد	كَوْد	قریب تھا ہے کہ
35	كَادَ	يَكِيدُ	كِدْ	كَائِد	كَيْد	خفیہ تدبیر کرنا
51	زَادَ *	يَزِيدُ	زِدْ	زَائِد	زِيَادَة	زیادہ کرنا

فعل ثلاثي مُجَرَّد **نَاقِص** (مادّے کا آخری حرف و یا ی ہو)

61	تَلَا	يَتْلُو	اُتْلُ	تَالٍ	تِلَاوَة	تلاوت کرنا
197	دَعَا *	يَدْعُو	اُدْعُ	دَاعٍ	دُعَاء	پکارنا، بلانا
30	عَفَا	يَعْفُو	اُعْفُ	عَافٍ	عَفْو	معاف کرنا
29	بَغَى	يَبْغِي	اِبْغِ	بَاغٍ	بَغْي	زیادتی کرنا، چاہنا
60	جَرَى	يَجْرِي	اِجْرِ	جَارٍ	جَرَيَان	جاری ہونا، چلنا
116	جَزَى	يَجْزِي	اِجْزِ	جَازٍ	جَزَاء	بدلہ دینا

62	قَضَى	يَقْضِي	اِقْضِ	قَاضٍ	قَضَاء	فیصلہ کرنا، پورا کرنا
32	كَفَى	يَكْفِي	اِكْفِ	كَافٍ	كِفَايَة	کافی ہونا، ضرورت پوری کرنا
163	هَدَى *	يَهْدِي	اِهْدِ	هَادٍ	هُدًى	راستہ بتانا
48	خَشِيَ	يَخْشَى	اِخْشَ	خَاشٍ	خَشْيَّة	ڈرنا، خوف کھانا
57	رَضِيَ	يَرْضَى	اِرْضَ	رَاضٍ	رِضْوَان	راضی ہونا، خوش ہونا
36	نَسِيَ *	يَنْسَى	اِنْسَ	نَاسٍ	نِسْيَان	بھول جانا

قرآن مجيد ۾ استعمال ٿيل ڪجهه ثلاثي مزيد فيه افعال هيٺ ڏجن ٿا:

	فِعل ثلاثي مَزِيد فِيه **أَفْعَلَ** (فعل ماضی میں پہلا حرف أُ زیادہ ہو)					
	أَفْعَلَ	يُفْعِلُ	أَفْعِلْ	مُفْعِل	إِفْعَال	کرنا
36	أَبْصَرَ	يُبْصِرُ	أَبْصِرْ	مُبْصِر	إِبْصَار	دیکھنا
72	أَحْسَنَ	يُحْسِنُ	أَحْسِنْ	مُحْسِن	إِحْسَان	اچھی طرح کرنا
108	أَخْرَجَ *	يُخْرِجُ	أَخْرِجْ	مُخْرِج	إِخْرَاج	باہر نکالنا
45	أَدْخَلَ	يُدْخِلُ	أَدْخِلْ	مُدْخِل	إِدْخَال	داخل کرنا
33	أَرْجَعَ	يُرْجِعُ	أَرْجِعْ	مُرْجِع	إِرْجَاع	لوٹانا
135	أَرْسَلَ	يُرْسِلُ	أَرْسِلْ	مُرْسِل	إِرْسَال	بھیجنا
23	أَسْرَفَ	يُسْرِفُ	اَسْرِفْ	مُسْرِف	إِسْرَاف	حد سے بڑھنا، زیادتی کرنا
72	أَسْلَمَ	يُسْلِمُ	أَسْلِمْ	مُسْلِم	إِسْلَام	حکم ماننا
120	أَشْرَكَ *	يُشْرِكُ	أَشْرِكْ	مُشْرِك	إِشْرَاك	شریک کرنا
34	أَصْبَحَ	يُصْبِحُ	أَصْبِحْ	مُصْبِح	إِصْبَاح	ہو جانا، صبح کرنا
40	أَصْلَحَ	يُصْلِحُ	أَصْلِحْ	مُصْلِح	إِصْلَاح	اصلاح کرنا

	فِعل ثلاثي مَزِيد فِيه **أَفْعَلَ** (فعل ماضی میں پہلا حرف أُ یعنی همزہ زیادہ ہو)					
53	أَعْرَضَ	يُعْرِضُ	أَعْرِضْ	مُعْرِض	إِعْرَاض	منہ پھیرنا
21	أَغْرَقَ	يُغْرِقُ	أَغْرِقْ	مُغْرِق	إِغْرَاق	غرق کرنا، ڈبونا
36	أَفْسَدَ	يُفْسِدُ	أَفْسِدْ	مُفْسِد	إِفْسَاد	خراب کرنا، فساد پھیلانا
40	أَفْلَحَ	يُفْلِحُ	أَفْلِحْ	مُفْلِح	إِفْلَاح	فلاح پانا
16	أَنْبَتَ	يُنْبِتُ	أَنْبِتْ	مُنْبِت	إِنْبَات	اگانا
70	أَنْذَرَ	يُنْذِرُ	أَنْذِرْ	مُنْذِر	إِنْذَار	ڈرانا
190	أَنْزَلَ *	يُنْزِلُ	أَنْزِلْ	مُنْزِل	إِنْزَال	نازل کرنا
22	أَنْشَأَ	يُنْشِئُ	أَنْشِئْ	مُنْشِئ	إِنْشَاء	پیدا کرنا، پرورش کرنا
17	أَنْعَمَ	يُنْعِمُ	أَنْعِمْ	مُنْعِم	إِنْعَام	انعام کرنا، فضل کرنا
69	أَنْفَقَ	يُنْفِقُ	أَنْفِقْ	مُنْفِق	إِنْفَاق	خرچ کرنا
25	أَنْكَرَ	يُنْكِرُ	أَنْكِرْ	مُنْكِر	إِنْكَار	انکار کرنا، نہ پہچاننا
58	أَهْلَكَ	يُهْلِكُ	أَهْلِكْ	مُهْلِك	إِهْلَاك	ہلاک کرنا

فعل ثلاثي مَزيد فيه **أَفْعَلَ** (فعل ماضی میں پہلا حرف أ یعنی ھمزہ زیادہ ہو)

17	أَتَمَّ	يُتِمُّ	أَتْمِمْ	مُتِمّ	إِتْمَام	پورا کرنا
64	أَحَبَّ	يُحِبُّ	أَحْبِبْ	مُحِبّ	إِحْبَاب	پسند کرنا
21	أَحَلَّ	يُحِلُّ	أَحْلِلْ	مُحِلّ	إِحْلَال	حلال کرنا
18	أَسَرَّ	يُسِرُّ	أَسْرِرْ	مُسِرّ	إِسْرَار	چھپانا
68	أَضَلَّ *	يُضِلُّ	أَضْلِلْ	مُضِلّ	إِضْلَال	گمراہ کرنا
20	أَعَدَّ	يُعِدُّ	أَعْدِدْ	مُعِدّ	إِعْدَاد	تیار کرنا
22	أَذَاقَ	يُذِيقُ	أَذِقْ	مُذِيق	إِذَاقَة	چکھانا
139	أَرَادَ *	يُرِيدُ	أَرِدْ	مُرِيد	إِرَادَة	ارادہ کرنا
65	أَصَابَ	يُصِيبُ	أَصِبْ	مُصِيب	إِصَابَة	(کوئی چیز) آپڑنا
74	أَطَاعَ	يُطِيعُ	أَطِعْ	مُطِيع	إِطَاعَة	اطاعت کرنا
67	أَقَامَ	يُقِيمُ	أَقِمْ	مُقِيم	إِقَامَة	کھڑا کرنا
21	أَمَاتَ	يُمِيتُ	أَمِتْ	مُمِيت	إِمَاتَة	موت دینا

فعل ثلاثي مَزيد فيه **فَعَّلَ ، فَاعَلَ** (فعل ماضی میں پہلے حرف کے بعد الف زیادہ ہو)

46	نَبَّأَ	يُنَبِّئُ	نَبِّئْ	مُنَبِّئ	تَنْبِئَة	خبر دینا ، بتانا
79	نَزَّلَ	يُنَزِّلُ	نَزِّلْ	مُنَزِّل	تَنْزِيل	اُتارنا
39	نَجَّى	يُنَجِّي	نَجِّ	مُنَجِّي	تَنْجِيَة	نجات دینا
45	وَلَّى	يُوَلِّي	وَلِّ	مُوَلِّي	تَوْلِيَة	رُخ کرنا ، منہ موڑنا
	فُعِّلَ	يُفَعَّلُ		مُفَعَّل		مجهول ←
	فَاعَلَ	يُفَاعِلُ	فَاعِلْ	مُفَاعِل	مُفَاعَلَة	
31	جَاهَدَ	يُجَاهِدُ	جَاهِدْ	مُجَاهِد	مُجَاهَدَة	جہاد کرنا
54	قَاتَلَ	يُقَاتِلُ	قَاتِلْ	مُقَاتِل	مُقَاتَلَة	لڑنا، قتال کرنا
44	نَادَى	يُنَادِي	نَادِ	مُنَاد	مُنَادَاة، نداء	پکارنا
34	نَافَقَ *	يُنَافِقُ	نَافِقْ	مُنَافِق	مُنَافَقَة	منافقت کرنا
24	هَاجَرَ *	يُهَاجِرُ	هَاجِرْ	مُهَاجِر	مُهَاجَرَة	ہجرت کرنا، چھوڑنا
	فُوعِلَ	يُفَاعَلُ		مُفَاعَل		مجهول ←

فعل ثلاثي مَزيد فيه **اِفْتَعَلَ ، اِنْفَعَلَ** (الف یعنی ا اور ت زیادہ ہو) (الف یعنی ا اور ن زیادہ ہو)

	اِفْتَعَلَ	يَفْتَعِلُ	اِفْتَعِلْ	مُفْتَعِل	اِفْتِعَال	
52	اِخْتَلَفَ	يَخْتَلِفُ	اِخْتَلِفْ	مُخْتَلِف	اِخْتِلَاف	اختلاف کرنا
140	اِتَّبَعَ *	يَتَّبِعُ	اِتَّبِعْ	مُتَّبِع	اِتِّبَاع	پیروی کرنا
128	اِتَّخَذَ	يَتَّخِذُ	اِتَّخِذْ	مُتَّخِذ	اِتِّخَاذ	اختیار کرنا
215	اِتَّقَى	يَتَّقِي	اِتَّقِ	مُتَّقٍ	اِتِّقَاء	ڈرنا، بچنا، پرہیزگاری اختیار کرنا
59	اِفْتَرَى	يَفْتَرِي	اِفْتَرِ	مُفْتَرٍ	اِفْتِرَاء	جھوٹ باندھنا
61	اِهْتَدَى *	يَهْتَدِي	اِهْتَدِ	مُهْتَدٍ	اِهْتِدَاء	ہدایت پانا
48	اِبْتَغَى	يَبْتَغِي	اِبْتَغِ	مُبْتَغٍ	اِبْتِغَاء	چاہنا ، تلاش کرنا
	اُفْتُعِلَ	يُفْتَعَلُ		مُفْتَعَل		مجهول ←
	اِنْفَعَلَ	يَنْفَعِلُ	اِنْفَعِلْ	مُنْفَعِل	اِنْفِعَال	
20	اِنْقَلَبَ	يَنْقَلِبُ	اِنْقَلِبْ	مُنْقَلِب	اِنْقِلَاب	پھرجانا ، الٹ جانا
16	اِنْتَهَى	يَنْتَهِي	اِنْتَهِ	مُنْتَهٍ	اِنْتِهَاء	رک جانا، چھوڑدینا

فعل ثلاثي مَزيد فيه **فَعَّلَ** (فعل ماضی میں درمیانی حرف پر تشدید زیادہ ہو)

	فَعَّلَ	يُفَعِّلُ	فَعِّلْ	مُفَعِّل	تَفْعِيل	کرنا
33	بَدَّلَ	يُبَدِّلُ	بَدِّلْ	مُبَدِّل	تَبْدِيل	بدل دینا
48	بَشَّرَ	يُبَشِّرُ	بَشِّرْ	مُبَشِّر	تَبْشِير	بشارت یا خوشخبری دینا
35	بَيَّنَ	يُبَيِّنُ	بَيِّنْ	مُبَيِّن	تَبْيِين	بیان کرنا، واضح کرنا
26	زَيَّنَ	يُزَيِّنُ	زَيِّنْ	مُزَيِّن	تَزْيِين	سنوارنا، زینت دینا
48	سَبَّحَ *	يُسَبِّحُ	سَبِّحْ	مُسَبِّح	تَسْبِيح	پاکی بیان کرنا
26	سَخَّرَ	يُسَخِّرُ	سَخِّرْ	مُسَخِّر	تَسْخِير	بس میں کرنا، تابع کرنا
31	صَدَّقَ	يُصَدِّقُ	صَدِّقْ	مُصَدِّق	تَصْدِيق	تصدیق کرنا، سچا ماننا
49	عَذَّبَ	يُعَذِّبُ	عَذِّبْ	مُعَذِّب	تَعْذِيب	عذاب دینا
42	عَلَّمَ *	يُعَلِّمُ	عَلِّمْ	مُعَلِّم	تَعْلِيم	سکھانا
27	قَدَّمَ	يُقَدِّمُ	قَدِّمْ	مُقَدِّم	تَقْدِيم	آگے بھیجنا، سامنے لانا
198	كَذَّبَ *	يُكَذِّبُ	كَذِّبْ	مُكَذِّب	تَكْذِيب	جھٹلانا

فعل ثلاثي مَزيد فيه **تَفَعَّلَ ، تَفَاعَلَ** (ت اور تشدید زیادہ ہو) (ت اور الف یعنی ا زیادہ ہو)

	تَفَعَّلَ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلْ	مُتَفَعِّل	تَفَعُّل	
17	تَفَكَّرَ	يَتَفَكَّرُ	تَفَكَّرْ	مُتَفَكِّر	تَفَكُّر	غور کرنا
51	تَذَكَّرَ *	يَتَذَكَّرُ	تَذَكَّرْ	مُتَذَكِّر	تَذَكُّر	نصیحت پکڑنا
44	تَوَكَّلَ	يَتَوَكَّلُ	تَوَكَّلْ	مُتَوَكِّل	تَوَكُّل	بھروسہ کرنا
18	تَبَيَّنَ	يَتَبَيَّنُ	تَبَيَّنْ	مُتَبَيِّن	تَبَيُّن	ظاہر یا واضح ہونا
17	تَرَبَّصَ	يَتَرَبَّصُ	تَرَبَّصْ	مُتَرَبِّص	تَرَبُّص	انتظار کرنا
79	تَوَلَّى *	يَتَوَلَّى	تَوَلَّ	مُتَوَلٍّ	تَوَلٍّ	دوستی کرنا، منہ موڑنا
25	تَوَفَّى	يَتَوَفَّى	تَوَفَّ	مُتَوَفٍّ	تَوَفٍّ	جان نکالنا
	تُفُعِّلَ	يُتَفَعَّلُ		مُتَفَعَّل		مجهول ←
	تَفَاعَلَ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلْ	مُتَفَاعِل	تَفَاعُل	
9	تَبَارَكَ	يَتَبَارَكُ	تَبَارَكْ	مُتَبَارِك	تَبَارُك	برکت والا ہونا
9	تَسَاءَلَ	يَتَسَاءَلُ	تَسَاءَلْ	مُتَسَاءِل	تَسَاؤُل	باہم سوال کرنا

فعل ثلاثي مَزيد فيه **اِفْعَلَّ ، اِسْتَفْعَلَ** (الف یعنی ا اور تشدید زیادہ ہو) (الف یعنی ا، س اور ت زیادہ ہو)

	اِفْعَلَّ	يَفْعَلُّ	اِفْعَلَّ	مُفْعَلّ	اِفْعِلَال	
3	اِسْوَدَّ	يَسْوَدُّ	اِسْوَدَّ	مُسْوَدّ	اِسْوِدَاد	کالا ہونا
3	اِبْيَضَّ	يَبْيَضُّ	اِبْيَضَّ	مُبْيَضّ	اِبْيِضَاض	سفید ہونا
	اُفْعُلَّ	يُفْعَلُّ		مُفْعَلّ		مجهول ←
	اِسْتَفْعَلَ	يَسْتَفْعِلُ	اِسْتَفْعِلْ	مُسْتَفْعِل	اِسْتِفْعَال	
20	اِسْتَعْجَلَ	يَسْتَعْجِلُ	اِسْتَعْجِلْ	مُسْتَعْجِل	اِسْتِعْجَال	جلدی کرنا
42	اِسْتَغْفَرَ *	يَسْتَغْفِرُ	اِسْتَغْفِرْ	مُسْتَغْفِر	اِسْتِغْفَار	مغفرت چاہنا
48	اِسْتَكْبَرَ	يَسْتَكْبِرُ	اِسْتَكْبِرْ	مُسْتَكْبِر	اِسْتِكْبَار	گھمنڈ کرنا
23	اِسْتَهْزَأَ	يَسْتَهْزِئُ	اِسْتَهْزِئْ	مُسْتَهْزِئ	اِسْتِهْزَاء	ٹھٹھا کرنا
28	اِسْتَجَابَ	يَسْتَجِيبُ	اِسْتَجِبْ	مُسْتَجِيب	اِسْتِجَابَة	قبول کرنا
42	اِسْتَطَاعَ	يَسْتَطِيعُ	اِسْتَطِعْ	مُسْتَطِيع	اِسْتِطَاعَة	کرسکنا
47	اِسْتَقَامَ	يَسْتَقِيمُ	اِسْتَقِمْ	مُسْتَقِيم	اِسْتِقَامَة	ثابت قدم رہنا
	اُسْتُفْعِلَ	يُسْتَفْعَلُ		مُسْتَفْعَل		مجهول ←

سُوْرَةُ الْحُجُرٰتِ

اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَ رَسُوْلِهٖ وَ اتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۝۱ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَرْفَعُوْۤا اَصْوَاتَكُمْ

فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَ لَا تَجْهَرُوْا لَهٗ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُكُمْ وَ اَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ ۝۲ اِنَّ الَّذِيْنَ يَغُضُّوْنَ

اَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ امْتَحَنَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ لِلتَّقْوٰى ؕ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ۝۳ اِنَّ الَّذِيْنَ يُنَادُوْنَكَ مِنْ

وَّرَآءِ الْحُجُرٰتِ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ۝۴ وَ لَوْ اَنَّهُمْ صَبَرُوْا حَتّٰى تَخْرُجَ اِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ؕ وَ اللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝۵ يٰۤاَيُّهَا

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنْ جَآءَكُمْ فَاسِقٌۢ بِنَبَاٍ فَتَبَيَّنُوْۤا اَنْ تُصِيْبُوْا قَوْمًۢا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوْا عَلٰى مَا فَعَلْتُمْ نٰدِمِيْنَ ۝۶ وَ اعْلَمُوْۤا اَنَّ فِيْكُمْ

رَسُوْلَ اللّٰهِ ؕ لَوْ يُطِيْعُكُمْ فِيْ كَثِيْرٍ مِّنَ الْاَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَ لٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ اِلَيْكُمُ الْاِيْمَانَ وَ زَيَّنَهٗ فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَ كَرَّهَ اِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَ

الْفُسُوْقَ وَ الْعِصْيَانَ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الرّٰشِدُوْنَ ۝ۙ۷ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَ نِعْمَةً ؕ وَ اللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۝۸ وَ اِنْ طَآئِفَتٰنِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ

اقْتَتَلُوْا فَاَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا ۚ فَاِنْۢ بَغَتْ اِحْدٰىهُمَا عَلَى الْاُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِيْ تَبْغِيْ حَتّٰى تَفِيْٓءَ اِلٰۤى اَمْرِ اللّٰهِ ۚ فَاِنْ فَآءَتْ فَاَصْلِحُوْا

بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَ اَقْسِطُوْا ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ۝۹ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَةٌ فَاَصْلِحُوْا بَيْنَ اَخَوَيْكُمْ وَ اتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ

تُرْحَمُوْنَ ١٠ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسٰۤى اَنْ يَّكُوْنُوْا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَ لَا نِسَآءٌ مِّنْ نِّسَآءٍ عَسٰۤى اَنْ يَّكُنَّ خَيْرًا

مِّنْهُنَّ ۚ وَ لَا تَلْمِزُوْۤا اَنْفُسَكُمْ وَ لَا تَنَابَزُوْا بِالْاَلْقَابِ ؕ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوْقُ بَعْدَ الْاِيْمَانِ ۚ وَ مَنْ لَّمْ يَتُبْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ

الظّٰلِمُوْنَ ١١ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوْا كَثِيْرًا مِّنَ الظَّنِّ ۫ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ وَّ لَا تَجَسَّسُوْا وَ لَا يَغْتَبْ بَّعْضُكُمْ بَعْضًا ؕ اَيُحِبُّ

اَحَدُكُمْ اَنْ يَّاْكُلَ لَحْمَ اَخِيْهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوْهُ ؕ وَ اتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَّحِيْمٌ ١٢ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ وَّ اُنْثٰى وَ

جَعَلْنٰكُمْ شُعُوْبًا وَّ قَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوْا ؕ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰكُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ خَبِيْرٌ ١٣ قَالَتِ الْاَعْرَابُ اٰمَنَّا ؕ قُلْ لَّمْ

تُؤْمِنُوْا وَ لٰكِنْ قُوْلُوْۤا اَسْلَمْنَا وَ لَمَّا يَدْخُلِ الْاِيْمَانُ فِيْ قُلُوْبِكُمْ ؕ وَ اِنْ تُطِيْعُوا اللّٰهَ وَ رَسُوْلَهٗ لَا يَلِتْكُمْ مِّنْ اَعْمَالِكُمْ شَيْـًٔا ؕ اِنَّ اللّٰهَ

غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ١٤ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَ رَسُوْلِهٖ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوْا وَ جٰهَدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَ اَنْفُسِهِمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ اُولٰٓئِكَ

هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ١٥ قُلْ اَتُعَلِّمُوْنَ اللّٰهَ بِدِيْنِكُمْ ؕ وَ اللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَ مَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ١٦ يَمُنُّوْنَ

عَلَيْكَ اَنْ اَسْلَمُوْا ؕ قُلْ لَّا تَمُنُّوْا عَلَيَّ اِسْلَامَكُمْ ۚ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ اَنْ هَدٰىكُمْ لِلْاِيْمَانِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ١٧ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ

غَيْبَ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ ؕ وَ اللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ١٨

سُوۡرَةُ الۡحَدِیۡدِ

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَ الۡاَرۡضِ ۚ وَ هُوَ الۡعَزِیۡزُ الۡحَکِیۡمُ ﴿۱﴾ لَهٗ مُلۡکُ السَّمٰوٰتِ وَ الۡاَرۡضِ ۚ یُحۡیٖ وَ یُمِیۡتُ ۚ وَ هُوَ عَلٰی کُلِّ شَیۡءٍ قَدِیۡرٌ ﴿۲﴾

هُوَ الۡاَوَّلُ وَ الۡاٰخِرُ وَ الظَّاهِرُ وَ الۡبَاطِنُ ۚ وَ هُوَ بِکُلِّ شَیۡءٍ عَلِیۡمٌ ﴿۳﴾ هُوَ الَّذِیۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَ الۡاَرۡضَ فِیۡ سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ اسۡتَوٰی عَلَی

الۡعَرۡشِ ؕ یَعۡلَمُ مَا یَلِجُ فِی الۡاَرۡضِ وَ مَا یَخۡرُجُ مِنۡهَا وَ مَا یَنۡزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَ مَا یَعۡرُجُ فِیۡهَا ؕ وَ هُوَ مَعَکُمۡ اَیۡنَ مَا کُنۡتُمۡ ؕ وَ اللّٰهُ بِمَا

تَعۡمَلُوۡنَ بَصِیۡرٌ ﴿۴﴾ لَهٗ مُلۡکُ السَّمٰوٰتِ وَ الۡاَرۡضِ ؕ وَ اِلَی اللّٰهِ تُرۡجَعُ الۡاُمُوۡرُ ﴿۵﴾ یُوۡلِجُ الَّیۡلَ فِی النَّهَارِ وَ یُوۡلِجُ النَّهَارَ فِی الَّیۡلِ ؕ وَ هُوَ

عَلِیۡمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوۡرِ ﴿۶﴾ اٰمِنُوۡا بِاللّٰهِ وَ رَسُوۡلِهٖ وَ اَنۡفِقُوۡا مِمَّا جَعَلَکُمۡ مُّسۡتَخۡلَفِیۡنَ فِیۡهِ ؕ فَالَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا مِنۡکُمۡ وَ اَنۡفَقُوۡا لَهُمۡ اَجۡرٌ

کَبِیۡرٌ ﴿۷﴾ وَ مَا لَکُمۡ لَا تُؤۡمِنُوۡنَ بِاللّٰهِ ۚ وَ الرَّسُوۡلُ یَدۡعُوۡکُمۡ لِتُؤۡمِنُوۡا بِرَبِّکُمۡ وَ قَدۡ اَخَذَ مِیۡثَاقَکُمۡ اِنۡ کُنۡتُمۡ مُّؤۡمِنِیۡنَ ﴿۸﴾ هُوَ الَّذِیۡ

یُنَزِّلُ عَلٰی عَبۡدِهٖۤ اٰیٰتٍۭ بَیِّنٰتٍ لِّیُخۡرِجَکُمۡ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَی النُّوۡرِ ؕ وَ اِنَّ اللّٰهَ بِکُمۡ لَرَءُوۡفٌ رَّحِیۡمٌ ﴿۹﴾ وَ مَا لَکُمۡ اَلَّا تُنۡفِقُوۡا فِیۡ سَبِیۡلِ اللّٰهِ

وَ لِلّٰهِ مِیۡرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَ الۡاَرۡضِ ؕ لَا یَسۡتَوِیۡ مِنۡکُمۡ مَّنۡ اَنۡفَقَ مِنۡ قَبۡلِ الۡفَتۡحِ وَ قٰتَلَ ؕ اُولٰٓئِکَ اَعۡظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِیۡنَ اَنۡفَقُوۡا مِنۡۢ

بَعۡدُ وَ قٰتَلُوۡا ؕ وَ کُلًّا وَّعَدَ اللّٰهُ الۡحُسۡنٰی ؕ وَ اللّٰهُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِیۡرٌ ﴿۱۰﴾ ع مَنۡ ذَا الَّذِیۡ یُقۡرِضُ اللّٰهَ قَرۡضًا حَسَنًا فَیُضٰعِفَهٗ لَهٗ وَ لَهٗۤ اَجۡرٌ

كَرِيۡمٌ ﴿١١﴾ يَوۡمَ تَرَى الۡمُؤۡمِنِيۡنَ وَ الۡمُؤۡمِنٰتِ يَسۡعٰى نُوۡرُهُمۡ بَيۡنَ اَيۡدِيۡهِمۡ وَ بِاَيۡمَانِهِمۡ بُشۡرٰىكُمُ الۡيَوۡمَ جَنّٰتٌ تَجۡرِيۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ

خٰلِدِيۡنَ فِيۡهَا ؕ ذٰلِكَ هُوَ الۡفَوۡزُ الۡعَظِيۡمُ ﴿١٢﴾ يَوۡمَ يَقُوۡلُ الۡمُنٰفِقُوۡنَ وَ الۡمُنٰفِقٰتُ لِلَّذِيۡنَ اٰمَنُوا انۡظُرُوۡنَا نَقۡتَبِسۡ مِنۡ نُّوۡرِكُمۡ ۚ قِيۡلَ

ارۡجِعُوۡا وَرَآءَكُمۡ فَالۡتَمِسُوۡا نُوۡرًا ؕ فَضُرِبَ بَيۡنَهُمۡ بِسُوۡرٍ لَّهٗ بَابٌ ؕ بَاطِنُهٗ فِيۡهِ الرَّحۡمَةُ وَ ظَاهِرُهٗ مِنۡ قِبَلِهِ الۡعَذَابُ ﴿١٣﴾ يُنَادُوۡنَهُمۡ اَلَمۡ

نَكُنۡ مَّعَكُمۡ ؕ قَالُوۡا بَلٰى وَ لٰكِنَّكُمۡ فَتَنۡتُمۡ اَنۡفُسَكُمۡ وَ تَرَبَّصۡتُمۡ وَ ارۡتَبۡتُمۡ وَ غَرَّتۡكُمُ الۡاَمَانِيُّ حَتّٰى جَآءَ اَمۡرُ اللّٰهِ وَ غَرَّكُمۡ بِاللّٰهِ

الۡغَرُوۡرُ ﴿١٤﴾ فَالۡيَوۡمَ لَا يُؤۡخَذُ مِنۡكُمۡ فِدۡيَةٌ وَّ لَا مِنَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا ؕ مَاۡوٰىكُمُ النَّارُ ؕ هِيَ مَوۡلٰىكُمۡ ؕ وَ بِئۡسَ الۡمَصِيۡرُ ﴿١٥﴾ اَلَمۡ يَاۡنِ

لِلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اَنۡ تَخۡشَعَ قُلُوۡبُهُمۡ لِذِكۡرِ اللّٰهِ وَ مَا نَزَلَ مِنَ الۡحَقِّ ۙ وَ لَا يَكُوۡنُوۡا كَالَّذِيۡنَ اُوۡتُوا الۡكِتٰبَ مِنۡ قَبۡلُ فَطَالَ عَلَيۡهِمُ الۡاَمَدُ

فَقَسَتۡ قُلُوۡبُهُمۡ ؕ وَ كَثِيۡرٌ مِّنۡهُمۡ فٰسِقُوۡنَ ﴿١٦﴾ اِعۡلَمُوۡۤا اَنَّ اللّٰهَ يُحۡيِ الۡاَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَا ؕ قَدۡ بَيَّنَّا لَكُمُ الۡاٰيٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُوۡنَ ﴿١٧﴾ اِنَّ

الۡمُصَّدِّقِيۡنَ وَ الۡمُصَّدِّقٰتِ وَ اَقۡرَضُوا اللّٰهَ قَرۡضًا حَسَنًا يُّضٰعَفُ لَهُمۡ وَ لَهُمۡ اَجۡرٌ كَرِيۡمٌ ﴿١٨﴾ وَ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا بِاللّٰهِ وَ رُسُلِهٖۤ اُولٰٓئِكَ هُمُ

الصِّدِّيۡقُوۡنَ ۖ وَ الشُّهَدَآءُ عِنۡدَ رَبِّهِمۡ ؕ لَهُمۡ اَجۡرُهُمۡ وَ نُوۡرُهُمۡ ؕ وَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا وَ كَذَّبُوۡا بِاٰيٰتِنَاۤ اُولٰٓئِكَ اَصۡحٰبُ الۡجَحِيۡمِ ﴿١٩﴾ ع اِعۡلَمُوۡۤا

اَنَّمَا الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَا لَعِبٌ وَّ لَهۡوٌ وَّ زِيۡنَةٌ وَّ تَفَاخُرٌۢ بَيۡنَكُمۡ وَ تَكَاثُرٌ فِي الۡاَمۡوَالِ وَ الۡاَوۡلَادِ ؕ كَمَثَلِ غَيۡثٍ اَعۡجَبَ الۡكُفَّارَ نَبَاتُهٗ

ثُمَّ يَهِيۡجُ فَتَرٰىهُ مُصۡفَرًّا ثُمَّ يَكُوۡنُ حُطَامًا ؕ وَ فِي الۡاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيۡدٌ ۙ وَّ مَغۡفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَ رِضۡوَانٌ ؕ وَ مَا الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَاۤ اِلَّا مَتَاعُ

الْغُرُوْرِ ﴿۲۰﴾ سَابِقُوْۤا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَ جَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَآءِ وَ الْاَرْضِ ۙ اُعِدَّتْ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَ رُسُلِهٖ ؕ ذٰلِكَ

فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَ اللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴿۲۱﴾ مَاۤ اَصَابَ مِنْ مُّصِيْبَةٍ فِى الْاَرْضِ وَ لَا فِيْۤ اَنْفُسِكُمْ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مِّنْ قَبْلِ

اَنْ نَّبْرَاَهَا ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ﴿۲۲﴾ لِّكَيْلَا تَاْسَوْا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَ لَا تَفْرَحُوْا بِمَاۤ اٰتٰىكُمْ ؕ وَ اللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُوْرِ ﴿۲۳﴾

الَّذِيْنَ يَبْخَلُوْنَ وَ يَاْمُرُوْنَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ ؕ وَ مَنْ يَّتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ ﴿۲۴﴾ لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ وَ اَنْزَلْنَا

مَعَهُمُ الْكِتٰبَ وَ الْمِيْزَانَ لِيَقُوْمَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ۚ وَ اَنْزَلْنَا الْحَدِيْدَ فِيْهِ بَاْسٌ شَدِيْدٌ وَّ مَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَ لِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَّنْصُرُهٗ

وَ رُسُلَهٗ بِالْغَيْبِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيْزٌ ﴿۲۵﴾ ع وَ لَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا وَّ اِبْرٰهِيْمَ وَ جَعَلْنَا فِيْ ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَ الْكِتٰبَ فَمِنْهُمْ مُّهْتَدٍ ۚ وَ كَثِيْرٌ

مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿۲۶﴾ ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلٰۤى اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَ قَفَّيْنَا بِعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَ اٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيْلَ ۙ۬ وَ جَعَلْنَا فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ

رَاْفَةً وَّ رَحْمَةً ؕ وَ رَهْبَانِيَّةَ ابْتَدَعُوْهَا مَا كَتَبْنٰهَا عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَآءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۚ فَاٰتَيْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ ۚ وَ كَثِيْرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿۲۷﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَ اٰمِنُوْا بِرَسُوْلِهٖ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَّحْمَتِهٖ وَ يَجْعَلْ لَّكُمْ

نُوْرًا تَمْشُوْنَ بِهٖ وَ يَغْفِرْ لَكُمْ ؕ وَ اللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۲۸﴾ لِّئَلَّا يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتٰبِ اَلَّا يَقْدِرُوْنَ عَلٰى شَيْءٍ مِّنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَ اَنَّ الْفَضْلَ

بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَ اللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴿۲۹﴾ ع